
Karl Gustav Jung

Žvelgiant į pasąmonę

Iš anglų kalbos vertė Jūratė Musteikytė

Sapnų svarba

Žmogus sakytais ir rašytais žodžiais išreiškia prasmę to, ką jis nori pasakyti. Jo kalboje yra gausu simbolių, bet jis dažnai vartoja ženklus ir vaizdinius, kurie nėra tiksliai aprašomi. Kai kurie tėra santrumpos arba pirmųjų žodžio raidžių virtinė, kaip antai UN, UNICEF, UNESCO; kiti yra pažįstami verslo ženklai, patentuotų vaistų pavadinimai, ženkleliai ar emblemos. Nors jie patys yra bereikšmiai, jie įgyja atpažįstamą reikšmę įprastiniame vartojime ar sąmoningos intencijos dėka. Tai nėra simboliai. Tai yra ženklai, ir jie vien tik žymi objektus, kuriems yra priskiriami.

Tai, ką mes vadiname simboliu, yra terminas, pavadinimas ar net vaizdas, kuris gali būti įprastas kasdieniniame gyvenime, tačiau kuris, be visuotinai priimtose ir akivaizdžios reikšmės, turi dar ir specifines papildomas užuominas ir reikšmes. Jis nurodo kažką neapibrėžtą, nežinoma ar paslėptą nuo mūsų. Pavyzdžiui, daugelis Kretos paminklų pažymėti dvigubos adzės (kauptuko pavidalo kirvis - red.) ženklu. Mes žinome objektą, bet nežinome jo simbolinių reikšmių (nuorodų). Kitas pavyzdys galėtų būti indas, kuris, lankęsis Anglijoje, namie pasakojo draugams, jog anglai garbina gyvulius, nes jis matęs senose bažnyčiose erelių, liūtų ir jaučių. Jis nežinojo (kaip ir daugelis krikščionių), kad šie gyvūnai yra evangelistų simboliai, kilę iš Ezekielio vizijos ir kad tai, savo ruožtu, yra Egipto saulės dievo Horo ir jo keturių sūnų analogija. Dar daugiau, yra tokių daiktų, kaip ratas ir kryžius, kurie yra žinomi visame pasaulyje, bet tam tikromis aplinkybėmis jie turi simbolinę reikšmę. Ką jie tiksliai simbolizuoja, tebėra ginčytinas dalykas.

Taigi žodis arba vaizdinys yra simbolis, kai jis reiškia (nurodo) kažką daugiau negu jo akivaizdi ir tiesioginė reikšmė. Jis turi platesnį "nesąmoningą" aspektą, kuris niekad nėra tiksliai apibrėžiamas ir iki galo išaiškinamas. Nėra net vilties jį apibrėžti ar paaiškinti. Kai protas tiria simbolį, jis mąsto apie tokias idėjas, kurios yra už intelekto suvokimo ribų. Ratas gali nukreipti mūsų mintis link "dieviškos" saulės sąvokos, bet šioj vietoj intelektas turi pripažinti savo nekompetentingumą; žmogus negali apibrėžti "dieviškos" esybės. Kai, nepaisant visų savo intelekto ribotumų, kažką pavadiname "dievišku", mes tesuteikiame jam vardą, kuris gali būti pagrįstas tikėjimu, bet niekad - faktiniais įrodymais.

Kadangi daugybė dalykų yra už žmogiško supratimo ribų, mes nuolat vartojame simbolinius terminus, kad jie atstovautų sąvokoms, kurių mes negalime apibrėžti ar visiškai suprasti. Tai viena iš priežasčių, kodėl visos religijos naudoja simbolių kalbą arba įvaizdžius. Bet šitoks sąmoningas simbolių naudojimas tėra tas didžiai svarbaus psichologinio fakto vienas aspektas. Žmogus taip pat kuria simbolius nesąmoningai ir spontaniškai - sapnų forma.

Nėra lengva tai suvokti. Bet būtina, jeigu norime daugiau sužinoti apie tai, kaip funkcionuoja žmogaus psichika. Valandėlę pamastę suprasime, kad žmogus niekad iki galo nieko nesuvokia ir nieko visiškai nesupranta. Jis mato, girdi, liečia, jaučia skonį, tačiau kaip toli jis mato, kaip girdi, ką

pasako jam lytėjimas ir koki skonį jis jaučia, priklauso nuo jo pojūčių kiekio ir kokybės. Tai apriboja jo aplinkinio pasaulio supratimą. Naudodamas mokslinius instrumentus, jis iš dalies kompensuoja šiuos juslių trūkumus. Pavyzdžiui, jis gali išplėsti regėjimo lauką žiūronais, o klausos - elektriniu stiprintuvu. Tačiau ir labiausiai išstobulinti aparatai tegali priartinti akims tolimus ir mažus objektus arba pagarsinti silpnus garsus. Nesvarbu, kokius instrumentus naudoja, kada nors žmogus pasiekia tikrumo ribą, kurios sąmoningas pažinimas negali peržengti.

Be to, yra ir nesąmoningi mūsų tikrovės suvokimo aspektai. Pirmasis - faktas, kad net kai mūsų jūtimai reaguoja į realius reiškinius, vaizdus ir garsus, jie yra kažkaip "išverčiami" iš realybės sferos į psichikos sferą. Psichikoje (*mind*) jie tampa psichiniais įvykiais, kurių galutinė prigimtis yra nepažini (nes *psyche* negali pažinti savo pačios substancijos). Taigi bet kokiame patyrimo yra neapibrėžtas skaičius nežinomų veiksnių, nekalbant apie faktą, kad kiekvienas konkretus objektas tam tikrais atžvilgiais visada lieka nepažintas, nes mes nežinome pačios materijos pirminės prigimties.

Yra tam tikrų įvykių, kurių sąmoningai mes nepastebime; vadinasi, jie lieka už sąmonės slenksčio. Jie įvyksta, bet jie suimami į save nesąmoningai, mums sąmoningai nežinant. Mes sužinome apie tokius įvykius tik intuicijos akimirkomis arba giliai mąstydami vėliau įsisąmoniname, jog jie turėjo atsitikti; ir nors mes iš pradžių nekreipėme dėmesio į jų emocinę ir gyvybinę svarbą, tai vėliau išsiveržia iš sąmonės kaip kokio pavėluota mintis.

Pavyzdžiui, ji gali pasirodyti sapno pavidalu. Apskritai bet kurio įvykio nesąmoningas aspektas atsiskleidžia mums sapnuose, kur jis pasirodo ne kaip racionali mintis, o kaip simbolinis vaizdas. Istorijos požiūriu, kaip tik sapnų tyrinėjimas pirmiausia ir leido psichologams tirti sąmoningų įvykių nesąmoningus aspektus.

Kaip tik tokiu pagrindu psichologai taria egzistuojant nesąmoningą sielą (*psyche*), nors daugelis mokslininkų ir filosofų tai neigia. Jie naiviai ginčija, kad tokia prielaida reikštų, kad tame pačiame individe yra du "subjektai", arba paprastai tariant, dvi asmenybės. Bet kaip tik ši prielaida ir yra visiškai korektiška. Viena iš šiuolaikinio žmogaus bėdų ir yra tai, kad daugelis žmonių kenčia nuo tokio asmenybės susidvejinimo. Tai jokių būdu ne patologinis simptomas; tai normalus reiškinys, pastebimas bet kada ir visur. Taip yra ne tik neurotikams, kurių dešinė nežino, ką daro kairė. Ši kebli padėtis tik rodo bendrą nesąmoningumą, kuri nenuneigiamai paveldėjo visa žmonija.

Žmogus savo sąmonę plėtojo lėtai ir per vargą, daugybę amžių, kol tapo civilizutas (sutarta tokiu laikyti rašto išradimą, apie 4000 m. pr. Kr.). Ir ši evoliucija toli gražu nesibaigė, nes didelės žmogaus psichikos sritys tebeskendi tamsoje. Tai, ką mes vadiname siela (*psyche*), anaipol nesutampa su mūsų sąmone ir jos turiniu.

Tasai, kuris neigia sąmonės egzistavimą, iš tikrųjų daro prielaidą, jog šiandien sielą esame visiškai pažinę. Ir šis įsitikinimas aiškiai yra toks pat klaidingas, kaip ir prielaida, jog žinome visą, ką reikia žinoti apie gamtos pasaulį. Mūsų siela yra gamtos dalis, ir jos paslaptis yra tokia pat beribė. Taigi mes negalime tiksliai apibrėžti nei sielos, nei gamtos. Tegalime konstatuoti, kad, mūsų manymu, jos yra (kuomet jas laikome esant), ir aprašyti, kiek sugebam, kaip jos funkcionuoja. Taigi, be medicinos surinktų įrodymų, yra ir stiprus loginis pagrindas, kad atmetume tokius teiginius kaip: "Nėra jokios sąmonės". Tokius dalykus kalbantys išreiškia senatviška "mizoneizma" - baimę to, kas nauja ir nežinoma.

Šis pasipriešinimas minčiai apie nežinomą žmogaus psichikos dalį turi istorinių priežasčių. Sąmonė yra labai nesena gamtos įgija, ir ji tebėra

"eksperimentiška". Ji trapi, jai gresia specifiniai pavojai, ji lengvai pažeidžiama. Kaip pastebėjo antropologai, vienas iš labiausiai paplitusių psichinių sutrikimų, pasitaikančių tarp primityvių tautų, yra tai, ką jos vadina "sielos netekimu" - tai reiškia, kaip rodo ir pavadinimas, matoma sąmonės suirima (arba, specialiau tariant, disociaciją).

Tokie žmonės, kurių sąmonės išsivystymo lygis yra kitoks nei mūsų, "sielos" (arba psichės) nejaučia kaip vientisos. Daugelis primityvų mano, kad žmogus, taip pat kaip savo, turi ir "miško sielą", ir kad ši miško siela yra išikūnijusi laukiniame gyvūne arba medyje, su kuriuo žmogus tam tikru būdu yra psichiškai tapatus. Kaip tik tai žymus prancūzų etnologas Lucianas Levis-Bruhlis (Levy-Bruhl) pavadino "mistiniu dalyvavimu". Jis atsisakė šio termino priešiškos kritikos spaudžiamas, bet man regis, kad jo kritikai buvo neteisūs. Tai yra gerai žinomas psichologinis faktas, kad individas nesąmoningai gali būti tapatus su kitu asmeniu ar objektu.

Šis tapatumas primityvų tarpe įgyja daug formų. Jei miško siela yra gyvūno siela, pats gyvūnas yra laikomas tam tikru žmogaus broliu, pavyzdžiui, manoma, kad žmogus, kurio brolis yra krokodilas, gali saugiai sau plaukioti krokodilų knibždančioje upėje. Jei miško siela yra medis, tas medis tariamas kaip turintis tam individui kažką panašaus į tėvišką autoritetą. Abiem atvejais miško sielos išėjimas suprantamas kaip paties žmogaus išėjimas.

Kai kuriose gentyse manoma, kad žmogus turi keletą sielų; šis tikėjimas išreiškia kai kurių primityvių individų jausmą, kad jie yra sudaryti iš keleto sujungtų; bet skirtingų vienetų. Tai reiškia, kad individo siela toli gražu nėra saugiai suvienyta; priešingai, jai gresia pavojus pernelyg lengvai suskilti, užplūdus nevaldomiems jausmams.

Šią situaciją mes žinome iš antropologų studijų, bet ji nėra tokia jau netinkama ir mūsų pačių pažangiai civilizacijai, kaip gali atrodyti. Mes irgi galime disocijuotis (suskilti) ir prarasti tapatumą. Mus užvaldo ir pakeičia nuotaikos, mes prarandame sugebėjimą mąstyti ir negalime prisiminti svarbių dalykų apie save ir kitus, - ir žmonės ima klausti: "Koks velnias į tave įlindo?" Kalbam, jog sugebam "kontroliuoti save", bet savitvarda yra reta ir nepaprasta dorybė. Mes galime manyti, kad save valdome, bet koks nors draugas nesunkiai mums papasakos apie mus tokių dalykų, apie kuriuos mes nieko nežinome.

Nėra abejonės, net mūsų vadinamame aukštame civilizuotume žmogaus sąmonė dar nėra reikiamai vientisa. Ji tebėra pažeidžiama ir linkusi skilinėti. Sugebėjimas izoliuoti dalį savo psichikos iš tikro yra vertinga savybė. Galime susitelkti tuo momentu prie vieno dalyko, atmesdami visa kita, kam reikia mūsų dėmesio. Bet yra didžiulis skirtumas tarp sąmoningo sprendimo atsiskirti ir laikinai nuslopinti dalį savo sielos, ir būsenos, kai tai atsitinka savaime, žmogui šito nežinant, nesutinkant ir net priešingai jo norams. Pirmasis yra civilizacijos laimėjimas, antrasis - primityvus "sielos netekimas" arba net patloginė neurozės priežastis.

Taigi net mūsų dienomis sąmonės vieningumas tebėra abejotinas: jis labai lengvai gali būti suardytas. Sugebėjimas valdyti savo emocijas, labai pageidautinas vienu požiūriu, bus abejotinas laimėjimas kitu, nes dėl to socialiniai tarpusavio santykiai netektų įvairovės, spalvų ir šilumos.

Taigi tokiame kontekste ir turime apžvelgti, kokie svarbūs yra sapnai - tos netvirtos, nepagaunamos, nepatikimos, neaiškios ir netikros fantazijos. Norėdamas paaiškinti savo požiūrį, aprašysiu kaip jis rutuliojosi daugelį metų ir kaip aš priėjau prie išvados, kad sapnai yra dažniausiai pasitaikantis ir visuotinai prieinamas šaltinis tirti žmogaus sugebėjimą simbolizuoti.

Zigmundas Froidas buvo pionierius, pirmasis bandęs empiriškai tirti pasąmoninį sąmonės pagrindą. Jis dirbo, remdamasis bendra prielaida, kad sapnai nėra atsitiktiniai, bet yra susiję su sąmoningomis mintimis ir problemomis. Ši prielaida anaipol nebuvo savavališka. Ji buvo pagrįsta išymių neurologų, pavyzdžiui, Pjero Žanė (Pierre Janet), išvadomis, kad neurozės simptomai susiję su tam tikru sąmoningu patyrimu. Jie netgi yra atskilusios sąmoningos psichikos sritys, kurios kitu laiku ir kitokiomis aplinkybėmis gali būti sąmoningos.

Pačioje praėjusio amžiaus pabaigoje Froidas ir Jozefas Broieris pripažino, kad neurotiški simptomai - isterija, tam tikri skausmai ir nenormalus elgesys - iš tikrųjų yra simboliškai reikšmingi. Jie yra vienas būdas, kuriuo pasąmoninė psichika išreiškia save, kaip kad ir per sapnus; ir jie yra tokie pat simboliški. Pavyzdžiui, pacientui, pakliuvusiam į nepakeliamą situaciją, gali atsirasti spazmai, kai jis bando ryti. Jis "negali to praryti". Kitą pacientą panašiomis psichologinio streso aplinkybėmis ištinka astmos priepuolis. Jis dūsta nuo "namų oro". Trečiasis patiria savotišką kojų paralyžių: jis negali paeiti, t.y. "jis toliau eiti nebegali". Ketvirtasis, kuris vemia pavalgęs, "negali suvirškinti" nemalonus fakto. Galėčiau pateikti daugybę tokių pavyzdžių, bet tokios somatinės reakcijos tėra viena forma, kuria mus kamuojančios problemos gali nesąmoningai pasireikšti. Dažniausiai jos pasireiškia per mūsų sapnus.

Bet kuris psichologas, išklausęs gausybę žmonių, pasakojančių savo sapnus, žino, kad sapnų simboliai kur kas įvairesni, negu fiziniai neurozės simptomai. Sapnai dažnai yra sudėtingos ir spalvingos fantazijos. Bet jei analitikas, susidūręs su šia sapnų medžiaga, naudoja originalią Froido "laisvų asociacijų" techniką, jis mato, kad sapnus galima redukuoti į tam tikrus pagrindinius modelius.

Ši technika suvaidino labai svarbų vaidmenį psichoanalizės raidoje, nes leido Froidui panaudoti sapnus kaip išeities tašką, kuriuo remiantis galima pradėti tirti paciento pasąmoninę problemą.

Froidas pastebėjo paprastą, bet labai svarbų, esminį dalyką, kad jei sapnuotojas skatinamas tęsti pasakojimą apie savo sapnų vaizdinius ir mintis, kurias šie jam sukelia, jis prasitars ir atskleis pasąmoninį savo negalavimų pagrindą tuo, ką jis kalba, ir tuo, ką jis kalbėdamas sąmoningai praleidžia. Jo mintys gali pasirodyti neprotingos ir netinkamos, bet po kurio laiko pasidaro jau aišku, ko jis stengiasi vengti, kokią nemalonią mintį ar patyrimą slopina. Kad ir kaip jis bando tai užmaskuoti, visa, ką jis sako, rodo jo nemalonumų esmę. Gydytojas pamato tiek daug išvirkščios gyvenimo pusės dalykų, kad jis retai būna toli nuo tiesos, kai paciento daromas užuominas interpretuoja kaip neramos sąžinės ženklus. Deja, tai, ką jis galų gale atranda, patvirtina jo būgštavimus. Kol kas niekas negali paprieštarauti Froido nuslopino ir norų išpildymo, kaip neabejotinų sapnų simbolizmo priešasčių, teorijai.

Froidui sapnai buvo ypatingai svarbūs, kaip "laisvų asociacijų" proceso išeities taškas. Bet po kurio laiko aš ėmiau jausti, jog tai klaidingas ir neadekvatus turtingų fantazijų, kurias pasąmonė sukuria miegant, panaudojimas. Mano abejonės iš tikrųjų prasidėjo tada, kai vienas kolega man papasakojo tai, ką jis patyrė ilgai keliaudamas po Rusiją traukiniu. Nors jis nemokėjo kalbos ir net nemokėjo skaityti kirilicos, jis staiga ėmė gilintis į keistas raides, kuriomis buvo parašyti geležinkelio užrašai, ir atsidavė svajonėms, kurių metu jis toms raidėms suteikdavo įvairiausias reikšmes.

Viena mintis sekė kitą, ir, būdamas atsipalaidavęs, jis pajuto, kad šios "laisvos asociacijos" sukėlė jam daug senų prisiminimų. Jis suirzo juose aptikęs kai kurias seniai palaidotas nemalonus temas - dalykus, kuriuos norėjo pamiršti ir kuriuos sąmoningai buvo pamiršęs. Iš tikrųjų jis priėjo prie to, ką psichologai vadina "kompleksais" - t.y. nuslopintas emocijos

temas, kurios gali sukelti nuolatinis psichologinius sutrikimus arba daugeliu atvejų net neurozės simptomus.

Šis epizodas atvėrė man akis: supratau, kad nebūtina naudoti sapnų kaip "laisvų asociacijų" proceso išeities tašką, jei nori atskleisti paciento kompleksus. Jis man parodė, kad centrai galima pasiekti tiesiai iš bet kurio apskritimo taško. Galima pradėti nuo kirilicos, nuo meditacijų apie krištolinį rutulį, maldininko ratą arba modernistinę paveikslą, arba net nuo atsitiktinio pokalbio apie kokį nors banalų atsitikimą. Sapnas nėra nei daugiau, nei mažiau naudingas šiuo požiūriu, kaip bet kuris kitas galimas išeities taškas.

Tačiau sapnai yra ypatingai reikšmingi, netgi jei jie dažnai kyla iš emocinio susijaudinimo, į kurią taip pat įeina ir įprastiniai (nuolatiniai) kompleksai. (Nuolatiniai kompleksai yra švelniosios psichės vietos, greičiausiai reaguojančios į išorinius stimulus ar sutrikimus.) Štai kodėl laisvos asociacijos gali nuvesti iš bet kurio sapno į kritišką slaptas mintis.

Čia man atėjo mintis, kad (jei aš buvau teisingas iki šiol) protinga būtų daryti išvadą, jog sapnai turi kažkokią atskirą ir daug reikšmingesnę funkciją. Labai dažnai sapnai turi apibrėžtą, akivaizdžiai tikslingą struktūrą, nurodančią pagrindinę idėją arba kryptį - nors dažniausiai ji nėra iš karto suprantama. Todėl pradėjau svarstyti, ar negeriau skirti daugiau dėmesio tikrajai sapno formai ir turiniui, užuot leidus "laisvoms" asociacijoms per idėjų grandinę nuvesti į kompleksus, kuriuos lygiai taip pat galime pasiekti ir kitais būdais.

Ši nauja mintis pakeitė mano psichologijos raidą. Tai reiškė, kad aš pamažu atsisakiau sekėti asociacijas, kurios nuvedavo toli nuo sapno teksto. Ėmiau telkti dėmesį ne tiek prie asociacijų, kiek prie paties sapno, manydamas, kad jis išreiškia kažką specifišką, ką bando pasakyti sąmonė.

Mano požiūrio į sapnus pasikeitimas pakeitė ir metodą, - naujoji technika turėjo atsižvelgti į įvairiausias platesnius sapno aspektus. Sąmoningas pasakojimas turi pradžią, raidą ir pabaigą, bet tai netinka sapnui. Jo erdvės ir laiko matmenys visai kitokie, kad jį suprastum, reikia tyrinėti kiekvienu aspektu - lyg imtum nepažįstamą daiktą į rankas ir tol jį sukiotum, kol taptų pažįstama kiekviena formos detalė.

Jau turbūt pakankamai parodžiau, kaip vis labiau pradėjau nesutikti su "laisvų asociacijų" metodu, kurią pirmasis pasiūlė Froidas, - norėjau likti kiek galima arčiau prie paties sapno, atsisakydamas visų netinkamų idėjų ir asociacijų, kurias jis gali sukelti. Žinoma, jos gali atskleisti paciento kompleksus, bet aš turėjau daug didesnę tikslą, nei vien atskleisti kompleksus, kurie sukelia neurotinius sutrikimus. Juos galima nustatyti daugybe kitų būdų, pavyzdžiui, psichologas gali suprasti visas užuominas, kurių jam reikia, žodinių asociacijų testu (klausdamas paciento, kokias asociacijas jam sukelia tam tikri žodžiai ir analizuodamas jo atsakymus). Bet norint pažinti ir suprasti visą asmenybės psichinio gyvenimo procesą, svarbu suvokti, kad jo sapnai ir jų simboliniai vaizdiniai turi atlikti kur kas svarbesnį vaidmenį.

Beveik kiekvienam aišku, kad, pavyzdžiui, yra nesuskaičiuojama daugybė įvaizdžių, kurie gali simbolizuoti lytinę aktą (arba, kitaip tariant, atvaizduoti jį alegoriškai). Bet kuris iš šių įvaizdžių per asociacijas gali atvesti prie lytinių santykių idėjos ir prie specifinių kompleksų, kuriuos kiekvienas gali jausti savo paties seksualinio gyvenimo atžvilgiu. Bet šiuos kompleksus galima taip pat atskleisti ir užsisvajojus prie neįskaitomų rusišku raidžių.

Taigi aš padariau prielaidą, kad sapnas gali pranešti ir ką kitą nei

seksualinė alegorija ir kad taip yra dėl tam tikrų priežasčių. Pailiustruosiu šią mintį.

Žmogus gali sapnuoti, kad kiša rakta į spyna, dirbuojasi su sunkia lazda ar laužia duris kojos spyriu. Visa tai galima traktuoti kaip seksualinę alegoriją. Bet pats faktas, kad jo sąmonė pasirinko kuri nors vieną iš šių įvaizdžių - rakta, lazda ar spyri - taip pat turi didelę reikšmę. Tikroji užduotis yra suprasti, kodėl pasirinktas raktas, o ne lazda, arba lazda, o ne spyris koja. Kartais tai net padeda atskleisti, kad čia iš viso vaizduojamas ne lytinis aktas, o visai kiti psichologiniai dalykai.

Taip mąstydamas, aš priėjau prie išvados, kad tik ta medžiaga, kuri yra aiški ir regima sapno dalis, gali būti naudojama jį interpretuojant. Sapnas turi savo apribojimus. Jo specifinė forma pati mums pasako, kas jam priklauso ir kas veda į šalį nuo jo. Jei "laisvos" asociacijos vilioja į šalį nuo šios (sapno) medžiagos, galima būtų pasakyti, nelyg koks zigzagas, tai mano sukurtas metodas labiau primena spirale, kurios centre yra sapno piešinys. Aš dirbu su pačiu sapno piešiniu, nekreipdamas dėmesio į sapnuotojo pastangas nuo jo atitrūkti. Dirbdamas savo profesinį darbą, aš vis turiu kartoti: "Grižkime prie Jūsų sapno. Ką sako *sapnas*?"

Pavyzdžiui, mano pacientas sapnavo girtą, nevalyva, vulgarią moterį. Sapne toji moteris buvo jo žmona, nors realiame gyvenime jo žmona buvo visiškai kitokia. Iš pirmo žvilgsnio sapnas atrodė siaubingai neteisingas, ir pacientas tuoj pat jį atmetė kaip susapnuotą nesąmonę. Jeigu aš, jo gydytojas, būčiau leidęs jam eiti asociacijų keliu, jis neišvengiamai būtų bandęs kaip galima labiau nutolti nuo nemalonių sapno užuominų. Ir būtų priėjęs prie vieno iš savo pagrindinių kompleksų - komplekso, ko gero, neturinčio nieko bendro su jo žmona - ir mes nieko nesužinotume apie ypatingą, būtent šio sapno prasmę.

Taigi ką jo sąmonė norėjo pasakyti tokiu akivaizdžiai neteisingu teiginiu? Aišku, ji išreiškė idėją apie puolusią moterį, kuri buvo artimai susijusi su sapnuotojo gyvenimu. Bet kadangi šio įvaizdžio projekcija į jo žmoną visiškai nepagrįsta ir iš esmės neteisinga, man teko ieškoti kitur, kol supratau, ką atvaizdavo toks atstumiantis įvaizdis.

Dar viduramžiais, daug anksčiau nei fiziologai įrodė, kad dėl endokrininių liaukų struktūros visuose mumyse yra ir vyriški, ir moteriški elementai, buvo sakoma, kad "kiekviename vyre yra moteris". Kaip tik ši moteriškąją elementą kiekviename vyre aš ir pavadinau "anima". Tas "moteriškasis" aspektas yra iš esmės tam tikras žemesnio pobūdžio susietumas su aplinka, ir ypač su moterimis, kuris yra rūpestingai slepiamas nuo kitų ir nuo savęs. Kitaip tariant, nors regimoji individo asmenybė atrodo visiškai normali, ji gali slėpti nuo kitų - ar netgi nuo savęs - apgailėtina "moters savyje" padėtį.

Taip buvo ir šiam mano pacientui: jo moteriškoji pusė nebuvo patraukli. Jo sapnas sakyte sakė: "Kai kuriais atžvilgiais tu elgiesi kaip puolusi moteris", ir sukėlė jam šoką. (Šis pavyzdys, suprantama, neturi būti laikomas įrodymu, kad sąmonė rūpinasi "moraliniais" draudimais.) Sapnas neliepė pacientui "elgtis geriau", bet tiesiog bandė atsverti pernelyg vienpusišką jo sąmoningo proto prigimtį, kuri palaikė klaidingą įsitikinimą, kad jis yra visais atžvilgiais džentelmenas.

Lengva suprasti, kodėl sapnuotojai linkę ignoruoti ir netgi neigti savo sapnų pranešimus. Sąmonė natūraliai priešinasi viskam, kas nesąmoninga ir nežinoma. Aš jau nurodžiau, kad primityviuose žmonėse yra tai, ką antropologai vadina "mizoneizmu", t.y. gili ir prietaringa naujovių baimė. Primityvai reaguoja į nepalankius įvykius tokiomis pat reakcijomis, kaip ir gyvūnai. Bet ir "civilizuotas" žmogus į naujas idėjas reaguoja labai panašiai, kurdamas psichologinius barjerus, kad susidūręs su naujove,

apsisaugotų nuo šoko. Lygiai tą patį galima pastebėti kiekvieno individo reakcijoje į savo paties sapnus, jei tenka priimti neįprastą mintį. Daugelis filosofijos, mokslo, netgi literatūros pionierių tapo įgimto savo amžininkų konservatyvumo aukomis. Psichologija yra vienas jauniausių mokslų. Kadangi ji stengiasi nagrinėti sąmonės veiklą, tai neišvengiamai susiduria su kraštutiniu mizoneizmu.

Praeitis ir ateitis sąmonėje

Kol kas aš tik pateikiau keletą principų, kuriais remdamasis aš tiriu sapnus, nes jei mes norime iširti žmogaus sugebėjimą kurti simbolius, sapnai mums yra pati svarbiausia ir prieinamiausia medžiaga. Du esminiai sapnų aiškinimo dalykai yra šie: pirmiausia, į sapnus reikia žiūrėti kaip į faktą, kurio atžvilgiu nereikia turėti jokių išankstinių nuostatų, išskyrus tai, kad jie kažkaip kuria prasmę; antra, kad sapnas yra specifinė sąmonės išraiška.

Vargu ar galima dar kukliau pateikti šiuos principus. Nors ir kokia menka būtų kieno nors nuomonė apie sąmonę, jis turi pripažinti, kad ją verta tyrinėti; sąmonė yra bent jau utėlės lygio, kuri galų gale labai domina entomologus. Jei kas nors, nepatyręs ir mažai išmanantis apie sapnus, mano, kad sapnai yra nieko nereiškiantys chaotiški atsitiktinumai, jis turi teisę taip manyti. Bet jeigu darome prielaidą, kad jie yra normalūs įvykiai (o tokie jie ir yra), tai esame priversti pripažinti, kad jie yra arba priežastiniai, - t.y. kad jų buvimas turi racionalią priežastį, - arba tam tikra prasme tikslingi, arba tokie ir tokie.

Pabandykime pažvelgti šiek tiek atidžiau į tai, kaip sąmoningos ir nesąmoningos psichikos turinys yra tarpusavyje susiję. Panagrinėkime pavyzdį, kuris visiems gerai žinomas. Staiga jūs pamiršote, ką ketinate sakyti, nors dar prieš akimirka mintys buvo labai aiškios. Arba, pavyzdžiui, norite kam nors pristatyti savo draugą ir staiga, kai ruošiatės ištarti jo vardą, nebegalite jo prisiminti. Sakote, kad negalite prisiminti, nors iš tikrųjų mintis tapo sąmonine ar bent jau akimirka atsiskyrė nuo sąmonės. Taip pat ir su mūsų pojūčiais. Jei mes klausomės kokios nors nenutrūkstamos, bet vos girdimos natos, tai mums atrodo, kad garsas periodiškai nutrūksta, o paskui vėl atsiranda. Toks vibravimas atsiranda dėl periodiško dėmesio susilpnėjimo ir sustiprėjimo, o ne dėl to, kad keistųsi pats garsas.

Tačiau kai kas nors išslysta iš mūsų sąmonės, jis nenustoja egzistavęs, kaip kad už kampo pradingęs automobilis neištirpsta ore. Mes tik jo nematome, ir tiek. Lygiai taip pat, kaip mes galime tą automobilį vėl pamatyti, taip pat mes vėl išvystame mintis, kurios laikinai buvo pradingę.

Taigi sąmoninė dalis susideda iš daugybės laikinai neryškių minčių, išpūdžių ir vaizdinių, kurie, nors ir užmiršti, ir toliau veikia mūsų sąmoningas mintis. Štai žmogus išsiblaškęs eina per kambarį ko nors atsinešti. Staiga sustoja, atrodo visiškai sutrikęs - jis pamiršo, ko jam reikėjo. Čiupinėja daiktus ant stalo lyg lunatikas ir neprisimena savo pradinio ketinimo, tačiau nesąmoningai yra jo vedamas ir pagaliau suvokia, ko jis nori. Jam pasufleravo jo sąmonė.

Stebint neurotiko elgesį, galima pamatyti, kad daugelis dalykų, kuriuos jis daro, atrodo taip tarsi jis juos darytų sąmoningai ir tikslingai. Tačiau jeigu mes jį apie tai paklaustume, paaiškėtų, kad jis arba jų nesuvokia, arba visai ką kita turi galvoje. Jis girdi ir negirdi, mato, bet yra aklas, žino ir nežino. Šie pavyzdžiai yra tokie dažni, kad specialistas greitai suvokia, jog nesąmoningas psichikos turinys veikia taip, tarsi jis būtų sąmoningas, ir kad niekada tokiais atvejais negali žinoti, ar mintis, kalba ar veiksmas yra tikrai sąmoningi, ar ne.

Būtent dėl tokio elgesio daugybė gydytojų atmeta isteriškų pacientų teiginius kaip gryną melą. Tokie žmonės išties pasako daugiau netiesos, negu bet kuris iš mūsų, bet čia visai netinka žodis "melas". Iš tikrųjų, jų dvasinė būklė sukelia elgesio netikrumą, kadangi jų sąmonė dažnai nelauktai užtemsta, įsikišus sąmonei. Panašiai gali kaitaliojotis netgi jų odos pojūčių suvokimas. Vieną akimirka isterikas pajunta adatos dūrį į ranką, o jau kita gali šito visai nepastebėti. Jeigu jo dėmesys yra sutelktas į kokią nors vieną tašką, visas kūnas gali būti visiškai nejautrus skausmui tol, kol atslūgsta užtemdanti jo pojūčius įtampa. Tada pojūčiai iškart atgyja. Tačiau jis visą laiką nesąmoningai žino, kas vyksta.

Hipnotizuodamas tokį pacientą gydytojas šį procesą mato labai aiškiai. Visai nesunku įrodyti, kad pacientas žinojo visas smulkmenas. Dūris į ranką arba frazė, pasakyta sąmonės užtemimo metu, gali būti prisiminta taip gerai, lyg nebūtų buvę nejautrumo skausmui ar "užsimiršimo". Prisimenu moterį, kuri buvo atvežta į kliniką visiško stuporo būklėje. Kita dieną atgavusi sąmonę, ligonė žinojo, kas ji tokia, bet nežinojo, kur ji yra, kaip ir kodėl čia atsidūrė ir netgi atvykimo datos. Tačiau po to, kai ją užhipnotizavau, ji man pasakė, kodėl ji susirgo, kaip pakliuvo į kliniką, kas ją atvežė. Visas šias detales galima buvo patikrinti. Ji netgi pasakė tikslią laiką, kada buvo atvežta, nes matė laikrodį priėmimo kambaryje. Hipnozės metu jos atmintis buvo visiškai aiški, lyg ji būtų turėjusi sąmonę visą laiką.

Aptardami tokius dalykus, mes remiamės klinikiniais stebėjimais. Todėl daug kritikų mano, kad sąmonė ir visi jos subtilūs pasireiškimai priskirtini išimtinai psichopatologijos sferai. Jie mano, kad bet koks sąmonės pasireiškinys yra kažkas neurotiška arba psichotiška ir neturi nieko bendra su normalia dvasine būseną. Bet neurotiniai reiškiniai nebūtinai yra sukeliama vien tik ligos. Iš esmės jie ne daugiau kaip normalių reiškinių patologinis padidėjimas ir būtent būdami tokiu patologiniu padidėjimu, jie yra ryškesni negu normalūs. Isterijos požymiai būdingi visiems normaliems žmonėms, bet jie yra tokie nežymūs, kad dažniausiai yra nepastebimi.

Pavyzdžiui, užmaršumas yra normalus reiškinys - tam tikros sąmoningos idėjos praranda savo specifinę energiją dėl to, kad nukreipiamas dėmesys. Kai jis nukrypsta kitur, šešėlyje lieka dalykai, kurie rūpėjo anksčiau, panašiai kaip prožektorius apšviečia naują plotą, palikdamas tamsoje anksčiau apšviestą vietą. Tai neišvengiama, nes sąmonė vienu metu gali išlaikyti visiškai aiškius tik kelis vaizdinius, ir netgi tokiais atvejais jų aiškumas kinta ("banguoja").

Bet pamirštos idėjos nenustoja gyvavusios. Nors panorus jų negalima iškart atgaminti, jos egzistuoja sąmoneje, čia pat už prisiminimo slenksčio, ir iš čia jos vėl gali staiga iškilti bet kurią akimirka, kartais po daugelio visiškos užmaršties metų.

Čia aš kalbu apie dalykus, kuriuos sąmoningai matėme ar girdėjome ir vėliau pamiršome. Bet mes visi girdime, matome, užuodžiame ir ragaujame daugelį dalykų, tuo metu jų visai nepastebėdami, nes mūsų dėmesys tuo metu nukreiptas į ką nors kita, arba todėl, kad poveikis mūsų pojūčiams pernelyg silpnas, kad išliktų sąmoningas išpūdis. Tačiau sąmonė juos pastebėjo, ir šitokie sąmoniniai juslių suvokimai svarbūs mūsų kasdieniame gyvenime. Mums to nesuvokiant, jie daro įtaką tam, kaip mes reaguojame į įvykius ir žmones.

Ypač pamokantį, mano nuomone, pavyzdį pateikė vienas profesorius. Jis vaikščiojo po laukus su savo mokiniu ir buvo įsigilinęs į rimtą pokalbį. Staiga jis pajuto, kad jo mintis nutraukė netikėtai užplūdę ankstyvos vaikystės prisiminimai. Jis niekaip negalėjo suprasti, kodėl taip atsitiko. Niekas iš to, apie ką kalbėta, nebuvo su jais susiję. Atsigrižęs pamatė, kad jie ėjo pro fermą, kai iškilo pirmasis vaikystės prisiminimas. Jis pasiūlė savo mokiniui grįžti į tą pačią vietą, kur jį užplūdo jo prisiminimai.

Grižęs pajuto žasų kvapą ir iškart suprato, kad būtent tas kvapas pažadino prisiminimus.

Jaunystėje jis gyveno fermoje, kurioje buvo auginamos žasys ir specifinis jų kvapas paliko neišdildomą, nors ir užmirštą, įspūdį. Eidamas pro ferma, jis pajuto kvapą nesąmoningai, ir šis nesąmoningas suvokimas sugražino seniai pamirštus vaikystės potyrius. Šis suvokimas buvo sąmoninis, nes dėmesys buvo sutelktas kitur, ir stimulus nebuvo pakankamai stiprus, kad pakeistų dėmesio kryptį ir tiesiai pasiektų sąmonę. Tačiau jis vis dėlto pažadino "užmirštus" prisiminimus.

Toks "užuominos" (pasufleruojančios replikos) arba "gaiduko" efektas gali paaiškinti neurotinių simptomų pradžią ir taip pat kai kuriuos malonius prisiminimus, kai koks nors vaizdas, kvapas ar garsas primena praeities aplinkybes. Pavyzdžiui, mergina, atėjusi į darbą, regis, gerai jaučiasi ir yra neblogai nusiteikusi. Ir staiga jai ima klaikiai skaudėti galvą, pasireiškia ir kitokie negalavimo požymiai. Nors sąmoningai ji to ir nepastebėjo, ji girdėjo tolimo laivo ruko sireną, kuri jai nesąmoningai priminė nelaimingą išsiskyrimą su mylimuoju, kurį ji labai norėjo pamiršti.

Be normalaus užmiršimo, Froidas aprašė kelis atvejus, kai "pamirštami" nemalonūs prisiminimai - prisiminimai, kurių žmogus mieliau neturėtų. Kaip sakė Nyčė, išdidumo spiriama atmintis pasiduoda. Taigi, tarp užmirštų prisiminimų esama nemažai tokių, kurie atsiduria sąmonėje (ir panorus neįmanoma jų atgaivinti) dėl to, kad jie nemalonūs ir nepriimtini. Psichologai juos vadina "nuslopintu turiniu".

Toks atvejis galėtų būti sekretorė, kuri pavydi vienam iš savo viršininko kolegų. Ji nuolat užmiršta pakviesti šį asmenį į susirinkimus, nors jo pavardė būna aiškiai parašyta jos turimame sąraše. Bet paprašyta pasiaiškinti, ji paprasčiausiai pasako "užmiršusi" arba, kad kažkas jai "sutrukdė". Ji niekada neprisipažįsta - net sau pačiai - tikrosios nepakvietimo priežasties.

Daugybė žmonių klaidingai pervertina savo valios galios vaidmenį ir mano, kad jo mastymui nieko negali atsitikti, ko jie nenusprendė ar neketino. Bet reikia išmokti aiškiai atskirti sąmoningus (intencionalius) ir nesąmoningus (neintencionalius) proto turinius. Pirmieji kyla iš ego asmenybės; antrieji, vienok, kyla iš šaltinio, kuris nesutampa su ego, bet yra jo "kita pusė". Kaip tik ši "kita pusė" ir privertė sekretorę užmiršti pakvietimus. Yra daugybė priežasčių, dėl kurių mes užmirštame dalykus, kuriuos pastebėjome ir patyrėme; ir lygiai taip pat yra daugybė būdų, kuriais jie proto gali būti prisiminti. Šiuo požiūriu yra įdomus kriptomnezijos arba "paslėpto prisiminimo" pavyzdys. Autorius gali nuosekliai rašyti pagal iš anksto susidarytą planą, plėtodamas savo įrodymus arba siužeto liniją, ir staiga jis nukrypsta nuo temos. Tikriausiai jis išvydo naują idėją, kitokią įvaizdį ar apskritai naują siužeto atšaką. Jei jūs jo paklausite, kas paskatino jį nukrypti, jis nesugebės to pasakyti. Jis galbūt net nepastebėjo to pasikeitimo, nors dabar parašė kažką iš viso nauja, ko jis prieš tai nežinojo. Tačiau kartais galima įtikinamai parodyti, kad tai, ką jis parašė, yra nepaprastai panašu į kito autoriaus kūrinį, kurio, kaip jis yra įsitikinęs, jis niekad neskaitė.

Aš pats radau tokį tiesiog stulbinantį pavyzdį Nyčės knygoje "Taip kalbėjo Zaratustra", kur jis tiesiog žodis žodin atpasakoja atsitikimą, užrašytą laivo dienyne 1686 metais. Grynai atsitiktinai aš perskaičiau šį neįtikėtiną jūrininko pasakojimą vienoje knygoje, išleistoje apie 1835 metus (pusė amžiaus prieš savo veikalą parašant Nyčei); ir kai aš suradau šį panašų fragmentą knygoje "Taip kalbėjo Zaratustra", buvau tiesiog priblokštas savito jo stiliaus, kuris taip skyrėsi nuo įprastinės Nyčės kalbos. Aš buvau įsitikinęs, kad Nyčė taip pat skaitė šią knygą, nors jis apie tai savo veikale neužsiminė. Aš parašiau tuo metu dar gyvai jo seseriai laišką, ir ši patvirtino, kad ji ir brolis iš tikro skaitė šią knygą kartu,

kai jam buvo vienuolika metų. Sprendžiant iš konteksto, man atrodo, kad visai neįtikėtina, jog Nyčė būtų suvokęs, kad jis plagijuoja kita pasakojimą. Aš manau, kad praėjus penkiasdešimčiai metų, tas pasakojimas netikėtai pateko į jo sąmoningo proto akiratį.

Tokiais atvejais tai būna tikri, bet nesuvokti prisiminimai. Panašus dalykas gali atsitikti kompozitoriui, kuris vaikystėje girdėjo valstiečių melodiją ar liaudies dainą, ir staiga netikėtai ji įsibrauna kaip atskira tema į jo simfoniją, kurią jis kuria suaugęs. Idėja ar vaizdinys iš sąmonės vėl atėjo į sąmonę.

Tai, ką aš iki šiol pasakiau apie sąmonę, tėra vien tik greitosiom apmesti metmenys, rodantys, kokia yra šios sudėtingos žmogaus sielos dalies prigimtis ir kaip ji funkcionuoja. Bet jie nurodo tą sublimuotą medžiagą, iš kurios savaime gali atsirasti mūsų sapnų simboliai. Ši sąmoninė medžiaga susideda iš visų potraukių, impulsų ir ketinimų; iš visų suvokimų ir intuicijų; visų racionalių ir iracionalių minčių, išvadų, indukcijų, dedukcijų ir prielaidų; ir iš visos jausmų įvairovės. Visi jie (ar bet kuris jų) gali įgyti dalinio, laikino ar pastovaus nesąmoningumo pavidalą.

Ši medžiaga dažniausiai tampa nesąmoninga todėl - kad, taip sakant,- jai nėra vietos sąmonėje. Kai kurios mintys praranda savo emocinę energiją ir tampa sąmoninės (arba būtų galima pasakyti, jos nebesusilaukia mūsų sąmoningo dėmesio) todėl, kad ima atrodyti neįdomios ar nereikalingos, ar todėl, kad esama kokių nors priešasčių, dėl kurių mes norime išstumti jas iš mūsų akiračio.

Iš tikrųjų yra normalu ir būtina, taip "užmiršti", kad mūsų sąmoningame prote atsirastų vietos naujiems išpūdziams ir naujoms mintims. Jeigu taip nebūtų, viskas, ką mes esame patyrę, pasiliktų virš sąmonės slenksčio, ir mūsų protas taptų be galo sujauktas ir sumišęs. Šis reiškinys šiandien yra taip plačiai pripažintas, kad daugelis žmonių, kurie ką nors žino apie psichologiją, laiko jį savaime aiškiu.

Bet lygiai taip pat kaip sąmoningi turiniai gali pradingti sąmonėje, nauji turiniai, kurie niekad iki tol nebuvo sąmoningi, gali iš ten iškilti. Pavyzdžiui, žmogus gali numatyti, kad kažkas tuoj pat įsiverš į sąmonę - kad "kažkas tvyro ore", arba kad "pakvipo žiurke" - nujausti kažką negero. Šis atradimas, kad sąmonė nėra tik praeities sandėlis, bet kad taip pat joje gausu būsimų psichinių situacijų ir idėjų gemalų bei užuomazgų, atvedė mane prie mano paties naujo požiūrio į psichologiją. Šiuo klausimu iškilo daugybė prieštarų diskusijų. Bet viena yra tikra,- kad be atsiminimų iš nutolusios sąmoningos praeities, iš sąmonės gali ateiti visiškai naujos mintys ir kūrybinės idėjos,- mintys ir idėjos, kurios niekad iki šiol nebuvo sąmoningomis. Jos kaip latosas išauga iš tamsių proto gelmių ir sudaro svarbiausią sąmoninės psichės dalį.

Mes matome tai kasdieniniame gyvenime, kai įvairūs prieštaravimai kartais netikėtai yra išsprendžiami, iškilus stublinantiems naujiems pasiūlymams; daugybė menininkų, filosofų ir netgi mokslininkų savo geriausias idėjas gauna iš įkvėpimo, kuris staiga ateina iš sąmonės. Sugebėjimas užčiuopti tokią turtingą gyslą ir jos teikiamą medžiagą efektyviai išversti į filosofiją, literatūrą, muziką ar mokslinius atradimus yra vienas genialumo požymių.

Akivaizdžių šio fakto įrodymų mes galime rasti paties mokslo istorijoje. Pavyzdžiui, prancūzų matematikas Puankarė ir chemikas Kekulė už savo svarbius mokslinius atradimus yra dėkingi (kaip jie patys teigė) netikėtiems "vaizdingiems apreiškimams" iš sąmonės. Prancūzų filosofo Dekarto "mistinis" patyrimas taip pat kilo iš panašaus netikėto apreiškimo, kai jis akimirksniu išvydo "mokslų tvarką". Britų rašytojas Robertas Lui Stivensonas daugybę metų ieškojo istorijos, kuri atitiktų jo "stiprų dvejetainį žmogaus

būties pojūtį", kol "Dakarto Džekilio ir misterio Haido" siužeta jis staiga išvydo sapne.

Vėliau aš smulkiai aprašysiu, kaip tokia medžiaga iškyla iš sąmonės, ir tirsiu formą, kuria ji būna išreikšta. Dabar aš vien tik noriu pažymėti, kad žmogaus sielos sugebėjimas sukurti tokią naują medžiagą yra ypač reikšmingas tiriant sapnų simbolizmą, nes aš savo profesiniame darbe nuolat įsitikinu, kad sapnų vaizdiniai ir idėjos negali būti paaiškinti vien tik remiantis atmintimi. Jie išreiškia naujas mintis, kurios dar niekad nebuvo pasiekusios sąmonės slenksčio.

Sapnų funkcija

Aš kiek paanalizavau mūsų sapnų gyvenimo kilmę ir ištakas, nes sapnai yra toji dirva, iš kurios pirmiausia išauga daugelis simbolių. Deja, sapnus sunku suprasti. Kaip jau esu nurodęs, sapnas visiškai nepanašus į sąmoningą pasakojimą. Kasdieniniame gyvenime kiekvienas apgalvoja, ką nori pasakyti, pasirenka įtaigiausią pasakojimo būdą ir stengiasi, kad jo pastabos būtų logiškai nuoseklios. Pavyzdžiui, išsilavinęs žmogus vengs miglotų metaforų, nes jos gali iškreipti jo mintį. Tačiau sapnų struktūra kitokia. Sapnuotoja užplūsta vaizdiniai, kurie atrodo prieštaringi ir juokingi, prarandamas normalus laiko pojūtis, o įprasti daiktai įgauna žavintį ar grėsmingą aspektą.

Gali atrodyti keista, kad sąmonė tvarko savo medžiagą taip skirtingai nuo tokio iš pažiūros tvarkingo modelio, kurį mes suteikiame savo mintims budėdami. Tačiau kiekvienas, nors akimirka bandęs prisiminti sapną, pastebės šį kontrastą, kuris, tiesą sakant, ir yra viena iš svarbiausių priežasčių, kodėl paprastam žmogui yra taip sunku suprasti sapnus. Jie neturi prasmės normalios patirties, įgytos nemiegant, požiūriu, todėl žmogus linksta arba visai jų nepaisyti, arba pripažinti, kad sapnai jį trikdo.

Gal būtų lengviau suvokti šį dalyką, jei pirmiausia pripažintume, kad tos idėjos, su kuriomis turime reikalo savo tariamai sutvarkytame budriame gyvenime, jokių būdu nėra tokios tikslios, kaip mes manome. Priešingai, jų reikšmė (ir jų emocinė svarba mums) tampa juo netikslesnė, juo sunkiau nusakoma, juo daugiau jas tyrinėjame. Taip yra dėl to, kad visa, ką išgirstame ar patiriame, gali tapti sąmoninga - kitaip tariant, pereiti į sąmonę. Ir netgi tai, ką išsaugome savo sąmonėje ir panorę galime atkurti, įgyja sąmoninį atspalvį, kuris nuspalvina idėją kiekvieną kartą, kai ji prisimenama. Mūsų sąmoningi išpūdžiai iš tikrųjų greitai įgyja sąmoninės reikšmės elementą, kuris mums reikšmingas fiziškai, nors sąmoningai mes ir nežinome apie šios sąmoninės reikšmės buvimą, arba kokiu būdu ji išplečia ir supainioja konvencionalią reikšmę.

Žinoma, kiekvieno žmogaus psichiniai atspalviai skiriasi. Kiekvienas mūsų priimame bet kurią abstrakčią idėją savo individualaus proto kontekste ir todėl individualiai ją suprantame ir taikome. Kai pokalbyje vartoju tokias sąvokas, kaip "valstybė", "pinigai", "sveikata" ar "visuomenė", tariau, kad mano klausytojai jas supranta "maždaug" taip, kaip ir aš. Žodis "maždaug" yra būtent tai, apie ką kalbu. Kiekvienas žodis reiškia kažką truputį skirtinga kiekvienam žmogui, netgi tuomet, kai kultūrinis pagrindas tas pats. Šio kintamumo priežastis ta, kad bendrinė sąvoka suvokiama individualiame kontekste, todėl ir suprantama bei taikoma šiek tiek individualiai. Savaime suprantama, reikšmės prasmės skiriasi daugiausiai, kai žmonių socialinė, politinė, religinė ir psichologinė patirtis labai nevienoda.

Kadangi sąvokos tapačios su žodžiais, šis skirtingumas beveik nepastebimas ir neturi jokios praktinės reikšmės. Bet kai reikia tikslaus

apibrėžimo ar išsamaus paaiškinimo, galima pamatyti, kokie stulbinantys ne tik grynai intelektualaus sąvokų supratimo, bet ypač emocinių jų atspalvių ir vartojimo skirtumai. Paprastai jie yra nesąmoningi, todėl niekuomet nesuvokiami.

Galima nekreipti dėmesio į šiuos skirtumus, kaip į nereikalingus ar pernelyg išpūstus reikšmės niuansus, kurie mažai susiję su kasdieniniais poreikiais. Bet pats faktas, kad jie egzistuoja, rodo, kad net dalykiškiausias sąmonės turinys yra gaubiamas netikrumo šešėlių. Netgi rūpestingiausiai apibrėžta filosofinė ar matematinė sąvoka, kurioje, mūsų įsitikinimu, nėra nieko daugiau, negu mes jai suteikėme, yra daugiau, negu mes manome. Tai psichinis įvykis, ir, būdamas toks, yra iš dalies nepažinus. Net skaitmenys, kuriuos naudojame skaičiuodami, yra daugiau, negu mes manome. Tai ir mitologiniai elementai (pitagoriečiams jie buvo netgi dieviški), nors jūs, tuos skaitmenis naudodami praktiniais tikslais, be abejonės, to nesuvokiate.

Trumpai tariant, kiekviena sąvoka mūsų sąmonėje turi savo psichines asociacijas. Kadangi asociacijos gali būti įvairaus intensyvumo (pagal tos sąvokos santykinį reikšmingumą mūsų asmenybei arba priklausomai nuo kitų idėjų ir netgi jų kompleksų, su kuriais toji sąvoka yra susieta mūsų sąmonėje), jos gali pakeisti "normalų" sąvokos pobūdį. Ji netgi gali tapti kažkuo visiškai skirtingu, kai "plaukioja" žemiau sąmonės lygmens.

Gali atrodyti, kad šie sąmoniniai visko, kas mums atsitinka, aspektai turi mažai reikšmės mūsų kasdieniniame gyvenime. Bet sapnų analizėje, kur psichologas nagrinėja sąmonės išraiškas, jie labai reikšmingi, nes jie yra beveik nematomos mūsų sąmoningų minčių šaknys. Štai kodėl įprasti objektai ir idėjos sapne gali įgyti tokia didžiulę psichinę reikšmę, kad mes nubundame smarkiai susijaudinę, nors, atrodytų, kad nieko baisiau nei užrakintas kambarys ar tai, kad pavėlavome į traukinį, nesapnavome.

Vaizdiniai, sukurti sapnuose, yra kur kas turtingesni ir gyvesni nei sąvokos ir patyrimai, kurie yra jų atitikmenys gyvenime. Viena priežasčių yra ta, kad sapne šios sąvokos gali išreikšti savo sąmoninę reikšmę. Savo sąmoningose mintyse mes neperžengiame racionalių teiginių ribų - teiginių, kurie daug mažiau spalvingi, nes mes apvalėme juos nuo daugelio psichinių asociacijų.

Pamenu vieną savo sapną, kurį man buvo sunku paaiškinti. Tame sapne kažkoks žmogus bandė užeiti už manęs ir užšokti man ant nugaros. Aš nieko nežinojau apie tą žmogų, išskyrus tai, kad jis nusigriebė vieną mano pastabą ir taip iškreipė jos prasmę, kad ši tapo groteskiška jos parodija. Bet negalėjau suvokti ryšio tarp šio fakto ir jo pastangų sapne užšokti ant manęs. Mano profesiniame gyvenime dažnai pasitaikydavo, kad kas nors iškreipdavo mano žodžius - taip dažnai, kad per daug nesirūpinau, ar supykė mane būtent šis iškraipymas. Žinia, kontroliuoti savo emocines reakcijas yra tam tikra vertybė, ir labai greitai supratau, kad būtent tai sako sapnas. Austrišką posakį jis išvertė į regimą vaizdinį. Ši frazė, tokia įprasta paprastame pokalbyje, yra tokia: *"Du kannst mir auf den Buckel steigen"* (Gali užlipti man ant nugaros). Tai reiškia: man nerūpi, ką apie mane sakai. Amerikietiškas šio posakio atitikmuo, kuris gali lengvai atsirasti panašiam sapne, būtų: "Gali sau šokti į ežerą".

Kai kas gali tvirtinti, kad šio sapno vaizdas - simbolinis, nes juo ne tiesiogiai buvo nusakyta situacija, bet esmė išreikšta netiesiogiai, metafora, kurios iš pradžių aš negalėjau suprasti. Kai taip įvyksta - o įvyksta dažnai - tai nebūna tyčinė sapno "maskuotė", tai paprasčiausiai parodo, kad mes nelabai suprantame emociškai turtingą vaizdų kalbą. Savo kasdienėje patirtyje turime būti kuo tikslesni, ir išmokome atsisakyti fantazijos ir puošmenų tiek savo kalboje, tiek mintyse - taip prarasdami savybę, kuri dar tebėra būdinga primityviam protui. Daugelis mūsų perkėlėme į sąmonę visas fantastiškas psichines asociacijas, kurių turi kiekvienas

objektas ir idėja. Kita vertus, primityvus protas dar neužmiršo šių psichinių savybių, jis suteikia gyvūnams, augalams ir akmenims tokių galių, kurios mums atrodo keistos ir nepriimtinos.

Afrikos džiunglių gyventojas, išvydęs nakties gyvūną dienos šviesoje žino, kad tai kerėtojas, laikinai priėmęs jo pavidalą. Arba mano jį esant krūmo siela ar jo genties vieno iš protėvių dvasia. Medis gali vaidinti svarbų vaidmenį primityvo gyvenime, neabejotinai turėti savo sielą ir balsą, ir bendrą likimą su žmogumi, kuris juo domisi. Kai kurie Pietų Afrikos indėnai jus įtikinės, kad jie yra raudonosios Arara papūgos, nors ir puikiai žino, kad neturi plunksnų, sparnų ir snapų. Kadangi primityvo pasaulyje daiktai neturi tokių ryškių ribų, kaip mūsų "racionalių" visuomenėse.

Tai, ką psichologai vadina "psichiniu tapatumu" ar "mistiniu dalyvavimu", iš mūsų daiktų pasaulio buvo išstumta. Bet būtent šis sąmoninių asociacijų švytėjimas ir daro primityvo pasaulį spalvingą ir fantastišką. Tai mes jau taip praradome, kad susitikę jau nebeatpažįstame. Mes šiuos dalykus išstūmėme žemiau sąmonės slenksčio, ir kai jie vėl atsitiktinai pasirodo, mums ne kartą rodosi, kad kažkas negerai.

Su manimi ne kartą tarėsi išsimokslinę ir inteligentiški žmonės, kurie regėjo ypatingus sapnus, fantazijas ir netgi vizijas, ir tai juos labai sukrėtė. Jie manė, kad nė vienas, kas yra sveiko proto, negali kentėti nuo tokių dalykų ir kad bet kas, kas mato viziją, turi patologinių sutrikimų. Kartą vienas teologas man pasakė, kad Ezekielio vizijos tebuvo liguisti simptomai, o Mozei ir kitiems pranašams kalbantys "balsai" - tik haliucinacijos. Tik įsivaizduokite, koks jį apėmė siaubas, kai kažkas panašaus "spontaniškai" nutiko jam pačiam. Mes taip pripratę prie tariamai racionalios mūsų pasaulio prigimties, kad sunkiai įsivaizduojame, kad gali kas nors atsitikti, ko negalima paaiškinti sveiku protu. Primityvus žmogus, ištiktas panašaus šoko, nesuabejodamas savo sveikumu, jis galvos apie fetišus, dvasias ir dievus.

Tačiau emocijos, kurios mus veikia, yra tokios pačios. Iš esmės, baimės, kurias sukuria mūsų prašmatni civilizacija, yra kur kas baisesnės už tas, kurias primityvūs žmonės priskiria demonams. Šių laikų civilizuoto žmogaus požiūris man dažnai primena psichoze sergantį pacientą iš mano klinikos, kuris pats buvo gydytojas. Vieną rytą paklausiau, kaip jis jaučiasi. Jis atsakė puikiai praleidęs naktį, dezinfekuodamas visą dangų merkurijaus chloridu, tačiau atlikdamas šį kruopštų darbą, nerado jokio Dievo pėdsako. Čia mes susiduriame su neuroze ar netgi kai kuo blogiau. Vietoj Dievo ar "Dievo baimės" matome nerimo (baimės) neurozę ar tam tikrą fobijos rūšį. Emocija išliko ta pati, tačiau ir jos objekto pavadinimas ir prigimtis tapo blogesni.

Prisimenu filosofijos profesorių, kuris kartą konsultavosi dėl savo vėžio fobijos. Jį kamavo nenugalimas įsitikinimas, kad jis turi piktybinį auglį, nors nieko panašaus nebuvo rasta dešimtyse rentgeno nuotraukų. "Aš žinau, kad nieko nėra,- sakydavo jis,- bet gali kas nors ir būti". Kas būtent sukėlė šią idėją? Ji be abejonės kilo iš baimės, kuri nebuvo įteigta sąmoningo svarstymo. Liguista mintis jį užklupo staiga, ir su tokia jėga, kurios jis negalėjo nugalėti.

Šiam išsilavinusiam žmogui buvo kur kas sunkiau pripažinti tai, ką būtų padaręs primityvus žmogus - tarti, kad jį apėmė dvasia. Kenksminga piktybių dvasių įtaka yra bent jau priimtina hipotezė pirmykštėje kultūroje, ir kur kas labiau gniuždantis dalykas civilizuotai asmenybei pripažinti, kad jo rūpesčiai tėra kvaila vaizduotės išdaiga. Primityvus *apsėdimas* fenomenas neišnyko, jis tebėra toks kaip ir visada. Tik dabar kitaip ir daug nemaloniau aiškinamas.

Esu padaręs keletą panašių palyginimų tarp naujųjų laikų ir primityvaus

žmogaus. Tokie palyginimai, kaip vėliau parodysiu, yra labai svarbūs, norint suprasti žmogaus polinkius kurti simbolius ir sapnų vaidmenį juos išreiškiant. Nes matome, kad daugelis sapnų pateikia įvaizdžius ir asociacijas, analogiškus primityviosioms idėjoms, mitams ir ritualams. Šiuos sapnų įvaizdžius Froidas pavadino "archaiškomis liekanomis", šis pasakymas reikštų, kad jos yra psichiniai elementai, išsilaikę žmogaus prote nuo senų amžių. Šitoks požiūris būdingas tiems, kurie pasamonę laiko vien sąmonės apendiksu (ar, kalbant vaizdingiau, atliekų skardine, kurioje renkama viskas, ką atmeta sąmonė).

Toliau tyrinėdamas įsitikinau, kad toks požiūris netinkamas ir jo reikėtų atsisakyti. Aš supratau, kad tokios asociacijos ir įvaizdžiai yra neatskiriama sąmonės dalis ir gali būti regimi visur - ar sapnuotojas būtų išsilavinęs, ar beraštis, inteligentiškas ar kvailas. Jokiu būdu jie nėra negyvos ir bereikšmės "liekanos".

Jie tebefunkcionuoja ir yra itin vertingi (kaip daktaras Hendersonas parodo savo "Senovės mituose ir šiuolaikiniame žmoguje" - "Žmogaus ir jo simbolių" 2_sk.) būtent dėl savo "istoriškos" prigimties. Jie nutiesia tiltą tarp tų būdų, kuriais mes sąmoningai reiškiamo savo mintis, ir primityvesnės, spalvingesnės ir vaizdingesnės išraiškos formos. Būtent ši forma tiesiai kreipiasi į jausmus ir emocijas. Šios "istorinės" asociacijos yra ryšys tarp racionalaus sąmonės pasaulio ir instinktų pasaulio.

Jau kalbėjau apie įdomų kontrastą tarp "kontroliuojamų" mūsų budraus gyvenimo minučių ir vaizduotės lobių, kuriuos sukuria sapnai. Galima pastebėti ir kitą šio skirtumo priežastį: savo civilizuotame gyvenime iš tokios gausybės minčių mes atėmėme jų emocinę energiją ir iš tikrųjų į jas mes jau nebereaguojame. Tokias idėjas mes vartojame savo kalboje, ir įprastai į jas reaguojame, kai kiti jas vartoja, tačiau jos nedaro mums gilaus įspūdžio. Reikia kažko daugiau, kad mums kai kurie dalykai būtų pasakyti taip aiškiai, kad mes būtume priversti pakeisti savo požiūrį ir elgesį. Būtent tai daro "sapnų kalba"; jos simbolizmas turi tiek daug psichinės energijos, kad mes esame priversti į ją kreipti dėmesį.

Pavyzdžiui, buvo tokia ponija, pagarsėjusi savo kvailais prietarais ir užsispyrėlišku priešininusi protingiems argumentams. Galima buvo įrodiuoti jai ištisą naktį be jokio rezultato, ji nekreipdavo menkiausio dėmesio. Tačiau jos sapnai laikėsi kitokios taktikos. Vieną naktį ji sapnavo, kad dalyvauja svarbiame visuomenės renginyje. Šeimininkė ją pasveikino žodžiais: "Kaip puiku, kad galėjote atvykti. Visi jūsų draugai čia, ir laukia jūsų". Paskui šeimininkė nuvedė ją prie durų ir jas atidarė, sapnuotojai įžengė tiesiai - į karvidę!

Sapno kalba buvo tokia paprasta, kad ją suprasti galėjo net bukaprotis. Iš pradžių moteris nenorėjo pripažinti kad sapnas taip tiesiai taiko į jos išpuikimą, bet informacija vis tik pasiekė tikslą, ir po kurio laiko ji turėjo ją priimti, nes negalėjo nesuprasti pokšto iš savęs pačios.

Tokia informacija iš sąmonės yra svarbesnė, negu daugelis žmonių mano. Savo sąmoningame gyvenime mes esame atviri įvairiausiems poveikiams. Kiti žmonės mus stimuliuoja arba slegia, įvykiai įstaigoje ar socialiniame gyvenime mus trikdo ir atitraukia. Tokie dalykai gundo mus pasukti keliu, kuris netinkamas mūsų individualybei. Ar mes suvokiame jų poveikį mūsų sąmonei, ar ne - ji vis tiek yra jų trikdoma ir nuo jų poveikio yra beveik neapsaugota. Tai ypatingai būdinga žmonėms, kurių ekstravertiško mąstymo nuostata ypač pabrėžia išorinius objektus arba tiems, kurie slepia savo menkavertiškumo jausmus ir nepasitiki savo pačių giliausiu ir slapčiausiu "aš".

Kuo labiau toji sąmonė veikiama prietarų, klaidų, fantazijų ir infantilių norų, tuo labiau plėtėja jau esantis plyšys pereidamas į neurotinį skilimą

ir atvesdamas į daugiau ar mažiau dirbtinį gyvenimo būdą, labai nutolusį nuo sveikų instinktų, prigimties ir tiesos.

Pagrindinė sapnų funkcija yra bandyti atstatyti mūsų psichologinę pusiausvyrą, sukuriant sapnų medžiagą, kuri labai subtiliai atstato visą psichinę lygsvarą. Būtent tai aš vadinu papildomu (arba kompensuojančiu) sapnų vaidmeniu mūsų psichinėje sandaroje. Tai paaiškina, kodėl žmonės, turintys nerealistinių idėjų arba esantys pernelyg geros nuomonės apie save, arba kuriantys grandiozinius planus, neatitinkančius jų realių galimybių, sapnuoja, kad skrenda arba krinta. Sapnas kompensuoja jų asmenybių trūkumus ir kartu išpėja apie pavojus, kurie jiems gresia gyvenant taip, kaip jie dabar gyvena. Jei nepaisoma sapnų išspėjimų, gali iš tikro įvykti nelaimingi atsitikimai. Auka gali nukristi nuo laiptų arba patekti į automobilio avariją.

Aš prisimenu vieną atvejį, kai žmogus buvo smarkai išipainiojęs į kelis tamsius reikalus. Jam atsirado tiesiog liguista aistra - pavojingai kopti į kalnus - kaip savotiška kompensacija. Jis norėjo "pakilti virš paties savęs". Vieną naktį sapne jis išvydo save žengiantį nuo aukšto kalno viršūnės į tuščią erdvę. Kai jis man papasakojo savo sapną, aš iš karto pamačiau jam gresiantį pavojų ir bandžiau pabrėžti išspėjimą ir įtikinti jį, kad susilaikytų. Aš netgi pasakiau, kad sapnas - jo žūties kalnuose ženklas. Viskas veltui. Po šešių mėnesių jis "žengė į erdvę". Alpinistų vadovas matė, kaip jis su draugu leidosi žemyn labai sunkioje vietoje. Draugas rado ant briaunos atramą kojai, o sapnuotojas leidosi žemyn paskui jį. Staiga, vadovo žodžiais tariant, jis paleido virvę, "lyg šoktų į orą". Jis užkrito ant savo draugo, ir abu nukritę žemyn, užsimušė.

Kitas tipiškas atvejis - ponija, kuri gyveno nieko nepaisydama. Savo kasdieniniame gyvenime ji buvo išdidi, bet sapnavo baisius sapnus, primenančius jai apie įvairiausių bjaurių dalykus. Kai jai tai atskleidžiau, ji pasipiktinusi atsisakė juos pripažinti. Sapnai pasidarė grasūs, pilni užuominų apie pasivaikščiojimus miškuose, kur ji eidavo viena ir atsiduodavo jausmingoms fantazijoms. Aš mačiau pavojų, bet ji nenorėjo klausyti mano išspėjimo. Netrukus miške ją užpuolė seksualinis iškrypėlis, ir jeigu ne žmonės, kurie išgirdo riksmą, ją būtų nužudęs.

Čia nėra jokios magijos. Jos sapnai man pasakė, kad toji moteris slapta ilgėjosi tokio nuotykiu - kaip ir kopėjas į kalnus nesąmoningai siekė pasitenkinti, suradęs tam tikrą išeitį iš savo sunkumų. Be abejonės, nė vienas iš jų nesitikėjo tokios aukštos kainos: jai sulaužė kelis kaulus, jis sumokėjo gyvybę.

Taigi, sapnai kartais gali pranešti apie kai kurias situacijas gerokai ankščiau nei jos iš tikrųjų įvyksta. Tai nebūtinai stebuklas ar ateities numatymo forma. Daugelis mūsų gyvenimo krizių turi ilgą nesąmoningą priešistorę. Mes einam prie jų pamažu, net nenutuokdami apie besitelkiančius (susikaupusius) pavojus. Bet tai, ko nepavyksta pamatyti mūsų sąmonei, dažnai pastebi mūsų sąmonė, kuri gali perduoti informaciją per sapnus.

Dažnai sapnai gali išpėti mus, bet lygiai taip pat dažnai neišpėja. Todėl prielaida, kad yra gero linkinti ranka, kuri mus laiku sustabdo, yra abejotina; atrodo, kad geros valios agentūra kartais dirba, kartais ne. Paslaptingoji ranka gali net nurodyti, kur tyko pražūtis; kartais sapnai būna tikri spąstai, arba atrodo tokie esantys. Jie kartais yra kaip Delfų orakulas, kuris Karaliui Krezui pasakė, kad jeigu šis perplauks Halio upę, tai sunaikins didelę karalystę. Tik vėliau, jau visiškai sutriuškintas - perplaukęs tą upę - karalius suprato, kad orakulo minėtoji karalystė buvo jo paties.

Negalima būti naiviam, nagrinėjant sapnus. Jie kyla iš dvasios, kuri nėra visai žmogiška, - tai greičiau gamtos dvelksmas - gražios ir kilnios, tačiau

ir žiaurios deivės dvasia. Jei norime apibūdinti šią dvasią, kur kas labiau prie jos priartėsime senoviniuose mituose, pirmųjų miškų legendose, negu dabartinio žmogaus sąmonėje. Neneigiu, kad didelių laimėjimų pasiekta evoliucionuojant civilizusiai visuomenei. Bet šie laimėjimai pasiekti milžiniškų praradimų kaina, kurių apimtį vos pradėdame įvertinti. Vienas tikslų, kurių siekiu lygindamas pirmąją ir civilizuatą žmogaus būseną - pateikti šių laimėjimų ir praradimų sąskaitą.

Pirmąją žmogų kur kas labiau valdė instinktai, negu jo "racionaliuosius" šių laikų palikuonis, kurie išmoko save "kontroliuoti". Šiame civilizacijos procese mes vis labiau atribojame savo sąmonę nuo žmogaus psichikos instinktyviųjų sluoksnių, ir beveik visiškai nuo somatinio psichinių fenomenų pagrindo. Laimei, mes nepraradome šių esminių instinktyviųjų sluoksnių, jie tebėra sąmonės dalis, nors gali išreikšti save tik per sapnų vaizdinius. Šie instinktyvūs fenomenai - nors jie ne visada iš karto atpažįstami dėl savo simbolinio pobūdžio - yra gyvybiškai svarbūs tam, ką aš pavadinau kompensuojančia sapnų funkcija.

Psichinio stabilumo ir netgi fizinės sveikatos labai sąmonė ir sąmonė turi būti vieningai susietos ir veikti lygia greta. Jei jos suskyla ar yra "atsiejamos", atsiranda psichologiniai sutrikimai. Šiuo požiūriu sapnų simboliai yra pagrindiniai informacijos nešėjai iš instinktyvios ir racionalios psichikos sritį, o jų aiškinimas praturtina sąmonės skurdumą ir jį vėl išmoksta suprasti užmirštą instinktų kalbą.

Žinoma, žmonės linkę abejoti šia funkcija, kadangi jos simboliai dažnai lieka nepastebėti ar nesuprasti. Normaliame gyvenime dažnai manoma, kad suprasti sapnus netgi nėra reikalinga. Galiu tai pailiustruoti tuo, ką patyriau bendraudamas su pirmąją Rytų Afrikos gentimi. Mano nuostabai, tie genties žmonės neigė kada nors sapnuoja. Bet po kantrių, netiesioginių pokalbių su jais netrukus supratau, kad jie sapnuoja, kaip ir visi kiti, bet yra įsitikinę, kad jų sapnai yra bereikšmiai. "Paprasto žmogaus sapnai nieko nereiškia",- sakė jie man. Jie manė, kad tik vadų ir žynių sapnai yra reikšmingi, t.y. tų žmonių, kurie rūpinasi genties gerove. Vienintelis nesklaidumas - ir vadas, ir žynys tvirtino jau nebesapnuoja prasmingų sapnų. Jie sakė, tas pasikeitimas įvykęs po to, kai į jų kraštą atvyko anglas. Apygardos valdytojas - pareigūnas iš Britanijos, atsakingas už juos - perėmė "didžiųjų sapnų" funkciją, kurie iki to laiko lėmė jų elgesį.

Kai šie genties žmonės prisipažino sapnuoja, bet manė savo sapnus neturint prasmės, jie buvo panašūs į šių laikų žmones, kurie mano, kad jų sapnai nieko nereiškia vien todėl, kad jų nesupranta. Bet netgi civilizuitas žmogus kartais pastebi, kad sapnas (kurio gali ir neprisiminti) pataiso ar sugadina jo nuotaiką. Tai reiškia, kad sapnas jau "suprastas", bet tik nesąmoningai. Būtent šitaip paprastai ir būna. Tik labai retai, kai sapnas yra ypač išpūdingas ar reguliariai pasikartoja, daugelis žmonių mano, kad jį reikia išsiaiškinti.

Čia aš turiu įspėti dėl nemokšiškos ir nekompetentiškos sapnų analizės. Esama žmonių, kurių psichika be pusiausvyros, todėl jų sapnų aiškinimas gali būti labai rizikingas: tokiu atveju labai vienpusiška sąmonė yra atkirsta nuo atitinkamai iracionalios ar "beprotingos" sąmonės, ir jų negalima sujungti nesant ypatingai atsargiam.

O kalbant apskritai, visiška kvailystė tikėti, kad galimi sistemiški sapnų aiškinimo vadovėliai, kai kiekvienas, nusipirkęs žinyną, galėtų susirasti bet kokį simbolį. Joks sapno simbolis negali būti atskirtas nuo individo, kuris jį sapnuoja, ir nėra jokio tikslo ir tiesioginio sapno aiškinimo. Kiekvienas individas labai skiriasi tuo, kaip jo sąmonė papildo ar kompensuoja sąmonę, todėl neįmanoma nustatyti, kiek sapnai ar jų simboliai iš viso gali būti klasifikuojami.

Tiesa, yra sapnų ir atskirų simbolių (juos verčiau vadinčiau motyvais), kurie yra tipiški ir pasitaiko dažnai. Tokie motyvai - tai kritimas, skridimas, jus persekioja pavojingi žvėrys ar priešiški žmonės, jūs netinkamai ar kaip nors absurdiškai apsirengęs viešoje vietoje, skubate ar pasimetate minioje, kovojate su ginklu, kuris neveikia, ar esate visiškai beginklis, smarkiai bėgate ir niekur nenubėgate. Tipiškas infantilus motyvas - sapnuojate, kad be galo sumažėjate ar be galo išaugate, arba iš vienokio esate paverčiamas kitokiu - kaip, pavyzdžiui, Lewis Carroll knygoje "Alisa stebuklų šalyje". Bet turiu dar kartą pabrėžti, kad tai motyvai, kuriuos būtina aiškinti paties sapno kontekste, o ne žiūrėti į juos kaip į šifrus, kuriuos galima paaiškinti iš jų pačių.

Periodiškai pasikartojantys sapnai yra dėmesio vertas reiškinys. Esama atvejų, kai žmonės sapnavo tą patį sapną nuo vaikystės iki vėlesnių brandaus gyvenimo metų. Toks sapnas - tai dažniausiai pastangos kompensuoti kokį nors trūkumą sapnuotojo požiūryje į gyvenimą; arba jis gali prasidėti nuo tos akimirkos, kai įvyko trauma, palikusi savo žymę. Kartais jis gali numatyti kokį nors svarbų ateities įvykį.

Aš pats keletą metų sapnavau vieną motyvą: vis "atrasdavau" savo namo dalį, apie kurią nieko iki tol nežinojau. Kartais tai būdavo kambariai, kuriuose gyveno mano seniai mirę tėvai, mano nuostabai, tėvas ten turėdavo laboratoriją ir studijavo lyginamąją žuvų anatomiją, o mama laikė visą viešbutį užklydusioms dvasioms. Paprastai šis nežinomas namo fligelis būdavo senovinis istorinis pastatas, seniai užmiršta, tačiau mano paveldėta nuosavybė. Joje stovėdavo įdomūs senoviniai baldai. Baigiantis šiai sapnų serijai, atradau seną biblioteką su man nežinomomis knygomis. Galiausiai, paskutiniame sapne, atskleidžiau vieną knygą ir išvydau joje gausybę nuostabių simboliškų piešinių. Kai nubudau, mano širdis daužėsi iš susijaudinimo.

Šiek tiek anksčiau, prieš susapnuojant šį sapną, užsakiau antikvarui surasti vieną klasikinį viduramžių alchemijos leidinį. Literatūroje buvau radęs citatą, kuri, mano nuomone, galėjo turėti ryšį su ankstyvosios Bizantijos alchemija, ir aš norėjau tai patikrinti. Praėjus kelioms savaitėms po šio sapno apie nežinomą knygą, iš antikvariato atėjo siuntinys. Jame buvo XVI amžiaus rankraštis, iliustruotas nuostabiais simboliniais piešiniais, kurie man iš karto priminė matytuosius sapne. Kadangi naujas alchemijos principų atradimas buvo svarbi mano, kaip naujų psichologijos kelių skynėjo, darbo dalis, nesunku suprasti mano pasikartojančio sapno motyvą. Namas, suprantama, - mano asmenybės ir jos sąmoningų interesų simbolis, o nežinomas priestatas reiškė būsimą naują interesų ir tyrinėjimų sritį, apie kurią mano sąmonė tuomet dar nežinojo. Nuo to laiko - tai buvo prieš 30 metų - niekad daugiau to sapno nesapnavau.

Sapnų analizė

Pradėjau šį esė nurodydamas skirtumą tarp ženklo ir simbolio. Ženklas visada yra mažiau nei sąvoka, kurią jis žymi, tuo tarpu simbolis visada reiškia daugiau, negu jo akivaizdi, iš karto suvokiama prasmė. Joks genijus, atsisėdęs su plunksna ar teptuku rankoje, nesako: "Dabar aš sukursiu simbolį". Daugiau ar mažiau racionaliai minčiai, gimusiai logiškai samprotaujant ar sumanytai iš anksto kruopščiai apsvarsčius, niekas negali suteikti "simbolinės" formos. Nesvarbu, kaip fanatiškai papuoštume tokią idėją, ji vis tiek liks ženklas, susijęs su už jo slypinčia sąmoninga mintimi, o ne simbolis, kuris yra tik užuomina apie kažką, ko mes dar nežinome. Sapnuose simboliai atsiranda spontaniškai, nes sapnai būna, o ne sukuriami; todėl jie yra pagrindinis viso žinojimo apie simbolizmą šaltinis.

Tačiau aš turiu pažymėti, kad simboliai pasirodo ne tik sapnuose. Jie yra

visose psichikos apraiškose. Yra simbolinės mintys ir simboliški jausmai, simboliški veiksmai ir situacijos. Dažnai atrodo, kad net negyvi daiktai bendradarbiauja su pašamone formuodami simbolinius modelius. Yra gausybė liudijimais patvirtintų pasakojimų apie tai, kad sustoja laikrodis tą akimirka, kai miršta jo savininkas. Kad ir švytuoklinis laikrodis Fridricho Didžiojo rūmuose Sans Souci, kuris sustojo imperatoriui mirus. Taip pat paplitę yra pavyzdžiai, kad suskyla ar sudūžta veidrodis, nukrinta paveikslas kam nors mirus; ar mažesni skilimai ar lūžimai namuose, kuriuose kas nors išgyvena emocinę krizę. Netgi jei skeptikai ir atsisakytų patikėti tokių pasakojimų tikrumu, jie vis pasirodo ir vien tai parodo jų psichologinę svarbą.

Tačiau daug simbolių (tarp jų ir patys svarbiausi), savo kilme yra ne individualūs, bet *kolektyviniai*. Tai dažniausiai religiniai įvaizdžiai. Tikinčiam atrodo, kad jie dieviškos kilmės ir buvo apreikšti žmogui. Skeptikas kategoriškai tvirtins, kad jie buvo sukurti. Abu klysta. Teisinga, kaip pastebi skeptikas, kad religiniai simboliai ir sąvokos ištikus šimtmečius buvo kruopščiai ir visiškai sąmoningai plėtojami ir tobulinami. Ir lygiai taip pat teisinga, kaip teigia tikintysis, kad jų kilmė glūdi taip giliai - praeities paslapyje - kad atrodo atsiradę ne iš žmogiškojo šaltinio. Bet iš esmės tai "kolektyviniai simboliai", kilę iš pirmapradžių svajonių ir kūrybinių fantazijų. Tad šie vaizdiniai yra nesąmoningi spontaniški pasireiškimai, ir jokia būdu nėra sąmoningai sugalvoti.

Šis faktas, kaip vėliau paaiškinsiu, turi tiesioginį ir labai svarbų ryšį su sapnų aiškinimu. Aišku, jeigu manysime, jog sapnas yra simboliškas, tai ir aiškinsime jį kitaip, negu žmonės, kurie mano, kad sapną sužadinanti mintis ar emocija yra jau žinoma, o sapnas paprasčiausiai ją "paslepia". Pastaruoju atveju sapnų interpretacija mažai tėra prasminga, nes mes sužinome vien tai, kas jau yra žinoma.

Dėl šios priežasties aš visuomet sakiau savo mokiniams: "Sužinokite viską, kas tik įmanoma, apie simbolius. Po to visa tai užmirškite, kai jūs analizuojate sapną". Šis patarimas yra taip praktiškai svarbus, kad aš nuolat ir pats sau primenu, kad niekuomet negaliu suprasti kito žmogaus sapno taip gerai, kad galėčiau jį teisingai interpretuoti.

Aš taip darau, kad galėčiau kontroliuoti savo paties asociacijų ir reakcijų srautą, kuris priešingu atveju gali nustumti mano paciento abejones ir dvejojimus. Kadangi analitikui gydymo tikslais ypatingai svarbu kuo tiksliau gauti būtent to sapno ypatingą specifinį pranešimą (tai yra tą pagalbą, kurią pašamonė daro šamonei), jam reikia kuo tiksliau ištirti sapno turinį.

Kai dirbau su Freudu, sapnavau sapną, iliustruojantį šį teiginį. Sapnavau, kad buvau "savo namuose", atrodo, antrame aukšte jaukiame mielame svečių kambaryje, apstatytame XVIII amžiaus stiliaus baldais. Nustebęs, kad niekada anksčiau nebuvau matęs šio kambario, panorau apžiūrėti ir pirmąjį aukštą. Nulipau žemyn ir pamačiau, kad ten gana tamsu, sienos apmuštos plokštėmis, o sunkūs baldai yra XVI amžiaus ar net senesni. Mano nuostaba ir smalsumas didėjo. Norėjau pamatyti visą namą. Todėl nulipau žemyn į rūšį, kur radau duris, atsiveriančias į akmeninius laiptus, vedančius į didelį skliautuotą kambarį. Grindys buvo iš didelių akmeninių plokščių, o sienos atrodė labai senos. Apžiūrėjau skiedinį ir pamačiau, kad jis sumaišytas su plytų nuolaužomis. Akivaizdžiai sienos buvo romėniškos kilmės. Aš vis labiau jaudinausi. Viename kampe ant akmens plokštės aš pamačiau geležinį žiedą. Pakėliau plokštę ir pamačiau dar vienus siaurus laiptus. Jie leidosi lyg į kokią ola, kuri atrodė kaip priešistorinis kapas su dviem kaukolėm, keliais kaulais ir sudužusio puodo skeveldromis. Paskui pabudau.

Jei Freudas, kai jis analizavo šį sapną, būtų rėmėsis mano metodu, t.y. tyrinėjęs jo specifines asociacijas ir kontekstą, būtų išgirdęs labai reikšmingą pasakojimą. Bet bijau, kad būtų nekreipęs į jį dėmesio - kaip į

paprasčiausią bandymą išvengti problemos, kuri iš tikrųjų buvo jo paties. Sapnas tuo tarpu yra trumpa mano gyvenimo, dar tiksliau, mano intelektualinės raidos santrauka. Aš užaugau 200 metų senumo name, namas daugiausia buvo apstatytas kokių 300 metų senumo baldais, o intelektualiai tuo metu didžiausias mano dvasinis išgyvenimas buvo Kanto ir Šopenhauerio filosofijos studijos. Tuo metu didelį triukšmą sukėlė Čarlzo Darvino darbai. Iki tol aš gyvenau supamas ramių viduramžiškų savo tėvų pažiūrų, o jiems pasaulis ir žmogus tebebuvo valdomas dieviškos visagalybės ir apvaizdos. Šis pasaulis jau buvo pasenęs ir apleistas. Mano krikščioniškas tikėjimas, susidūręs su Rytų religijomis ir graikų filosofija, tapo reliatyvus, dalinis. Būtent todėl pirmasis aukštas buvo toks ramus, tamsus ir aiškiai negyvenamas.

Mano vėlesnis domėjimasis istorija pirmiausia kilo iš to, kad dirbdamas asistentu Anatomijos institute, susižavėjau lyginamąja anatomija ir paleontologija. Mane sužavėjo suakmenėjusio žmogaus kaulai, ypač neandertaliečio, dėl kurio tuo metu buvo tiek daug diskutuojama, ir dar didesnis diskusijų objektas - Dubois pitekanthropo kaukolė. Tiesa sakant, jie ir buvo tikrosios mano sapno asociacijos, bet nediršau užsiminti Froidui apie kaukoles, skeletus ir lavonus, nes žinojau, kad tos temos jam nepatinka. Jis puoselėjo keistą idėją, kad aš trokštąs jo ankstyvos mirties. Šią išvadą jis padarė iš to, kad aš labai domėjausi mumijomis vadinamajame Bleikeller Bremene, kur mes abu lankėmės 1909 metais pakeliui į uostą, iš kur mes plaukėme į Amerika.

Tad nesinorėjo parodyti savo minčių, nes neseniai man buvo padarę didžiulį išpūdį beveik neperžengiama bedugnė tarp Froido intelektualinio akiračio, išsilavinimo ir konteksto, kuriame jis buvo susiformavęs, ir mano paties. Bijojau prarasti jo draugystę, jei būčiau atvėręs jam savo vidinį pasaulį, kuris, kaip maniau, jam būtų pasirodęs keistas ir įtartinas. Jausdamasis gan netikras dėl savo paties psichologijos, aš, galima sakyti automatiškai jam pamelavau apie savo "laisvasias asociacijas", kad išvengčiau neįmanomo dalyko: atskleisti jam mano paties labai asmenišką ir visiškai skirtingą konstituciją.

Turiu atsiprašyti dėl šio gana ilgo pasakojimo apie tą keblią padėtį, į kurią patekau papasakojęs Froidui savo sapną. Bet tai aiškiai parodo, su kokiais sunkumais tenka susidurti, kai imiesi tikros sapnų analizės. Tiek daug priklauso nuo asmeninių analizuotojo ir analizuojamojo skirtumų.

Greitai supratau, kad Froidas ieškojo kokio nors mano nepriimtino troškimo. Todėl pamėginau pakišti jam mintį, kad tos kaukolės, kurias sapnavau, galėjo priminti kai kuriuos mano giminės žmones, kurių mirties aš dėl kokių nors priežasčių galėjau trokšti. Šiai mano minčiai buvo pritarta, bet aš pats nebuvau patenkintas tokio "apgavikišku" sprendimu.

Kol aš ieškojau tinkamo atsakymo į Froido klausimą, mane staiga sutrikdė intuityvus suvokimas, kokią reikšmę psichologiniame supratime turi subjektyvusis faktorius. Mano intuicija buvo tokia stipri, kad galvojau tik apie tai, kaip išsivaduoti iš tos neįmanomos painiavos, ir pasirinkau lengviausią išeitį - melą. Tai nebuvo nei elegantiška, nei moraliai pateisinama, bet kitaip būčiau rizikavęs visiems laikams susiginčyti su Froidu - o to nenorėjau dėl daugelio priežasčių.

Mano intuicija - tai staigus ir visiškai netikėtas suvokimas, kad mano sapnas reiškė *mane patį, mano gyvenimą, mano pasaulį*, visą mano tikrovę - priešingai teorinei struktūrai, kurią sukūrė kitas, man svetimas protas dėl savų priežasčių ir tikslų. Tai buvo ne Froido sapnas, tai buvo mano sapnas: ir aš staiga supratau akimirksniu, ką mano sapnas reiškė.

Šis konfliktas parodo nepaprastai svarbų sapnų analizės momentą. Tai ne technika, kurios galima išmokti ir taikyti pagal taisykles, o dialektiniai

mainai tarp dviejų asmenybių (du žmonės - analitikas ir sapnuotojas - pasikeičia savo asmenybėmis - red.). Jei tai suprasime tik mechaniškai - kaip techniką - išnyks individuali psichinė sapnuotojo asmenybė, o terapinė problema bus susiaurinta iki paprasto klausimo: kuris iš dviejų žmonių - analitikas ar sapnuotojas - ims valdyti kitą? Dėl tos pačios priežasties aš atsisakiau gydyti hipnoze - nenoriu savo valios primesti kitiems. Aš noriu, kad išgijimas išaugtų iš pačios paciento asmenybės, o ne kiltų dėl mano patarimų, kurių poveikis būtų tik praeinantis. Mano tikslas - išsaugoti ir išlaikyti paciento orumą ir laisvę, kad jis galėtų gyventi savo gyvenimą pagal savo norus. Šiame pasikeitime (asmenybės - red.) su Froidu man pirmą kartą kilo mintis, kad prieš kurdami abstrakčias teorijas apie žmogų ir jo psichiką turėtume daugiau išmanyti apie realų žmogų, su kuriuo dirbame.

Individas yra vienintelė realybė. Kuo labiau mes tolstame nuo individo į abstrakčias idėjas apie *Homo sapiens*, tuo labiau mes galime suklysti. Šiais socialinio pakilimo ir sparčių pokyčių laikais reikėtų žinoti apie individualią žmogišką būtybę daug daugiau, negu mes žinome, nes labai daug priklauso nuo jos protinių ir moralinių savybių. Bet jeigu norime tiesiogiai matyti daiktus, turime suprasti ir žmogaus praeitį - ne tik dabartį. Štai kodėl nepaprastai svarbu suprasti mitus ir simbolius.

Tipų problema

Visose kitose mokslo šakose yra teisėta taikyti hipotezes beasmeniams subjektams. Tačiau psichologijoje jūs neišvengiamai susiduriate su gyvenimiškais ryšiais tarp dviejų individų, kur nėra iš vieno iš jų negalima atimti jo subjektyvios asmenybės ar kaip nors kitaip depersonalizuoti. Analizuotojas ir jo pacientas gali susitarti, kad žiūrės į pasirinktą problemą bešališkai ir objektyviai, bet jiems ištraukus į diskusiją, įtraukiamos ir jų asmenybės. Šiuo požiūriu tolesnis progresas įmanomas tik pasiekus abipusį sutarimą.

Ar galime ką nors objektyviai nuspręsti apie galutinį rezultatą? Tik tuomet, jei palyginsime savo išvadas su tomis normomis, kurios galioja toje socialinėje aplinkoje, kuriai priklauso individas. Netgi tokiu atveju turime atsižvelgti į to individo protinę pusiausvyrą (arba "sveikumą"). Kadangi rezultatas negali būti visiškai kolektyvinis individų sulyginimas, kad pritaikytų juos prie jų visuomenės "normų". Tai sukeltų visiškai nenatūralią būseną. Sveika ir normali visuomenė yra tokia, kur žmonės, kaip įprasta, nesutaria, nes visuotinis sutarimas yra gan retas dalykas anapus instinktyvių žmogiškų savybių sferos.

Nesutarimas (nuomonių skirtumas) - visuomenės intelektualinio gyvenimo variklis, tačiau tai nėra tikslas; sutarimas ne mažiau svarbus irgi. Kadangi psichologija visų pirma susijusi su priešybių pusiausvyra, jokio sprendimo negalima laikyti galutiniu, jei neatsižvelgta į jo atvirkštumą. Šio ypatumo priežastis ta, kad nėra jokio požiūrio taško virš ar už psichologijos, kuris įgalintų mus galutinai nuspręsti, kas yra siela (psichė).

Nepaisant to, kad sapnai reikalauja individualaus požiūrio, būtinos ir kai kurios bendrybės, kad galima būtų klasifikuoti ir aiškinti tą medžiagą, kurią psichologai surenka tyrinėdami daugelį individų. Be abejo, būtų neįmanoma suformuluoti kokią nors psichologinę teoriją ar jos mokyti, aprašant daugybę atskirų atvejų, nepasistengus pamatyti, ką jie turi bendro ir kuo skiriasi. Pagrindu galima pasirinkti bet kokią bendrą charakteristiką. Viena, pavyzdžiui, galėtų būti sąlyginai paprastas skirtumas tarp individų, kurių asmenybės "ekstravertiškos", ir tų, kurių "intravertiškos". Tai tik vienas iš daugybės galimų apibendrinimų, bet jis iš karto leidžia pamatyti sunkumus, kurie gali iškilti, jei pasitaikys, kad analitikas priklauso vienam tipui, o pacientas - kitam.

Kadangi bet kokia gilesnė sapnų analizė supriešina du individus, be abejonės, didelis skirtumas, ar jų pasaulėjautos tipai tie patys, ar ne. Jei abu priklauso tam pačiam tipui, tai galės ilgą laiką sėkmingai bendrauti. Bet jei vienas ekstravertas, o kitas intravertas, jų skirtingi ir priešingi požiūriai gali iš karto susidurti, ypač jei jie nežino savo asmenybės tipo, arba jei mano, kad jų tipas yra vienintelis teisingas. Pavyzdžiui, ekstravertas pasirinks daugumos požiūrį; intravertas jį atmes vien todėl, kad jis madingas. Toks nesupratimas gana lengvas, kadangi kas atrodo vertinga vienam, kitam neturi vertės. Pats Froidas, pavyzdžiui, tokį intravertišką tipą aiškino kaip žmogų, liguistai susirūpinusį savimi. Bet introspekcija ir savęs pažinimas gali būti labai vertingi ir svarbūs.

Aiškinant sapnus, gyvybiškai svarbu atsižvelgti į tokius asmenybių skirtingumus. Negalima manyti, kad analitikas - supermenas, esantis aukščiau tokių skirtingumų vien todėl, kad jis gydytojas, išmokęs psichologijos teorijos ir atitinkamos technikos. Jis gali tik išsivaizduoti esąs pranašesnis tiek, kiek mano savo teoriją ir techniką esant absoliučiai teisingomis, galinčiomis aprėpti visą žmogaus psichiką. Kadangi tai daugiau negu abejotina, jis tikrai negali būti tuo įsitikinęs. Taigi, jį užgrius slaptos dvejonės, jeigu savo pacientų žmogiškajai pilnatvei priešpriešins teoriją ar techniką (kuri tėra hipotezė, arba bandymas), o ne savo paties gyvenimiškąją pilnatvę.

Visa analitiko asmenybė yra vienintelis lygiavertis paciento asmenybės atitikmuo. Psichologinė patirtis ir žinios yra ne daugiau, nei tam tikras analizuotojo pranašumas. Jie neapsaugo analitiko nuo "susirėmimo", kuriame jis bus išbandytas, kaip ir jo pacientas. Todėl labai svarbu, ar jų asmenybės yra harmoningos, ar konfliktuojančios, ar papildo vienas kitą.

Ekstravertiškumas ir intravertiškumas yra tik du iš daugelio žmogaus elgesio savitumų. Bet dažniausiai jie gana akivaizdūs ir lengvai atpažįstami. Pavyzdžiui, jei patyrinėtume ekstravertiškus individus, greitai pamatytume, kad jie daug kuo skiriasi vienas nuo kito; tad ekstravertiškumas yra paviršutiniškas ir pernelyg bendras kriterijus, kad galėtų būti tikrų apibūdinimų. Todėl jau seniai bandžiau surasti kokius nors kitus esminius savitumus, kurie galėtų padėti sutvarkyti iš pažiūros beribę žmogiškųjų individualumų įvairovę.

Mane visada stulbino, kad yra neišsivaizduojama daugybė individų, kurie niekada nesinaudoja savo protu, jei tik gali to išvengti; ir lygiai tiek pat tų, kurie naudojami savo protu, bet labai kvailai. Dar mane stebino, kad esama daug protingų ir apsuksnių žmonių, kurie gyvena (tiek, kiek galima taip gyventi), lyg niekad nebūtų išmokę naudotis savo jutimo organais: jie nemato daiktų prieš savo akis, negirdi žodžių, skambančių ausyse, nejunta daiktų, kuriuos lyti ar ragauja. Kai kurie gyvena, nežinodami apie savo kūno būseną.

Esama ir tokių žmonių, kurie atrodo tarsi gyventų, turėdami nepaprastai keistą sąmonės būseną, lyg ta padėtis, kurią jie pasiekė šiandien, būtų galutinė, jos visiškai nebūtų galima pakeisti, arba lyg pasaulis ir siela būtų statiški ir tokie būtų visada. Atrodo, iš jų atimta vaizduotė, ir jie visiškai ir išimtinai priklauso nuo savo jutimų. Progros ir galimybės neegzistuoja jų pasaulyje, ir "šiandienoje" nėra tikro "rytoj". Ateitis tėra praeities pakartojimas.

Bandau trumpai perteikti skaitytojui savo paties pirmuosius išpūdžius, kai pradėjau stebėti daugybę sutiktų žmonių. Greitai man tapo aišku, kad tie žmonės, kurie naudojami savo protu, yra tie, kurie mąsto - t.y. kurie savo intelekto sugebėjimus naudoja bandydami prisitaikyti prie žmonių ir aplinkybių. O lygiai taip pat inteligentiški žmonės, kurie negalvoja, yra tie, kurie ieško ir randa savo kelią "jausmais".

"Jausmas" yra žodis, kurį reikia paaiškinti. Pavyzdžiui, vieni sako

"jausmas", kalbėdami apie emocijas (atitinka prancūzišką žodį "sentiment"). Bet tas pats žodis vartojamas "nuomonės" reikšme; pavyzdžiui, pranešimas iš Baltųjų Rūmų gali prasidėti: "Prezidentas mano (angl. *feels*)..." Be to, žodis gali būti vartojamas apibūdinti intuiciją: "Aš jaučiu, tarsi..."

Kai vartoju žodį "jausti" kaip priešybę žodžiui "mastyti" ("galvoti"), turiu galvoje vertybinį sprendimą: priimtinas ar nepriimtinas, geras ar blogas ir t.t. Pagal šį apibrėžimą jausmas nereiškia emocijos (kuri pagal žodžio reikšmę yra nevalinga). *Jausmas*, kaip aš tai suprantu, yra (kaip mastymas) *racionali* (t.y. tvarkanti) funkcija, tuo tarpu intuicija yra *iracionali* (t.y. suvokianti) funkcija. Kadangi intuicija yra nuojauta, tai negali būti sąmoningo veiksmo produktas; tai greičiau nesąmoningas įvykis, kuris priklauso nuo skirtingų išorinių ir vidinių aplinkybių, o ne nuo sprendimo. Intuicija labiau primena juslinį suvokimą, kuris taip pat yra iracionalus įvykis, kadangi priklauso daugiausia nuo objektyvių stimulų, kurie atsiranda dėl fizinių, o ne dėl intelektualinių priežasčių.

Šie keturi funkciniai tipai atitinka akivaizdžius būdus, kuriais sąmonė orientuojasi į patirtį. *Jutimas* (t.y. suvokimas juslėmis) praneša, kad kas nors egzistuoja; *mastymas* pasako, kas tai yra; *jausmas* pasako, ar tai priimtina, ar ne; *intuicija* pasako, iš kur tai ateina ir kur eina.

Skaitytojas turėtų suprasti, kad šie keturi žmogaus elgesio tipų kriterijai tėra keturi požiūriai iš daugelio kitų, panašiai kaip valios jėga, temperamentas, vaizduotė, atmintis ir t.t. Tai nėra dogmatiška, bet pati jų kilmė siūlo juos kaip tinkamus klasifikavimo kriterijus. Man jie ypač patogūs, kai reikia paaiškinti tėvus vaikams, vyrus žmonoms, ir atvirksčiai. Jie naudingi ir aiškinantis savo pačių išankstines nuostatas.

Taigi, jei norite suprasti kito žmogaus sapną, reikia paaukoti savo pačių polinkius ir atsisakyti išankstinių nuostatų. Tai nėra lengva ir patogiu, kadangi tai jau vidinės pastangos, kurios ne kiekvienam patinka. Bet jei analitikas nesistengia kritiškai įvertinti savo paties požiūrio ar pripažinti jo reliatyvumą, jis negaus teisingos informacijos ir tiek, kiek reikia, neižvelgs savo paciento proto ir sielos. Analitikas tikisi, kad pacientas bent jau bus linkęs išklaudyti jo nuomonę ir rimtai į ją pažiūrėti, bet ir pacientas turi turėti tokią pat teisę. Nors toks tarpusavio santykis privalomas norint bet ką suprasti ir todėl yra savaime suprantama būtinybė, reikia sau vis priminti, kad gydant svarbiau, kad suprastų pacientas, negu kad analitikas patenkintų savo teorinius lūkesčius. Paciento pasipriešinimas analitiko interpretacijai nebūtinai neteisingas; tai veikiau tikras ženklas, kad kas nors "neveikia". Arba pacientas dar nesupranta, arba interpretacija netinkama.

Mūsų pastangomis išaiškinti kito žmogaus sapnų simbolius visada trukdo tai, kad mes esame linkę užpildyti neišvengiamas savo supratimo spragas projektuodami (patys mintyse pridėdami nuo savęs), t.y. tardami, kad tą patį, ką suvokia ir galvoja analitikas, suvokia ir galvoja sapnuotojas. Kad išvengčiau šio klaidų šaltinio, visada tvirtinau, kad svarbiausia laikytis konkretaus sapno konteksto (nuo jo nenukrypti) ir atsisakyti teorinių prielaidų apie sapnus apskritai - išskyrus hipotezę, kad sapnai vienaip ar kitaip prasmingi.

Iš to, ką pasakiau, aišku, kad sapnams aiškinti negalima nustatyti bendrų taisyklių. Kai anksčiau tvirtinau, kad bendroji sapnų funkcija - kompensuoti sąmonės trūkumus ir iškrypimus, turėjau galvoje, kad ši prielaida leido priartėti prie *konkrečių (individualių)* sapnų prigimties. Kai kuriais atvejais ši funkcija aiškiai parodyta.

Vienas mano pacientas buvo labai geros nuomonės apie save ir nežinojo, kad beveik visus, jį pažinojusius, erzino jo moralinio pranašumo jausmas. Jis atėjo pas mane susapnavęs girtą valkata, kuris ritosi į duobę. Tas

vaizdas jam sukėlė tik globėjišką nusistebėjimą: "Baisu, kaip žemai gali pulsti žmogus". Buvo aišku, kad nemalonus sapnas bent iš dalies buvo mėginimas atsverti pernelyg išpūstą nuomonę apie savo paties nuopelnus. Bet ne vien tai. Paaiškėjo, kad jis turėjo brolių - degradavusių alkoholiką. Be to, sapnas atskleidė, kad tas jo pranašumo jausmas kompensavo brolių - kaip išorinę ir vidinę figūrą.

Kitu atveju, prisimenu, moteris, kuri labai didžiavosi savo psichologijos išmanymu, regėjo pasikartojančius sapnus apie kitą moterį. Jai kasdieniame gyvenime labai nepatiko ta moteris, kai su ja susipažino, nes manė, kad ji yra tuščia ir nedora intrigantė. Bet sapnuose moteris pasirodydavo beveik kaip sesuo, buvo draugiška ir miela. Mano pacientė negalėjo suprasti, kodėl taip palankiai sapnavo žmogų, kurio nemėgo. Bet tie sapnai bandė perteikti mintį, kad ant jos pačios "metė šešėlių" nesąmoningas jos būdas, kuris labai priminė tą kitą moterį. Mano pacientei, kuriai jos pačios asmenybė visuomet atrodė gera ir šviesi, buvo sunku suprasti, kad sapnas jai kalbėjo apie jos pačios valdžios troškimo kompleksą ir jos slaptus motyvus - nesąmoningą įtaką, kuri ne kartą privertė ją susivaidyti su draugais. Ji visada kaltino kitus, ne save.

Mes nepastebime, nepaisome ar slopiname ne tik "šešėlinę" savo asmenybės dalį. Taip pat galime elgtis ir su savo teigiamomis savybėmis. Štai pavyzdys, kuris man ateina į galvą - prisimenu iš pažiūros kuklų, nuošaliai besilaikantį, žavių manierų žmogų. Atrodė, kad jis visada tenkinasi paskutine vieta, tačiau nori visur dalyvauti. Paklaustas jis visada pasakydavo savo - išmanančio žmogaus - nuomonę, bet pats niekada jos nepiršdavo. Nors kartais jis užsimindavo, kad tas reikalas galėtų būti tvarkomas kur kas tobuliau ir "aukštesniu lygiu" (nors niekada nepaaiškino kaip).

Savo sapnuose jis nuolat susitikdavo su didžiosiomis istorinėmis asmenybėmis - Napoleonu ir Aleksandru Didžiuoju. Tie sapnai aiškiai kompensavo jo nepilnavertiškumo kompleksą. Bet buvo ir kita prasmė. Sapnas klausė - koks aš turiu būti žmogus, kad mane lanko tokie įžymūs žmonės? Šiuo požiūriu sapnas nurodė slaptą megalomaniją, kuri atsvertė sapnuotojo nepilnavertiškumo jausmą. Ši nesąmoninga didybės idėja izoliavo jį nuo jo aplinkos realybės ir leido likti nuošaly nuo pareigų, kurios privalomos kitiems žmonėms. Jis nematė reikalo įrodinėti sau ar kitiems, kad jo pranašesni sprendimai pagrįsti ir pranašesnėmis savybėmis, ir nuopelnais.

Iš tikrųjų jis nesąmoningai žaidė liguistą žaidimą, ir jo sapnai bandė išskelti tai į sąmonės lygmenį keistai dviprasmišku būdu. Išgėrinėti su Napoleonu ir draugiškai šnekučiuotis su Aleksandru Didžiuoju - būtent tokias fantazijas sukelia nepilnavertiškumo kompleksas. Bet tuomet kyla klausimas, kodėl sapnas negali pasakyti to tiesiai ir atvirai.

Man ne kartą užduodavo šį klausimą, ir aš pats savęs to klausiau. Mane dažnai stebino, kaip kankinančiai sapnai vengia tikslios informacijos ar praleidžia esminius sprendimus. Froidas manė, kad esama ypatingos psichikos funkcijos, kurią jis vadino "cenzoriumi". Šis, jo nuomone, neatpažįstamai klaidinančiai iškreipia sapno vaizdinius, kad apgautų sapnuojančią sąmonę, ir ji nesuprastų, apie ką yra sapnas. Nuslėpdamas nuo sapnuotojo kritišką mintį, "cenzorius" saugo miegą nuo šoko, kurią gali sukelti nemalonūs prisiminimai. Bet aš skeptiškai žiūriu į teoriją, pagal kurią sapnas saugo miegą; ne rečiau sapnai miegą trikdo.

Dažnai atrodo, kad artėjimas į sąmoningą būseną "užtrina" psichikos pasąmoningąją turinį. Pasąmonės būseną išlaiko idėjas ir įvaizdžius su daug mažesne įtampa nei ta, kuri paprastai būna sąmoningoje būsenoje. Pasąmonėje jie praranda aiškų apibrėžtumą; santykiai tarp jų ne tokie nuoseklūs ir analogiški, mažiau racionalūs, todėl labiau "nesuprantami".

Tai pastebima visose į sapną panašiose būsenose - pavargus, karščiuojant, apsinuodijus. Bet jeigu atsitinka taip, kad kas nors suteikia šiems vaizdiniams daugiau įtampos, jie ima mažiau priklausyti sąmonei, ir artėdami prie sąmoningumo slenksčio, darosi aiškiau apibrėžti.

Būtent iš šio fakto galima suprasti, kodėl kartais sapnai išreiškia save analogijomis, kodėl vienas sapno vaizdinys įsilieja į kitą, kodėl netinka mūsų gyvenimo logika nei laiko skalė. Ši sapnų forma visiškai normali sąmonei, kadangi medžiaga, iš kurios atsiranda sapnai, sąmonėje išlaikoma būtent tokiu pavidalu. Sapnai nesaugo miego nuo to, ką Froidas vadino "nepriimtinais troškimais". Tai, ką jis vadino "nuslėpimu", iš tiesų tėra forma, kurią sąmonėje natūraliai įgyja visi impulsai. Taigi, sapnas negali sukelti apibrėžtos minties. Jei sapnas sukelia mintį, jis tampa nebe sapnu, nes įžengia į sąmonę. Štai kodėl atrodo, kad sapnai praleidžia būtent tuos momentus, kurie svarbiausi sąmonei, ir išreiškia "sąmonės pakraščius" - panašiai kaip silpnas žvaigždžių švytėjimas matyti visiško saulės užtemimo metu.

Turime suprasti, kad sapno simboliai dažniausiai išreiškia tą psichikos dalį, kurios nekontroliuoja sąmonė. Prasmė ir tikslingumas nėra vien proto prerogatyva, jie būdingi visai gyvajai gamtai. Iš esmės nėra skirtumo tarp organinės ir psichinės plėtros. Kaip augalas išaugina žiedą, taip psichika sukuria savo simbolius. Kiekvienas sapnas tik iliustruoja šį procesą.

Taigi, per sapnus (kartu su įvairiomis intuicijomis, impulsais bei kitais spontaniškais dalykais) instinktyviosios jėgos veikia sąmonę. Ar ta įtaka gera, ar bloga, priklauso nuo esamo sąmonės turinio. Jei joje yra daug daugiau dalykų, kurie normaliai turėtų būti sąmoningi, tuomet jos funkcija iškreipiama ir tampa žalinga, atsiranda motyvų, kurie nėra pagrįsti tikraisiais instinktais, bet atsiranda ir daro įtaką psichikai dėl to, kad, slopinami ir ignoruojami, jie buvo nustumti į sąmonę. Jie tarytum uždengia normalią psichikos sąmonę ir iškreipia jos natūralų polinkį išreikšti pagrindinius simbolius ir motyvus. Todėl psichoanalitikui, kuriam rūpi protinių sutrikimų priežastys, svarbu pasiekti, kad pacientas daugiau ar mažiau savanoriškai išpažintų ir įsisąmonintų viską, ko jis bijo ar nemėgsta.

Tai panašu į daug senesnę bažnytinę išpažintį, kuri daugeliu atveju kur kas anksčiau jau naudojo šių dienų psichologinę techniką. Tai bendra taisyklė. Tačiau praktikoje ji gali veikti ir atvirkščiai. Jei viską nustelbia nepilnavertiškumo jausmas ar silpnumas tikrai yra rimtas, pacientui gali būti labai sunku, netgi neįmanoma drąsiai pažvelgti į naujus savo paties netinkamumo įrodymus. Todėl dažnai man atrodė, kad naudinga iš pradžių pacientui parodyti pozityviąją pusę; tai suteikia saugumo jausmą, kuris padeda, pacientui artėjant prie skaudesnių dalykų.

Pavyzdžiui, pažvelkime į "asmeninio išaukštinimo" sapnus, kai žmogus geria arbatą su Anglijos karaliene arba artimai bendrauja su popiežiumi. Jei sapnuotojas nėra šizofrenikas, praktinė sapno simbolio interpretacija didele dalimi priklauso nuo dabartinės paciento proto (psichikos) būsenos - t.y. nuo jo ego būsenos. Jei sapnuotojas pernelyg aukštai save vertina, lengva parodyti (iš idėjų asociacijų sukurtos medžiagos), kokie nevykę ir vaikiški yra sapnuotojo ketinimai, ir kaip didele dalimi jie kyla iš vaikiškų norų būti lygiu ar net pranašesniu už tėvus. Bet jei tai nepilnavertiškumo kompleksas, kai visaapimantis nevertingumo jausmas jau viršija visus teigiamus sapnuojančio asmenybės aspektus, būtų neteisinga dar labiau jį prislėgti, parodant koks jis infantilis, juokingas, netgi užsispyręs. Tai dar labiau padidintų jo nepilnavertiškumo jausmą, sukeltų nepriimtina ir visiškai nereikalingą pasipriešinimą gydymui.

Nėra visiems tinkančių gydymo metodų ar teorijos, kadangi kiekvienu atveju gydomasis yra individas, kurio būseną yra savita. Prisimenu pacientą, kurį gydžiau devynerius metus. Matydavau jį kas metai tik keletą savaičių,

kadangi jis gyveno užsienyje. Iš pat pradžių žinojau, kokia bėda jį kankina, bet taip pat mačiau, kad menkiausias bandymas priartėti prie tiesos sukeldavo audringą gynybinę reakciją, kuri grėsė visišku santykių tarp mūsų nutrūkimu. Patiko man tai, ar ne, bet turėjau daryti viską, kad išsaugčiau mūsų ryšį; turėjau nusileisti šiam jo palinkimui, kurį rėmė jo sapnai, ir kuris stūmė mus tolyn nuo jo neurozės šaknų. Mes klaidžiojome taip toli, kad dažnai aš kaltindavau save, klaidinantį savo pacientą. Tik tai, kad jo būklė lėtai, bet neabejotinai gerėjo, sulaukė mane nuo kuo brutaliausio visos tiesos atskleidimo.

Tačiau dešimtaisiais metais pacientas pareiškė esąs išgydytas ir išsilaisvinęs nuo visų simptomų. Buvau nustebęs, nes teoriškai jo būklė buvo nepagydoma. Pastebėjęs mano apstulbimą, jis nusišypsojo ir pasakė (siekdamas padaryti efektą): "Ir visų pirma noriu padėkoti jums už neišsenkamą kantrybę ir taktą, padedant man nugalėti skausmingą mano neurozės priežastį. Dabar esu pasiruošęs viską jums papasakoti. Jei būčiau galėjęs laisvai apie tai kalbėti, būčiau papasakojęs per pirmąją konsultaciją. Bet tai būtų nutraukę mūsų ryšį. Kur tada būčiau atsidūręs? Būčiau dvasiškai žlugęs. Per dešimtį metų išmokau jums pasitikėti, ir mano pasitikėjimui didėjant, gerėjo mano būklė. Aš jaučiuosi geriau, nes šis lėtas procesas atstatė mano pasitikėjimą savimi. Dabar esu pakankamai stiprus, kad galėčiau kalbėti apie problemą, kuri mane žlugdė".

Paskui kankinančiai atvirai išpažino savo problemą, ir tai man atskleidė priežastis, dėl kurių mums reikėjo ypatingo gydymo kurso. Pirminis šokas buvo toks, kad jis vienas negalėjo drąsiai jo sutikti. Reikėjo kito žmogaus pagalbos ir gydytojo užduotis buvo pamažu įdiegti pasitikėjimą, o ne demonstruoti klinikinę teoriją.

Iš tokių atvejų išmokau daugiau taikyti savo metodus prie individualių paciento poreikių, negu atsiduoti bendriems teoriniams svarstymams, kurie gali netikti jokia atskiru atveju. Žmogaus prigimties pažinimas, sukauptas per 60 praktinio patyrimo metų, išmokė mane žiūrėti į kiekvieną atvejį kaip į visiškai naują, prie kurio, pirmiausia, priėti turėjau visiškai individualiai. Kartais nedvejodamas pasinerdavau į rūpestingus infantilių atvejų ir fantazijų tyrinėjimus. Kitąkart pradėdavau "nuo viršaus", net jeigu tai reiškė, kad reikia skrieti į visiškai nutolusius metafizinius išvedžiojimus. Viskas priklauso nuo to, kaip sugebi išmokti individualaus paciento kalbą ir kiek gali sekti jo pasamonės ėjimą apgraibomis šviesos link. Vienais atvejais reikia vieno metodo, kitais - kito.

Tai ypač tinka, kai nori aiškinti simbolius. Du skirtingi asmenys gali sapnuoti beveik tokį pat sapną. (Tai, kaip greitai paaiškėja iš gydymo praktikos, nėra taip reta, kaip atrodo pradedančiajam). Tačiau jeigu, pavyzdžiui, vienas sapnuotojas yra jaunas, o kitas senas, atitinkamai skiriasi ir juos varginančios problemos, todėl, be abejo, būtų absurdiška aiškinti sapnus vienodai.

Man į galvą ateina toks pavyzdys - sapne jaunų vyrų būrelis joja arkliais per platų lauką. Sapnuotojas joja pirmas ir peršoka duobę, pilną vandens - taip jis parodo tykantį pavojų. Kiti jaunuoliai sukrinta į duobę. Taigi, jaunuolis, kuris pirmasis man papasakojo šį sapną, buvo atsargus, intravertiško tipo žmogus. Bet tokį sapną girdėjau iš seno, narsaus būdo žmogaus, kuris gyveno aktyvų gyvenimą ir buvo kupinas iniciatyvos. Tuo metu, kai sapnavo šį sapną, jis sirgo ir savo gydytojui bei slaugei kėlė daug rūpesčių - jis tiesiog kenkė sau nepaisydamas medicininių nurodymų.

Man buvo aišku, kad jaunajam žmogui šis sapnas sako, ką jis turėtų daryti. Bet senajam jis kalbėjo apie tai, ką jis tebedarė. Sapnas drąsino neveiklų, svyruojantį jaunuolį, o senajam žmogui tokio padrašinimo nereikėjo - veiklos dvasia, kuri jame teberuseno, buvo didžiausias jo rūpestis. Šis pavyzdys parodo, kaip smarkiai sapnų ir simbolių aiškinimas priklauso nuo individualių sapnuotojo aplinkybių ir nuo jo proto būsenos.

Sapnų simbolių archetipai

Jau minėjau, kad sapnai atlieka kompensacijos funkciją. Ši prielaida reiškia, kad sapnas yra normalus psichikos reiškinys, kuris sąmonės reakcijas ir spontaniškus impulsus perduoda sąmonei. Daugelį sapnų galima aiškinti padedant pačiam sapnuotojui, kuris pateikia asociacijas ir sapno vaizdinių kontekstą, o jais remiantis, galima pažvelgti į visus jo aspektus.

Šis metodas, tinka visiems paprastiems atvejams, pavyzdžiui, kai giminaitis, draugas ar pacientas papasakoja savo sapną pokalbio metu. Bet kai pasitaiko pasikartojantys ar labai emocingi sapnai, asmeninių pasakotojo asociacijų paprastai nepakanka tinkamai interpretacijai. Tokiais atvejais pirmiausiai turime atsižvelgti į faktą (pirmas jį pastebėjo ir komentavo Froidas), kad sapne dažnai atsiranda elementų, kurie nėra individualūs ir negali būti kildinami iš asmeninės sapnuotojo patirties. Kaip jau anksčiau minėjau, šie elementai yra būtent tai, ką Froidas vadino "archaiškais liekanomis" - tai yra mentalinės formos, kurių negalima paaiškinti niekuo iš paties individo gyvenimo ir kurios, atrodo, yra aborigeniškos, įgimos, paveldėtos žmogiškojo proto formos.

Kaip žmogaus kūnas yra tarytum ištisas organų muziejus ir kiekvienas turi ilgą evoliucijos istoriją, proto sandara turėtų būti panaši. Jis ilgiau negali būti kažkoks produktas be istorijos, skirtingai negu kūnas, kuriame jis egzistuoja. Sakydamas "istorijos", aš nemanau, kad protas pats kuria save, sąmoningai susiedamas save su praeitimi - per kalbą ir kultūrinę tradicijas. Aš kalbu apie biologinę, priešistorinę, nesąmoningą archaiško žmogaus proto raidą, kurio psichika dar nedaug skyrėsi nuo gyvūno.

Šios nepaprastai senos psichikos formos yra mūsų proto pamatas, kaip ir mūsų kūno sandara remiasi bendru anatominiu žinduolio modeliu. Patyrusi anatomo ar biologo akis gali mūsų kūnuose pastebėti daug šio pirminio modelio pėdsakų. Patyręs proto tyrinėtojas gali panašiai išžiūrėti analogijų tarp šiuolaikinio žmogaus sapno vaizdinių ir pirmykščio proto vaisių - jo "kolektyvinių vaizdinių" ir mitologinių motyvų.

Jei biologui reikia lyginamosios anatomijos žinių, tai psichologas negali apsieiti be "lyginamosios psichikos anatomijos". Kitaip tariant, psichologas turi ne tik gerai išmanyti sapnus ir kitus sąmonės veiklos vaisius, bet ir mitologiją plačiausia prasme. Be šio pasirengimo niekas negali pastebėti svarbių analogijų; pavyzdžiui, neįmanoma pamatyti analogijos tarp įkyrių būsenų neurozės ir klasikinio demono apsėstumo, jei gerai nepažįsti abiejų.

Mano požiūrį į "archaiškas liekanas", kurias aš vadinu "archetipais", arba "pirmykščiais vaizdiniais", nuolat kritikavo žmonės, kuriems stinga reikiamų žinių apie sapnų psichologiją ir mitologiją. Terminas "archetipas" dažnai suprantamas neteisingai - kaip reiškiantis tam tikrus apibrėžtus mitologinius vaizdinius ir motyvus. Bet tai ne kas kita, kaip sąmoningas atvaizdavimas; būtų absurdiška teigti, kad tokios įvairios išraiškos formos gali būti paveldimos.

Archetipas yra tendencija (polinkis) kurti tokias motyvo išraiškas (pavaizdavimus) - išraiškos gali labai skirtis detalėmis, tačiau nenukrypsta nuo pagrindinio modelio. Pavyzdžiui, esama daug priešiško brolių motyvo išraiškų, nors pats motyvas išlieka tas pats. Daugelis kritikų neteisingai tvirtino, kad aš kalbu apie "paveldėtąsias išraiškas", ir, tuo remdamiesi, jie atmetė pačią archetipo idėją kaip paprasčiausią prietarą. Jie neatkreipė dėmesio į tai, kad jeigu archetipai būtų išraiškos, kurios kyla mūsų sąmonėje (arba yra sąmonės įgyjamos), mes turėtume juos gerai suprasti, o ne suglumti ir apstulbti, kai jie pasirodo mūsų sąmonėje. Kai iš tikrųjų jie yra instinktyvi *linkmė*, kaip instinktyvus paukščių impulsas sukti lizdus

arba skruzdžių - kurti organizuotas gyvenvietes - skruzdėlynus.

Čia turiu paaiškinti ryšį tarp instinktų ir archetipų: tai, ką mes vadiname instinktais, yra fiziologiniai poreikiai, suvokiami pojūčiais. Bet tuo pačiu metu jie pasireiškia fantazijomis ir dažnai jie pasireiškia tik simboliniais vaizdiniais. Šios apraiškos ir yra tai, ką aš vadinu archetipais. Jų kilmė nežinoma; jie atsikuria bet kuriuo metu ir bet kuriame pasaulio krašte - netgi tada, kai visiškai neįmanoma, kad būtų buvę perduoti tiesioginio perėmimo ar "kryžminio apvaisinimo" keliaujant iš vietos į vietą.

Prisimenu daugybę žmonių, kurie konsultavosi su manimi, nes juos trikdė jų pačių ar jų vaikų sapnai. Jie visiškai nesugebėjo suprasti savo sapnų kalbos. Priežastis buvo ta, kad sapnuose būta tokių įvaizdžių, kurių jie negalėjo susieti su niekuo, ką prisimintų ar būtų perdavę savo vaikams. Nors kai kurie mano pacientai buvo labai išsilavinę, kiti net patys psichiatrai.

Aš gerai prisimenu profesorių, kuris netikėtai išvydo viziją, ir manė esąs nesveikas. Jis atėjo pas mane apimtas panikos. O aš tik paėmiau iš lentynos 400 metų senumo knygą ir parodžiau jam medžio raižinį, kur buvo pavaizduota jo vizija. "Nėra reikalo manyti, kad esate nesveikas", - pasakiau jam. - "Jūsų vizija buvo žinoma jau prieš 400 metų." Jis atsisėdo visiškai subliūškęs, bet vėl jausdamasis normaliai.

Labai reikšmingą atvejį man pademonstravo žmogus, kuris pats buvo psichiatras. Kartą jis man atnešė ranka parašytą sąsiuvinį, kurį gavo kaip kalėdinę dovaną iš savo 10 metų dukters. Jame buvo surašyti sapnai, kuriuos ji regėjo būdama aštuonerių metų. Ten buvo keisčiausių, kokius tik man kada nors teko sutikti, sapnų, ir gerai supratau, kodėl jos tėvas buvo daugiau negu suglumęs. Nors sapnai buvo vaikiški, bet nejaukūs ir šiurpiai paslaptingi, ir juose buvo vaizdinių, kurių kilmės tėvas visiškai negalėjo suprasti.

Štai svarbiausi sapnų motyvai:

1. "Piktas (blogio) gyvūnas", panašus į gyvatę pabaisa su daugybe ragų, kuris užmuša ir ryja kitus gyvūnus. Bet Dievas pasirodo iš keturių kampų, kuris iš tiesų yra keturi atskiri Dievai ir prikelia visus negyvus gyvūnus.

2. Įžengimas į dangų, kur pagonyš šoka šventinius šokius; nusileidimas į pragarą, kur angelai daro gerus darbus.

3. Būrys mažų gyvūnų išgąsdina sapnuotoją. Gyvūnai didėja iki milžiniško ūgio ir vienas iš jų praryja mergaitę.

4. Į mažą pelytę įsiskverbia kirminai, gyvatės, žuvys ir žmonės. Taip pelė tampa žmogumi. Tai vaizduoja keturias žmogaus atsiradimo stadijas.

5. Lašas vandens, kaip jis atrodo, kai žiūri į jį per mikroskopą. Mergaitė mato, kad lašas pilnas medžio šakų. Tai atspindi pasaulio kilmę.

6. Blogas berniukas turi žemės grumstą ir mēto jo gabaliukas į kiekvieną praeivį. Tokiu būdu visi praeiviai tampa blogi.

7. Girta moteris įkrinta į vandenį ir išbrenda atsinaujinusi ir blaivi.

8. Veiksmas vyksta Amerikoje, daugybė žmonių eina pro skruzdėlyną, o skruzdėlės juos puola. Apimta panikos, sapnuotoja puola į upę.

9. Dykuma mėnulyje, kur sapnuotoja taip giliai nugrimzta į žemę, kad pasiekia pragarą.

10. Šiame sapne mergaitei pasirodo švytinčio kamuolio vizija. Ji paliečia kamuolį. Nuo jo sklinda garai. Ateina žmogus ir ją užmuša.

11. Mergaitė sapnuoja sunkiai serganti. Staiga iš po jos odos išnyra paukščiai ir visiškai ją uždengia.

12. Uodų spiečius užstoja saulę, mėnulį ir visas žvaigždes, išskyrus vieną. Ta žvaigždė nukrinta ant sapnuotojos.

Nesutrumpintame vokiškame originalo tekste kiekvienas sapnas prasideda kaip sena pasaka: "Kartą seniai seniai...". Šiais žodžiais mažoji sapnuotoja duoda suprasti, kad kiekvienas sapnas jai tarsi pasaka, kurią ji nori pasekti savo tėvui - kaip kalėdinę dovaną. Tėvas bandė aiškinti sapnus, remdamasis jų pačių kontekstu, bet nesėkmingai, nes atrodė, kad juose nėra jokių asmeniškų asociacijų.

Galimybę, kad tie sapnai buvo sąmoningai sugalvoti, gali atmesti tik žmogus, kuris mergaitę gerai pažįsta ir absoliučiai tiki jos sąžiningumu. (Tačiau jie vis tiek liktų iššūkiu mūsų supratimui, netgi jei jie būtų sufantazuoti). Šiuo atveju tėvas buvo įsitikinęs, kad sapnai autentiški, ir aš neturėjau pagrindo juo abejoti. Pats pažinojau mergaitę, bet tai buvo dar prieš jai dovanojant savo sapnus tėvui, tad negalėjau jos apie juos pasiklausti. Ji gyveno užsienyje ir maždaug praėjus metams po tų Kalėdų mirė nuo infekcinės ligos.

Jos sapnai neabejotinai saviti. Jų pagrindinėms mintims būdinga aiški filosofinė samprata. Pavyzdžiui, pirmajame yra pikta pabaisa, kuri žudo kitus gyvūnus, bet Dievas juos visus atgaivina dievišku atkūrimo (*Apokatastazės*) aktu. Vakarų pasauliui ši idėja žinoma iš Krikščionybės tradicijų. Ją galima rasti *Apaštalų darbuose 3, 21*: "[Kristų] turi priimti dangus iki visų dalykų atnaujinimo meto..." Ankstyvieji Bažnyčios Tėvai graikai (pvz., Origenas) ypač akcentavo mintį, kad galiausiai Atpirkėjas viską sugražins į pirmąją ir tobulą būseną. Pagal *Šv. Matą 17, 11*, tai jau buvo sena žydų tradicija: "Tiesa, Elisas turi ateiti ir viską atitaisyti". *Laiške korintiečiams 15, 22* prie tos pačios minties grįžtama kitais žodžiais: "Kaip Adome visi miršta, taip Kristuje visi bus atgaivinti".

Galima būtų manyti, kad šias mintis vaikas įgijo iš savo religinio auklėjimo. Bet jos religinis auklėjimas buvo labai menkas. Jos tėvai tik vadinosi protestantais, bet Bibliją jie žinojo tik iš nuogirdų. Ypač nepanašu, kad mergaitei būtų buvusi paaiškinta sunkiai suprantama *Apokatastazė*. Bent jau jos tėvas niekad nebuvo girdėjęs apie šią mitinę idėją.

Devyniuose iš 12 sapnų buvo griovimo ir atkūrimo motyvas. Ir nė viename iš šių sapnų nėra krikščioniško auklėjimo įtakos pėdsakų. Priešingai, jie artimiausią susiję su pirmąjais mitais. Ši ryšį patvirtina dar vienas motyvas - "kosmogoninis mitas" (pasaulio ir žmogaus sukūrimas), kuris pasirodo ketvirtame ir penktame sapnuose. Tas pats ryšys randamas *I Laiške korintiečiams 15, 22*, kurį ką tik citavau. Šioje pastraipoje Adomas ir Kristus (mirtis ir prisikėlimas) susiję vienas su kitu.

Bendriausiu požiūriu Kristaus Atpirkėjo idėja priklauso visame pasaulyje prieš Kristaus gimimą paplitusiam motyvui: didvyris ir išgelbėtojas, nors buvo pabaisos prarytas, vėl pasirodo, stebuklingu būdu nugalėjęs pabaisą, kuri jį buvo prarijusi. Kur ir kada atsirado toks motyvas - niekas nežino. Mes netgi nežinom, kaip pradėti tirti šią problemą.

Vienintelis, atrodo, tikras dalykas - kiekviena karta žinojo jį kaip tradiciją, atėjusią iš ankstesnių laikų. Mes galime tvirtai teigti, kad ji "atsirado" tuo metu, kai žmogus dar nežinojo, kad jis turi herojinį mitą, kai jis dar sąmoningai nereflektavo to, ką sakė. Herojinė figūra yra

archetipas, egzistuojantis nuo neatmenamų laikų.

Vaikų sukurti archetipai yra ypač reikšmingi, nes kartais galima būti visiškai tikram, kad vaikas nebuvo tiesiogiai susipažinęs su minima tradicija. Šiuo atveju mergaitės šeimoje krikščioniškosios tradicijos buvo labai paviršutiniškos. Krikščioniškuosius motyvus, žinoma, išreiškia Dievo, angelų, rojaus, pragaro, blogio idėjos. Bet tai, kaip jas traktuoja šita mergaitė, rodo, kad jų kilmė visiškai nėra krikščioniška.

Pavyzdžiui, pirmasis sapnas apie Dievą, kuris iš tikrųjų susideda iš keturių dievų, ateinantį iš "keturių kampų". Kieno kampų? Sapne neminimas joks kambarys. Kambarys netgi netiktų šiam neabejotinai kosminiam įvykiui, į kurį įsikiša pati Universalioji Būtis. Ketverybė (arba "keturių" elementas) yra keista idėja, bet jos vaidmuo svarbus daugelyje religijų ir filosofijų. Krikščionybėje ji buvo pakeista Trejybe, ir, reikia manyti, ši sąvoka mergaitėi buvo žinoma. Bet kas iš eilinės vidurinėsios klasės šeimos šiandien galėtų žinoti apie dievišką ketverybę? Ši sąvoka buvo gana gerai žinoma viduramžių hermetinės filosofijos studentams, tačiau XVIII amžiaus pradžioje ji išnyko ir buvo visai užmiršta ištisus 200 metų. Kur tada ją "iškasė" maža mergaitė? Iš Ezekielio vizijos? Bet krikščioniškasis mokymas netapatina serafimo su Dievu.

Tas pats klausimas kyla dėl raguoto slibino. Biblijoje, tiesa, yra daugybė raguotų gyvūnų - *Apokalipsėje*, pavyzdžiui. Bet visi jie keturkojai, jų valdovas - drakonas, kurio graikiškas pavadinimas (*drakon*) taip pat reiškia slibiną. Raguotas slibinas atsiranda XVI amžiuje romėnų alchemikų kūriniuose kaip keturragis slibinas (*quadricornutus serpens*), Merkurijaus simbolis ir krikščioniškosios Trejybės priešybė. Bet tai nėra garsus šaltinis. Kiek galiu spręsti, tai vieno autoriaus kūrinys, ir mergaitė jokių būdu negalėjo apie jį žinoti.

Antrajame sapne pasirodo aiškiai nekrikščioniškas motyvas, kuris yra priešingas pripažintoms vertybėms - pavyzdžiui, pagonių šokiai danguje ir gerieji angelų darbai pragare. Šis simbolis sukelia minčių apie moralės vertybių reliatyvumą. Kur vaikas atrado tokį revoliucinį požiūrį, vertą Nyčės genijaus?

Šie klausimai suformuluoja dar vieną: kokia kompensuojanti šių sapnų reikšmė, kuriai mergaitė teikė, be abejonės, tokia didelę reikšmę - kad net padovanojo juos savo tėvui Kalėdų proga.

Jei sapnuotojas būtų buvęs pirmykštis kerėtojas, būtų galima pagrįstai teigti, kad sapnuose matome mirties, prisikėlimo ir prikėlimo, pasaulio kilmės, žmogaus sukūrimo, vertybių reliatyvumo filosofinius motyvus. Tačiau beviltiška net mėginti aiškinti tuos sapnus, remiantis tik asmenybe. Juose neabejotinai yra "kolektyviniai vaizdiniai", ir jie tam tikra prasme panašūs į tas doktrinas, kurių mokomi pirmykščių genčių jaunuoliai prieš inicijuojant juos į vyrus. Tuo metu jie sužino, ką padarė Dievas arba dievai, arba pirminiai gyvūnai, kaip buvo sukurtas pasaulis ir žmogus, kaip ateis pasaulio pabaiga ir kokia mirties prasmė. Ar kada nors panašių dalykų mokomi mes krikščioniškoje civilizacijoje? Taip - jaunystėje. Bet daugelis žmonių vėl pradeda galvoti apie panašius dalykus senyvame amžiuje, artėjant minčiam.

Mažoji mergaitė, kaip vėliau paaiškėjo, buvo netoli šių abiejų būsenų. Ji artėjo prie savo lytinio subrendimo ir kartu prie savo gyvenimo pabaigos. Mažai - beveik niekas - jos sapnų simboliuose nerodo normalaus suaugusiojo gyvenimo pradžios, bet yra daug griovimo ir prikėlimo aliuzijų. Tikrai, kai pirmą kartą perskaičiau jos sapnus, mane apėmė šiurpi artėjančios negandos nuojauta. Aš taip pasijutau dėl ypatingo kompensacijos pobūdžio, kurį aš nustačiau iš simbolių. Tai buvo visiškai priešinga tam, ko galėtum tikėtis iš tokio amžiaus mergaitės sąmonės.

Šie sapnai atskleidžia naują ir baugų gyvenimo ir mirties aspektą. Tokių vaizdinių galima būtų tikėtis iš seno žmogaus, kuris žvelgia atgal į savo gyvenimą, o ne iš vaiko, kuris turėtų žiūrėti į ateitį. Jų nuotaika labiau primena seną romėnų posakį: "Gyvenimas - tai trumpas sapnas", o ne trykstantį pavasario džiaugsma. Šio vaiko gyvenimas buvo panašus į "skaistaus pasiaukojimo išada" - "ver sacrum vovendum", kaip sako poetas. Patirtis byloja, kad mirties artėjimas, ypač kai apie jį nežinoma, meta *adumbratio* - pasitikimo nuojautos šešėlių - aukos gyvenimui ir sapnams. Netgi altorius krikščioniškose bažnyčiose reiškia ir kapa, ir prisikėlimo vietą - mirties pavertimą amžinuoju gyvenimu.

Šias mintis vaikui įteigė sapnai. Jie buvo paruošimas mirčiai, išreikštas trumpais pasakojimais - tarsi pasakomis, kurias seka pirmųjų iniciacijų metu - arba džen budizmo koanais. Šis pranašavimas nepanašus į ortodoksišką krikščionių mokymą, jis artimesnis senajai pirmųjų minčių. Atrodo, kad jis kilo už istorinės tradicijos iš seniai užmirštų psichikos šaltinių, kurie jau nuo priešistorinių laikų teikė peną filosofams ir religiniams apmąstymams apie gyvenimą ir mirtį.

Atrodė, tarytum būsimieji įvykiai mestų šešėlių atgal, sukeldami mergaitės prote tam tikras minties formas, kurios, - šiaip jau paprastai jos miega, - nusako ir lydi artėjančią mirtį. Nors specifinis jų išraiškos pavidalas daugiau ar mažiau asmeniškasis, bendras jų modelis yra kolektyvinis. Tos minties formos sutinkamos visur ir visais laikais - panašiai kaip gyvūnų instinktai gerokai įvairuoja skirtingose rūšyse, nors tarnauja tiems patiems bendriems tikslams. Mes netvirtiname, kad kiekvienas gyvūnas gimęs susikuria savo instinktus, tarsi pats juos kaip nors išigyto, taigi, neturime manyti, kad ir žmonės vis išranda savo specifines žmogiškas ypatybes kiekvienam naujam žmogui gimus. Kaip ir instinktai, kolektyviniai žmonių minties modeliai yra įgimti ir paveldimi. Iškilus reikalui, jie ima funkcionuoti daugiau ar mažiau vienodai visuose mumyse.

Emocinės apraiškos, kurioms priklauso ir tokie minties modeliai, yra atpažįstamos visoje žemėje. Jas galima atpažinti netgi gyvūnuose - ir gyvūnai šiuo atžvilgiu supranta vienas kitą, netgi jei priklauso skirtingoms rūšims. O ką jau kalbėti apie vabzdžius ir jų sudėtingas simbiotines funkcijas? Daugelis jų netgi nepažįsta savo tėvų ir neturi kas juos mokyto. Kodėl tad turėtume manyti, kad žmogus yra vienintelė gyva būtybė, iš kurios atimti specifiniai instinktai ir kad jo psichikoje (psichėje) neliko visų jo evoliucijos pėdsakų?

Žinoma, jei tapatinsime psichiką (psichę) su sąmone, mus gali lengvai suklaidinti idėja, kad žmogus ateina į šį pasaulį su tuščia psiche ir kad vėliau joje nebūna nieko daugiau nei tai, ką jis išmoksta iš savo individualaus patyrimo. Bet psichika (psichė) yra daugiau už sąmonę. Gyvūnai turi menką sąmonę, bet daug impulsų ir reakcijų, o tai reiškia, kad egzistuoja ir psichė; pirmųjų žmonės taip pat darė daugybę dalykų, kurių prasmė jiems nežinoma.

Daugybė civilizuotų žmonių gali veltui klausti, kokia Kalėdų eglutės ar Velykų kiaušinio prasmė. Tiesiog taip jau yra, kad žmonės daro daugybę dalykų, nežinodami kodėl. Aš linkęs manyti, kad iš pradžių apskritai visi darė vieną ar kitą dalyką, o tik praėjus daug laiko kas nors pradėjo klausinėti - kodėl. Psichoterapeutas dažnai susiduria su šiaip visais atžvilgiais protingais pacientais, kurie elgiasi keistai ir nenusipėjamai, ir netgi nenumano, ką jie sako ar daro. Jūs staiga apima nepagrįstos nuotaikos, kurių jie patys negali paaiškinti.

Iš pažiūros atrodo, kad tokių reakcijų ir impulsų prigimtis labai asmenišką, todėl mes jų nepaisome kaip idiosinkratiško elgesio. Iš tikrųjų jų pagrindas - iš anksto suformuota ir visuomet pasiruošusi veikti instinktyvi sistema, būdinga žmogui. Minties formos, visuotinai suprantami gestai, daugeliu atžvilgiu laikosi modelių, kurie susiformavo anksčiau, negu

žmoguje atsirado reflektvyvi samonė.

Visai įmanoma, kad žmogaus sugebėjimas mąstyti, reflektuoti, kadaise atsirado kaip stiprių emocijų smūgių skausmingas padarinys. Štai pavyzdys, iliustruojantis tokį požiūrį. Australijos brūzgynų gyventojas pykčio ir nusivylimo akimirka - nepavyko pagauti nė vienos žuvies - pasmaugia savo vienintelį labai mylimą sūnų; jį apima neapsakomas gailestis, kai laiko savo rankose mažą negyvą kūnelį. Toks žmogus atsimins šią skausmo valandą visiems laikams.

Mes negalėjome žinoti, ar būtent toks patyrimas iš tikrųjų buvo pirmoji žmogaus pasamonės vystymosi priežastis. Bet neabejotina, kad kartais reikia panašaus emocinio šoko, kad žmonės pabustų ir atkreiptų dėmesį į tai, ką jie daro. XIII amžiuje gyveno ispanas hidalgas Raimon Lull, kuriam po didelių pastangų pagaliau pavyko slapta susitikti su dama, kuria jis žavėjosi. Ji, netardama nė žodžio, atsisegė suknelę ir parodė jam savo krūtinę, subjaurotą vėžio. Tai buvo smūgis, kuris pakeitė Lullo gyvenimą; jis tapo garsiu teologu ir vienu iškiliausių bažnyčios misionierių. Tokiais staigaus pasikeitimo atvejais dažnai galima įrodyti, kad pasamonėje ilgą laiką veikė archetipas, meistriškai klostydamas aplinkybes, kad jos atvestų į krizę.

Tokie atsitikimai rodo, kad archetipinės formos nėra nejudrūs modeliai. Tai dinamiški faktoriai, kurie pasireiškia impulsais taip pat spontaniškai, kaip ir instinktai. Netikėtai gali pasirodyti tam tikri sapnai, vizijos, mintys; kad ir kaip kruopščiai juos tyrinėtum, neatrasi juos sukėlusią priežastį. Tai nereiškia, kad jie neturi priežastį, jie, be abejo, turi. Bet jos tokios atitolusios ir neaiškios, kad sunku net suprasti, kokios jos. Tokiu atveju reikia laukti, kol sapnas ir jo prasmė taps pakankamai aiškūs, arba kol nutiks koks nors išorinis įvykis, kuris paaškins sapną.

Tuo metu, kai regimas sapnas, tas įvykis dar gali būti ateityje. Pasamonė ir jos sapnai, kaip ir mūsų sąmoningos mintys, dažnai užimtos ateitimi ir jos galimybėmis. Ilgai vyravo įsitikinimas, kad ir pagrindinė sapnų funkcija - prognozuoti ateitį. Senovėje iki pat Viduramžių pabaigos sapnai atliko tam tikrą vaidmenį medicininėse prognozėse. Remdamasis šiuolaikiniu sapnu, aš galiu patvirtinti prognozės (arba išankstinio pažinimo) elementą, kurį galima rasti sename sapne, minėtame Artemidoro iš Daldžio II m.e. amžiuje: žmogus sapnuoja, kad jo tėvas žuvo degančio namo liepsnose. Netrukus jis pats mirė nuo *phlegmone* (liepsna, karštinė) - tai, man regis, turėjo būti pneumonija.

Taip atsitiko, kad mano kolegą buvo apėmusi mirtina gangrenos karštinė, t.y. - iš tikrųjų *phlegmone*. Buvęs jo pacientas, kuris nieko nežinojo, kokia liga serga gydytojas, susapnavo, kad jis žuvo dideliame gaisre. Tuo metu gydytojas dar tik atsigulė į ligoninę, ir liga buvo tik prasidėjusi. Sapnuotojas žinojo tik tą faktą, kad gydytojas serga ir guli ligoninėje. Po trijų savaičių gydytojas mirė.

Kaip rodo šis pavyzdys, sapnuose gali būti ir numatančios nuojautos, ir pranašystės aspektas, tad imantis sapnus interpretuoti, reikia į tai atsižvelgti, ypač jei akivaizdžiai reikšmingas sapnas nepateikia pakankamai medžiagos, reikalingos jį išaiškinti. Toks sapnas dažnai pasirodo visai nelauktai, kaip perkūnas iš giedro dangaus, ir žmogus nežino, kas jį galėjo sukelti. Aišku, jei mes žinotume ir jo slaptą prasmę, mums būtų aiški ir jo priežastis. Nes to nežino tik mūsų sąmonė - pasamonė apie tai jau turi žinių ir jau priėjo prie išvados, kurią išreiškia sapne. Ir iš tiesų pasamonė kur kas geriau sugeba tirti faktus ir daryti iš jų išvadas, negu sąmonė. Kai kuriuos faktus ji net gali panaudoti ir numatyti galimus jų rezultatus vien todėl, kad mes jų dar nesuvokiame.

Bet kiek galima spręsti iš sapnų, pasamonė svarsto instinktyviai. Šis skirtumas svarbus. Loginė analizė yra sąmonės prerogatyva: mes faktus

atsirenkame protu ir žinojimu. Pasąmonę valdo instinktyvios srovės, išreikštos atitinkamomis minties formomis, t.y. archetipais. Gydytojas, paprašytas nusakyti ligos eigą, vartos tokias racionalias sąvokas, kaip "infekcija", "karštinė". Sapnas poetiškesnis. Jis sergantį kūną apibūdina kaip žemišką žmogaus būstą, o karštinę - kaip gaisrą, kuris jį naikina.

Kaip rodo minėtas sapnas, archetipinis protas šioje situacijoje elgėsi taip, kaip ir Artemidoro laikais. Dalykus, kurių prigimtis nelabai suprantama, intuityviai pačiumpa pasąmonė ir perduoda nagrinėti archetipams. Iš to galima spręsti, kad ten, kur sąmoningas protas būtų ėmęs svarstyti ir samprotauti, išengia archetipinis protas ir ima prognozuoti. Taigi archetipuose slypi iniciatyva, jie turi savo specifinę energiją. Šios jėgos leidžia jiems pateikti prasmingą interpretaciją (savuoju simboliniu stiliumi) ir įsiterpti į nagrinėjamą situaciją su savaisiais impulsais ir savosiomis minties struktūromis. Šiuo požiūriu jie funkcionuoja kaip ir kompleksai: jie pasirodo ir dingsta kada jiems patinka ir dažnai sugriauna ar pakeičia mūsų sąmoningus ketinimus, mus sutrikdydami.

Specifinę archetipų energiją galime pajusti tada, kai patiriame jų ypatingą žavesį. Atrodo, jog archetipuose esama ypatingų kerų. Tokia specifinė savybė būdinga asmeniniams kompleksams; kaip asmeniniai - taip ir socialiniai archetipiniai kompleksai turi savo istoriją. Bet asmeniniai kompleksai sukelia tik asmeninį poveikį, tuo tarpu archetipai sukuria mitus, religijas ir filosofijas, kurios daro įtaką ir apibūdina ištisas tautas ir istorines epochas. Asmeninius kompleksus mes laikome vienpusių ar klaidingų sąmonės nuostatų kompensacijomis; taip ir religinės kilmės mitai gali būti traktuojami kaip visos žmonijos kančių ir rūpesčių - bado, karo, ligų, senatvės, mirties - tam tikra dvasinė terapija.

Pavyzdžiui, universaliame herojiniame mite, kalabma apie galingą žmogų - arba dievą-žmogų, kuris nugali blogį, pasirodantį drakonų, slibinų, pabaisų, demonų ir t.t. pavidalu. Jis išvaduoja žmoniją nuo sunaikinimo ir mirties. Pasakojimas, ritualinis šventųjų tekstų arba ceremonijų kartojimas, herojaus garbinimas šokiais, muzika, himnais, maldomis ir aukomis, pavergia publiką mistiškais, nežmoniškais emocijomis (kaip magiškais burtažodžiais) ir suteikia tokį dvasinį pakilimą žmogui, kad jis ima tapatintis su herojumi.

Jei į šitokią situaciją pamėginsime pažvelgti tikinčiojo akimis, tikriausiai suprasime, kaip eilinis žmogus gali būti išvaduotas iš jo asmeninio bejėgiškumo ir nelaimių bei (bent laikinai) būti apdovanotas beveik antžmogiška galia. Gana dažnai toks įsitikinimas ilgai jį palaiko ir suteikia jo gyvenimui tam tikrą stilių. Jis gali duoti toną netgi visai visuomenei. Nuostabų pavyzdį galima rasti Elenzino misterijose, kurios buvo uždraustos VII_m.e. amžiaus pradžioje. Kaip ir Delfų orakulas, jos išreiškė senovės Graikijos esmę ir dvasią. Pažvelgus plačiau, krikščionybės eros vardas ir reikšmė kilusi iš antikinės dievo-žmogaus paslapties, kurios šaknys glūdi Senovės Egipto Ozirio-Horus archetipiniame mite.

Pripažinta, kad priešistoriniais laikais ypatingomis progomis išmintingas senas filosofas arba pranašas "pramanydavo" svarbiausias mitologines idėjas, kuriomis paskui visais laikais tikėdavo patiklūs ir nekritiškai žmonės. Sakoma, kad istorijos, kurias pasakoja valdžios siekiantys dvasininkai, nėra pagrįstos tiesa, tai tik "mintys apie pageidaujamą". Bet pats žodis "invent" (išrasti, sugalvoti, pramanyti) kilęs iš lotyniško "invenire" ir reiškia "atrasti", t.y. rasti tai, ko ieškai. Pastaruoju atveju pats žodis yra užuomina apie iš anksto žinomą dalyką, kurį ir ketinama rasti.

Grįžkime prie tų keistų idėjų, kurias randame mažosios mergaitės sapnuose. Nepanašu, kad būtent tokių idėjų ji ieškojo, nes nustebo, jas suradusi. Mergaitei jos buvo keistos ir netikėtos istorijos, pasirodžiusios vertos dėmesio ir tinkama Kalėdų dovana tėvui. Taip darydama mergaitė jas iškėlė į mums vis dar gyvą krikščioniškos Kristaus paslapties sferą - mūsų Viešpaties gimimas, sumišęs su amžinai žaliuojančio medžio paslaptimi, kuri

atneša naujai gimusią Šviesą (taip nurodo penktasis sapnas).

Nors yra pakankamas istorinis pagrindas teigti, kad egzistuoja simbolinis ryšys tarp Kristaus ir medžio simbolio, mažosios mergaitės tėvai nejaukiai suglumtų, jei juos kas nors paprašytų paaiškinti, kodėl, švęsdami Kristaus gimimą, jie puošia eglutę ir uždega žvakutes. Jie atsakytų: "Toks Kalėdų paprotys". Rimtą atsakymui reikėtų išsamaus mokslinio darbo apie antikos mirštančio dievo simbolizmą ir jo ryšį su Didžiosios Motinos kultu ir jos simboliu - medžiu. O tai būtų tik vienas šios sudėtingos problemos aspektas.

Kuo labiau gilinamės į "kolektyvinių vaizdinių" kilmę (arba į dogmą, jei kalbėsime bažnytine kalba), tuo labiau atidengsime nesibaigiantį archetipinių pavyzdžių audinį, kuris iki šių laikų nebuvo sąmoningų apmąstymų objektas.

Tad, nors ir paradoksalu, mes apie mitologinį simbolizmą žinome daugiau negu kuri nors prieš mus gyvenusi karta. Ankstesnių laikų žmonės nesusimąstydavo apie simbolius: jie jais gyveno ir nesąmoningai buvo jų prasmės sudvasinti.

Tai galiu iliustruoti pavyzdžiu iš savo patirties su Mount Elgon (Afrika) gyventojais. Kiekvieną rytą auštant jie išeidavo iš savo būstų auštant ir kvėpteldavo arba spjaudavo į delnus, po to jie ištiesdavo rankas į pirmuosius saulės spindulius, tarytum jie aukotų savo kvėpavimą ar savo seiles kylančiam dievui - *mungu*. (Tai suahelių žodis, kuriuo jie nusako ritualinį aktą, kilęs iš polinezietiškos šaknies, jis yra *mana* arba *mulungu* atitikmuo. Šie ir panašūs žodžiai reiškia nepaprastą, visą persmelkiančią "galia", kurią mes vadintume dieviška. Taigi žodis *mungu* yra nelyg Dievo arba Alacho atitikmuo). Kai paklausiau, kokią reikšmę jie suteikia šiam aktui ir kodėl jį atlieka, jie visiškai sutriko ir tegalėjo pasakyti: "Mes visada taip darėme. Taip visada buvo daroma tekant saulei". Jie juokėsi iš mano, atrodytų, akivaizdžios išvados, kad saulė yra *mungu*. Saulė nėra *mungu*, kai pakyla virš horizonto; *mungu* - tai saulėtekio akimirka.

Tai, ką jie darė, buvo aišku man, bet ne jiems; jie tiesiog taip darė, niekad nesusimąstydami, ką jie daro. Jie visiškai negalėjo paaiškinti savęs. Aš padariau išvadą, kad jie aukojo savo sielas *mungu*, nes kvėpavimas (gyvenimas) ir seilės reiškė "sielos substanciją". Kvėptelint ar spjauant į ką nors perduodamas "magiškas" poveikis - taip, pavyzdžiui, Kristus seilėmis išgydė akląjį. Arba sūnus įkvepia savo mirštančio tėvo paskutinį atodūsi, kad perimtų jo sielą. Nepanašu, kad afrikiečiai kada nors, netgi tolimiausioje praeityje, būtų žinoję ką nors daugiau apie šios ceremonijos prasmę. Jų protėviai tikriausiai žinojo dar mažiau, nes jie dar labiau nesuvokė savo poelgių motyvų ir dar mažiau galvojo apie tai, ką jie daro.

Goethe's Faustas sako: "*Im Anfang war die Tat*" (Pradžioje buvo darbas). "Darbų" niekas neišrado, jie tiesiog buvo daromi; antra vertus, mintys yra santykinai vėlesnis žmonijos atradimas. Pirmiausia, veiksmams žmogų paskatino nesąmoningi faktoriai; tik praėjus daug laiko jis pradėjo svarstyti, kokios priežastys jį paskatino veikti, ir iš tikrųjų reikėjo labai daug laiko, kol žmogus padarė absurdišką išvadą, kad jis pats save skatina - žmogus negalėjo rasti kitos motyvuojančios galios - tik savo paties.

Mums pasirodys juokinga mintis, kad augalas arba gyvūnas sugalvojo pats save, tačiau daugelis žmonių tiki, kad (psichė arba) protas pats save sugalvojo, sukūrė, taigi yra savo egzistencijos kūrėjas. Tiesą sakant, protas išaugo iki dabartinio sąmoningumo kaip gilė išauga į ažuolą arba iš roplio išsivysto žinduolis. Protas, kaip tobulėjo, vystėsi tokį ilgą laiką, taip tobulėja ir toliau, - taigi mus skatina ir vidinės jėgos, ir išoriniai stimulai.

Šie vidiniai motyvai atsiranda iš gilaus šaltinio, kurio sąmonė nesukūrė

ir kurio ji nekontroliuoja. Senojoje mitologijoje šios jėgos buvo vadinamos *mana*, arba *dvasiomis*, demonais ir dievais. Jos tokios pat aktyvios, dabar kaip ir anksčiau. Jei jos atitinka mūsų norus, mes vadiname jas gera nuojauta ar geru akstinu ir plekšnojame sau per petį, kad esame šaunuoliai. Jei jėgos mums nepalankios, sakome, kad tiesiog mums nepasisekė ar kad kai kurie žmonės yra prieš mus, ar kad nelaimių priežastis yra patloginė. Vienintelis dalykas, kurį mes atsisakome pripažinti, - tai, kad priklausome nuo "jėgų", kurios yra ne mūsų valioje.

Tiesa, ne taip seniai civilizuotas žmogus įgijo tam tikrą valios jėgų, kurias panorėjęs gali taikyti. Jis išmoko gerai atlikti savo darbą, neprašydamas giesmių ir būgnų, kad šie užhipnotizuotų jį ir sukeltų reikiama darbui būseną. Žmogus netgi apsieina be kasdieninės maldos, kuria jis prašė Dievo pagalbos. Jis gali padaryti ką sumanęs, gali nekliudomas perkelti savo mintį į veiksmą, tuo tarpu kiekvieną pirmykščio žmogaus žingsnį stabdė baimė, prietarai ir kitos nematomos kliūtys. Posakis: "Reikia tik panorėti, o galimybės atsiras" - yra šiuolaikinio žmogaus prietaras.

Tačiau, kad palaikytų savo tikėjimą, šių dienų žmogus sumoka didelę kainą - tai neįtikėtinas introspekcijos trūkumas. Jis nesupranta, kad nepaisant viso jo racionalumo ir galingumo, jį valdo "jėgos", kurios nepaklūsta jo valiai. Žmogaus dievai ir demonai niekur nedingo, jie tik gavo naujus vardus. Tie demonai palaiko jame nuolatinį nerimą, neaiškia baimę, psichologinius konfliktus, nepasotinamą piliuliu, alkoholio, tabako, maisto alkį - ir, be visa ko, daugybę neurozių.

Žmogaus siela

Tai, ką mes vadiname civilizuota sąmone, tvirtai atsiriboja nuo pagrindinių instinktų. Bet tie instinktai neišnyko. Jie tik prarado ryšį su mūsų sąmone ir yra priversti pasireikšti netiesiogiai - fiziniais neurozių simptomais ir kitais įvairiais netikėtumais, pavyzdžiui, nepaaiškinamomis nuotaikomis, netikėtu užmiršimu ar kalbos klaidomis.

Žmogus nori tikėti esąs savo sielos šeimininkas. Bet jis negali kontroliuoti savo nuotaikų ir emocijų, jis negali suvokti begalinės daugybės slaptų kelių ir būdų, kuriais sąmonės veiksniai išsiskverbia į jo gyvenimo tvarką ir sprendimus, taigi, negali būti ir paties savęs šeimininkas. Sąmonės faktorių egzistavimą sąlygoja archetipų autonomija. Kad nematytų savo skilimo, šiuolaikinis žmogus ginasi vadinamąja pertvarų sistema. Tam tikros išorinio gyvenimo ir jo paties elgesio sferos laikomos nelyg atskiruose stalčiuose ir niekada viena su kita nesusiduria.

Kaip šios "pertvarų" psichologijos pavyzdį prisimenu alkoholiko atvejį, kuris, patekęs teigiamon vieno religinio judėjimo įtakon ir sužavėtas jo entuziazmo, užmiršo poreikį gerti. Jį akivaizdžiai ir stebuklingai išgydė Jėzus, ir jis buvo eksponuojamas kaip dieviškos malonės ir šios religinės organizacijos veiksmingumo liudytojas. Bet po kelių savaičių viešų išpažinčių naujovė ėmė blėsti ir prireikė atsigaivinti alkoholiu - taigi jis vėl pradėjo gerti. Bet gelbstinčioji religinė organizacija priėjo prie išvados, kad tai - "patologinis" atvejis, akivaizdžiai netinkamas Jėzaus išikišimui, taigi jie paguldė jį į ligoninę, manydami, kad paprastas gydytojas padarys savo darbą geriau nei dieviškasis Slaugytojas.

Tai vienas iš šiuolaikinio "kultūringo" proto aspektų, kurį verta panagrinėti. Jis rodo, kad susiskaidymas ir psichologinė painiava darosi nepaprastai pavojingi.

Jei nors akimirka pažvelgtume į žmoniją, kaip į individą, pamatytume, kad žmonių rasę, kaip ir vieną asmenį, yra užvaldžiusios nesąmoningos jėgos;

žmonija taip pat mėgsta kai kurias problemas laikyti atskiruose stalčiuose. Štai kodėl mes turėtume gerai apmąstyti, ką darome, kadangi dabar žmonijai gresia jos pačios susikurti mirtini pavojai, kurie darosi mums nepavaldūs. Mūsų pasaulis yra suskilęs kaip neurotikas, ir Geležinė uždanga žymi simbolinę susiskirstymo liniją. Vakariečiai pajutę agresyvų Rytų norą valdyti, mano privalą imtis ypatingų gynybos priemonių, bet kartu jie didžiuojasi savo dorybėmis ir gerais ketinimais.

Jie nesugeba suprasti, kad tai jų pačių ydos, kurias jie bando dangstyti tarptautinėmis elgesio normomis ir kurias komunistinis pasaulis sviedžia jiems atgal į veidą - begėdiškai ir metodiškai. Tai, ką Vakarai slapta ir truputį gėdydamiesi toleravo (diplomatinis melas, sistemingas apgaudinėjimas, užmaskuoti grasinimai) grįžta iš Rytų atvirai ir su visa jėga, ir suriša mus neurotiniais mazgais. Jo paties blogio šešėlis išžūliai šiepiasi vakarų žmogui iš anapus uždangos.

Tai paaiškina ypatingą Vakarų visuomenių žmogaus bejėgiškumo jausmą. Jis pradeda suprasti, kad mums iškylantys sunkumai yra moralinė problema, ir bandyti įveikti juos politinėmis priemonėmis - kaupiant branduolinius ginklus ar ekonominiu "lenktyniavimu" - duoda menkus rezultatus, nes užkerta visus kelius. Daugelis mūsų dabar supranta, kad efektyvesni yra moraliniai ir dvasiniai būdai, kadangi jie mums suteikia psichinį imunitetą prieš nuolat didėjančią infekciją.

Bet kiekvienas toks atskiras bandymas buvo iki šiol neefektyvus, ir taip bus tol, kol save ir pasaulį bandysime įtikinti, kad tik jie (t.y. mūsų oponentai), yra neteisūs. Kur kas tikslingiau būtų pripažinti savo pačių tamsius šešėlius ir nedorus darbus. Jei matytume savo šešėlį (tamsiąją mūsų prigimties pusę), tai įgytume imunitetą bet kuriai moralinei ar dvasinei infekcijai ar kaltinimui. Dabar gi mes esame atviri bet kokiai infekcijai, nes iš esmės darome tą patį, ką ir jie. Bet turime ir papildomų trūkumų - nes mes nei matome, nei norime suprasti, ką patys darome, prisidengdami geromis manieromis.

Galima pažymėti, kad komunistinis pasaulis turi vieną didelį mitą (kurį mes vadiname iliuzija ir veltui viliamės, kad vertindami jį iš aukšto priversime išnykti). Tai laiko išbandymus pakėlusį archetipinę svajonę apie Aukso amžių (arba Rojų), kur kiekvienas turi visko iki valiai, o didis, teisingas ir išmintingas vadas valdo žmonijos vaikystę. Šis galingas archetipas savo infantiliuotu pavidalu pavergė žmones, ir jis niekada neišnyks iš žemės, nors ir kaip iš aukšto jį vertintume. Mes jį netgi palaikome savuoju vaikiškumu, nes mūsiškę Vakarų civilizaciją yra pavergusi ta pati mitologija. Nesamoningai mes puoselėjame tas pačias nuostatas, viltis ir lūkesčius. Tikime klestinčios gerovės valstybe, visuotine taika, žmonių lygybe, amžinosiomis žmogaus teisėmis, teisybe ir teisingumu, ir (gal tai ir pernelyg smarkiai pasakyta) Dievo karalyste žemėje.

Liūdna tiesa yra ta, kad tikrasis žmogaus gyvenimas susideda iš daugelio neperaldaujamų priešybių - dienos ir nakties, gimimo ir mirties, laimės ir nelaimės, gėrio ir blogio. Mes netgi nesame tikri, kad viena priešybė įveiks kita, kad gėris nugalės blogį, o džiaugsmas - skausmą. Gyvenimas yra mūsų laukas. Jis visada toks buvo ir visuomet bus, o jeigu taip nebūtų, baigtusi ir egzistencija.

Kaip tik šis vidinis konfliktas leido pirmiesiems krikščionims tikėtis ir laukti greitos šio pasaulio pabaigos, o budistams - atsisakyti visų žemiškų troškimų ir siekių. Šie esminiai atsakymai būtų buvę tiesiog savižudiški, jei jie nebūtų susieti su savitomis dvasinėmis ir moralinėmis idėjomis ir praktikomis, kurios sudaro abiejų religijų didžiausią dalį ir kurios kažkiek modifikavo radikalų pasaulio neigimą.

Pabrėžiu šį dalyką, nes mūsų laikais milijonai žmonių prarado tikėjimą

bet kokia religija. Šie žmonės jau nebesupranta religijos. Kol gyvenimas ramus ir sklandus, religijos praradimas beveik nepastebimas. Bet kitas reikalas, kai ateina kančia. Tada žmogus pradeda ieškoti išeities ir susimąsto apie gyvenimo ir jo stulbinančios skaudžios patirties prasmę.

Reikšminga ir tai, kad (remiantis mano paties patyrimu), žydai ir protestantai su psichoterapeutais konsultuojasi dažniau negu katalikai. Nenuostabu, nes katalikų bažnyčia vis dar jaučiasi atsakinga už *cura animarum* (rūpinimasis sielos gerove). Bet šiame mokslo amžiuje psichiatras yra pasiruošęs, kad jo bus klausiama ir tų dalykų, kurie anksčiau priklausė teologų kompetencijai. Žmonėms atrodo, kad yra (ar būtų) didžiulis skirtumas, jei jie vien tikės prasmingu gyvenimu, ar Dievu ir nemirtingumu. Artėjančios mirties šmėkla dažnai labai paskatina tokias mintis. Nuo neatmenamų laikų žmonės galvojo apie Aukščiausiąją Būtybę (vieną ar kelias) ir apie pomirtinę Šalį. Ir tik šiandien jie mano, kad gali apsieiti be tokių minčių.

Kadangi Dievo sosto danguje negalima surasti teleskopu, ir neįmanoma tikrai nustatyti, kad mirę mylimi tėvas ar motina kur nors egzistuoja kažkokia fizine forma, žmonėms atrodo, kad ir tokios idėjos yra "neteisingos". Aš pasakyčiau, nėra *pakankamai* "teisingos", nes jos lydėjo žmogaus gyvenimą nuo neatmenamų laikų ir vis dar išsiskverbia į samonę pasitaikius menkiausiai progai.

Šiuolaikinis žmogus gali manyti, kad jis gali be jų apsieiti ir savo nuomonę paremti tvirtinimu, kad nesama mokslinio tokių idėjų teisingumo įrodymo. Jis gali netgi gailėtis praradęs tikėjimą. Bet kadangi mes susiduriame su nematomais ir nepažiniais dalykais (Dievas yra už žmogaus pažinimo ribų, ir neįmanoma įrodyti nemirtingumą), kodėl turėtume jaudintis dėl įrodymų? Net jei protu ir nesuvokiame, kodėl maiste reikia druskos, vis tiek turime naudoti ją vartodami. Galime tvirtinti, kad druskos vartojimas tėra skonio iliuzija ar nusistatymas; bet jis vis tiek tarnauja mūsų gerovei. Tad kodėl mes turėtume atsisakyti pažiūrų, kurios gali padėti išgyventi krizes ir suteikti prasmę mūsų egzistencijai?

Iš kur žinome, kad tos idėjos neteisingos? Daugelis pritartų man, jei tiesiog pasakyčiau, kad tos idėjos turbūt tėra iliuzijos. Žmonės nesupranta, kad religinio tikėjimo neigimą lygiai taip pat neįmanoma "įrodyti", kaip ir teigimą. Mes esame visiškai laisvi pasirinkti, kurio požiūrio mes laikomės; bet kuriuo atveju tai bus mūsų valios pasirinkimo sprendimas.

Tačiau esama ir svarbių priežasčių, dėl kurių reiktų puoselėti idėjas, kurių niekad negalima įrodyti. Mes žinome, kad jos naudingos. Žmogui būtina reikia bendrųjų idėjų ir įsitikinimų, kurie suteiktų prasmę jo gyvenimui ir padėtų surasti savo vietą visatoje. Jis gali įveikti tiesiog neįtikėtinus sunkumus, kai yra įsitikinęs, kad visa turi prasmę; ir yra visai sugniuždomas, jei įveikęs visas savo nelaimes, turi pripažinti, kad dalyvauja tik "idioto sekamoje pasakoje".

Būtent religiniai simboliai suteikia prasmę žmogaus gyvenimui. Pueblo indėnai tiki esą Tėvo Saulės sūnūs, ir tas tikėjimas suteikia jų gyvenimui perspektyvą (ir tikslą), kuris siekia kur kas toliau negu jų ribota egzistencija. Jis atveria didžiulę erdvę atsiskleisti asmenybei ir leidžia gyventi pilnavertį gyvenimą. Taigi jų padėtis nepalyginamai geresnė negu civilizuoto žmogaus, kuris žino, kad yra (ir liks) niekas daugiau, tik pasigailėtinas vargšas, neturintis jokios gilesnės gyvenimo prasmės.

Būtent platesnės savo egzistencijos prasmės suvokimas iškelia žmogų aukščiau noro tik gauti ir išleisti. Jei šv. Paulius būtų tikėjęs, kad tėra keliaujantis kilimų audėjas, jis tikrai nebūtų tapęs tuo, kuo tapo. Tikrasis ir prasmingas jo gyvenimas kilo iš vidinio įsitikinimo, kad jis yra Dievo pasiuntinys. Galima jį apkaltinti didybės manija, bet toks požiūris

nublanksta prieš istorijos liudijimus ir vėlesnių kartų įvertinimą. Jį užvaldęs mitas padarė jį didesnę nei paprastas amatininkas.

Tačiau mitą sudaro simboliai, kurių niekas niekada sąmoningai nebuvo sukūręs. Jie įvyko. Ne žmogus Jėzus sukūrė mitą apie dievą-žmogų. Jis egzistavo daug šimtmečių prieš Kristaus gimimą. Jį užvaldė ši simbolinė idėja, kuri, kaip pasakoja šv. Matas, iškėlė jį aukščiau riboto Nazareto dailidės gyvenimo.

Mitų šaknys siekia pirmykščius pasakotojus ir jų sapnus, žmones, kuriuos vedė jų svajonės. Tie žmonės nelabai skyrėsi nuo tų, kuriuos vėlesnės kartos vadino poetais ir filosofais. Pirmykščių pasakotojų nejaudino jų fantazijų kilmė; tik daug vėliau žmonės pradėjo galvoti, iš kur kilo tie pasakojimai. Tačiau prieš daugelį šimtmečių, tuo metu, kuriį mes vadiname "Senovės" Graikija, žmogaus protas buvo pakankamai ištobulėjęs, kad suvoktų, jog pasakų dievai yra ne kas kita, kaip archaiški ir perdėti padavimai apie seniai mirusius karalius ir vadus. Žmonės perėmė požiūrį, kad mitai pernelyg neįtikimi, kad reikštų tai, apie ką juose kalbama. Todėl jie bandė juos supaprastinti iki visiems suvokiamos formos.

Vėlesniais laikais, kaip matome, tas pats atsitiko su sapnų simbolizmu. Tais laikais, kai psichologija dar gyveno savo vaikystės amžių, sužinojome, kad sapnai yra svarbūs. Tačiau kaip graikai buvo įtikinę save, kad jų mitai tebuvo išdalinta racionali ar "normali" istorija, taip kai kurie psichologijos pionieriai padarė išvadą, kad sapnai nereiškia to, ką atrodo reiškia. Sapnų simbolių ir vaizdinių buvo nepaisoma kaip keistų formų ar pavidalų, kuriais sąmoningam protui pasirodo nuslopintas psichikos turinys. Taigi buvo manoma, kad sapnas reiškia kažką kita, o ne tą, kas jame aiškiai pasakyta.

Jau rašiau, kad nesutinku su šiuo požiūriu - būtent tai privertė mane tyrinėti sapnų formą ir turinį. Kodėl sapnai turėtų reikšti ką kita, nei jų turinys? Ar gamtoje egzistuoja dar kas nors, kas būtų kita, nei yra? Sapnas - normalus ir natūralus reiškinys, ir nereiškia kažko, kuo jis nėra. Netgi Talmude sakoma: "Sapnas yra jo paties aiškinimas". Painiava kyla dėl to, kad sapnų turinys yra simboliškas, taigi turi daugiau negu vieną reikšmę. Simboliai rodo ką kita nei tai, ką suvokiame sąmoningai. Todėl jie susieja su tuo, kas nesąmoninga arba bent jau ne visai sąmoninga.

Moksliniam protui toks reiškinys kaip simbolinės idėjos sudaro keblumą, nes jų negalima suformuluoti pagal intelekto ir logikos reikalavimus. Be abejonės, tai nėra vienintelis toks atvejis psichologijoje. Sunkumai prasideda, susidūrus su tokiais reiškiniais kaip "afektai" arba emocijos, kurie niekaip nesileidžia psichologų galutinai apibrėžiami. Sunkumų priežastis yra ta pati abiem atvejais - pasamones įsiveržimas.

Esu pakankamai gerai susipažinęs su moksliniu požiūriu ir suprantu, kaip pikta dirbti su faktais, kurių negalima visiškai ir adekvačiai suvokti. Sunkumas šių fenomenų atveju yra tas, kad faktai nepaneigiami, tačiau jie negali būti suformuluoti intelekto sąvokomis. Tam reikia suprasti patį gyvenimą, nes kaip tik gyvenimas sukelia emocijas ir simbolines idėjas.

Akademinis psichologas yra visiškai laisvas nesvarstyti emocijų fenomeno ir pasamones sąvokos. Tačiau jos yra kaip faktas ir psichologas gydytojas turi joms bent jau skirti reikiamą dėmesį; nes emociniai konfliktai ir pasamones įsiveržimas yra klasiniai jo mokslo bruožai. Jei jis iš viso gydo pacientą, tai jis susiduria su šiais iracionalumais kaip su "kietais" faktais, nesvarbu, ar jis sugeba juos suformuluoti racionaliais terminais (intelekto sąvokomis).

Todėl visiškai natūralu, kad žmonėms, neturintiems gydytojo psichologo praktikos, būna sunku suprasti, kas vyksta, kai psichologija iš ramios

mokslinių tyrinėjimų laboratorijos persikelia į tikrą gyvenimą ir tampa jo aktyvia dalimi. Taiklumo pratybos šaudykloje visiškai skiriasi nuo mūšio lauko; gydytojas susiduria su nelaimingais atsitikimais tikrame kare. Jis turi rūpintis psichikos realijomis, net jeigu negali jų moksliskai apibrėžti. Štai kodėl joks vadovėlis negali išmokyti psichologijos, ji išmokstama tik iš aktualaus patyrimo.

Tai mes galime gerai pamatyti, analizuodami kai kuriuos gerai žinomus simbolius: pavyzdžiui, krikščionybės kryžius yra prasmingas simbolis, išreiškiantis daugybę aspektų, idėjų ir emocijų. Tačiau kryžius sąrašė prie pavardės paprasčiausiai nurodo, kad tas žmogus miręs. *Phallus* - visaapimantis induizmo simbolis, bet jeigu gatvės padauža nupiešia jį ant sienos, tai tik reiškia, kad berniūktis domisi savo lyties organu.

Kadangi infantilios ir brendimo fantazijos dažnai tęsiasi ir suaugusiojo gyvenime, daugelyje sapnų yra neabejotinos seksualinės aliuzijos. Būtų absurdiška aiškinti jas kaip nors kitaip. Bet kai masonas kalba apie vienuolį paguldytą ant vienuolės arba elektrikas - apie vyrišką kištuką ir moterišką rozetę, būtų juokinga išvelgti čia jaunuoliškas seksualines fantazijas. Jis tiesiog vaizdingais žodžiais apibūdina savo darbo įrankius. Kai išsimokslinęs indas kalba apie Lingamą (*phallus*, kuris indų mitologijoje reiškia dievą Šivą), galima išgirsti dalykų, kuriuos mes, vakariečiai, niekaip negalime sieti su lyties organu. Be abejonės, Lingam nėra nepadori aliuzija, kaip ir kryžius nėra vien mirties ženklas. Daug kas priklauso nuo sapnuotojo, kuriam gimsta tokie vaizdiniai, brandumo.

Sapnų ir simbolių aiškinimas reikalauja inteligencijos. Jo negalima paversti mechanine sistema ir sukrauti į nesugebančius įsivaizduoti smegenis. Interpretuotojas turi vis geriau pažinti ir sapnuotojo individualybę, ir patį save. Joks patyręs šios srities specialistas neneigs, kad yra tam tikrų apskaičiavimų, kurie gali praversti praktiškai, bet juos būtina taikyti išmintingai ir sumaniai. Galime laikytis visų teisingų taisyklių, bet įklimpti kokioje nors baisiausioje nesąmonėje, tiesiog praleidus kokią nors, atrodytą nereikšmingą detalę, kurios nebūtų praleidęs labiau išlavintas protas. Netgi aukšto intelekto žmogus gali pasukti klaidingu keliu, jei trūksta intuicijos ar jautrumo.

Bandydami suprasti simbolius, susiduriame ne tik su pačiu simboliu, bet ir su visu simbolių sukūrusiu individu. Būtina išsiaiškinti sapnuotojo kultūrinį išsilavinimą ir besiaiškindamas interpretatorius pats užpildo daugelį savo išsilavinimo spragų. Nusistačiau sau tokią taisyklę - į kiekvieną atvejį žiūriu kaip į visiškai naują dalyką, apie kurį nežinau visiškai nieko. Įprastiniai atsakymai gali praversti tiriant paviršinius dalykus, bet priartėjus prie gyvybiškai svarbių problemų, pats gyvenimas ima viršų ir netgi nuostabiausios teorinės prielaidos tampa neveiksmingais žodžiais.

Vaizduotė ir intuicija yra nepaprastai svarbios mūsų supratimui ir mąstymui. Ir nors yra paplitusi įprasta nuomonė, kad jos itin reikšmingos poetams ir menininkams (kad "proto" dalykuose reikėtų jais nepasitikėti), tačiau iš tikrųjų jos ne mažiau svarbios ir aukštesniuose mokslo lygmenyse. Čia jos darosi vis svarbesnės, papildydamos "racionalųjį" intelektą ir jo vaidmenį sprendžiant specifines problemas. Netgi fizika, tiksliausia iš taikomųjų mokslų, stebėtinai priklauso nuo intuicijos, kuri veikia pasąmoningai (nors vėliau galima parodyti, kaip loginis mąstymas gali atvesti prie tų pačių rezultatų, kaip ir intuicija).

Intuicija tiesiog būtina aiškinant simbolius ir dažnai gali įtikinti, kad sapnuotojas iš karto juos suprato. Bet kokia laiminga nuojauta, nors subjektyviai ir įtikinanti, taip pat gali būti ir pavojinga. Ji gali labai lengvai sukelti apgaulingą saugumo jausmą. Ji gali vilioti ir analitiką, ir sapnuotoją toliau jaukiai ir sąlygiškai lengvai bendrauti, o tai gali virsti savotišku bendru sapnu. Saugus tikro intelektualinio pažinimo ir moralinio

supratimo pagrindas gali būti prarastas, jei tenkinsimės miglotu įsitikinimu, kad suprato iš "nuojautos". Paaikškinti ir pažinti galima tik pavertus intuicijas tiksliau faktų ir jų loginio ryšio žinojimu.

Sąžiningas tyrinėtojas turės pripažinti, kad jis negali visuomet to padaryti, net būtų nesažininga neturėti nuolat to galvoje. Netgi mokslininkas yra žmogus. Todėl jam, kaip ir kitiems, natūralu nemėgti dalykų, kurių jis negali paaikškinti. Yra paplitusi iliuzija manyti, kad tai, ką pažįstame dabar, yra viskas, ką apskritai kada nors galime pažinti. Nieko nėra labiau pažeidžiamo, nei mokslinė teorija, kuri tėra trumpalaikis bandymas paaikškinti faktus, o ne pačią amžiną tiesą.

Simbolių vaidmuo

Kai gydytojas psichologas domisi simboliais, jam visų pirma rūpi "natūralūs" simboliai, kurie skiriasi nuo "kultūrinių". Pirmieji kilę iš psichikos sąmonės turinio, todėl jie išreiškia nesuskaičiuojamą daugybę pagrindinių archetipinių vaizdinių variacijų. Daugeliu atveju galima išžiūrėti jų archaišką šaknį - t.y. tas idėjas ir vaizdinius, kuriuos galima rasti senoviniuose raštuose ir pirmą kartą visuomenėje. Kita vertus, kultūriniai simboliai yra tie, kurie buvo naudojami išreikšti "amžinąsias tiesas" ir kurie tebėra naudojami daugelyje religijų. Jie patyrė daug transformacijų ir netgi ilgą daugiau ar mažiau sąmoningos raidos kelią, - todėl jie tapo kolektyviniais vaizdiniais, priimtais civilizuočių visuomenių.

Tačiau tokie kultūriniai simboliai išlaikė daug savo pirmą pradžio mistiškumo ir "magijos".

Žinoma, kad kai kuriems individams jie sukelia gilų emocinį atsaką, ir dėl šio psichinio "užtaiso" (sujaudinimo, sugebėjimo jaudinti) jie funkcionuoja panašiai kaip prietarai. Jie yra faktorius, su kuriuo psichologas privalo skaitytis, ir kvaila jų nepaisyti todėl, kad racionaliai žiūrint jie atrodo absurdiški ir bereikalingos atgyvenos. Šie simboliai yra svarbi sudėtinė mūsų psichinės sandaros dalis ir didžiulė jėga kuriant žmonių visuomenes; jie negali būti išnaikinti be rimtų nuostolių. Ten, kur jie slopinami ar neigiami, specifinė jų energija pereina į sąmonę ir gali sukelti nenumatomas pasekmes. Psichinė energija, kuri, regis, taip buvo prarasta, iš tiesų atgaivina ir suaktyvina tai, kas svarbiausia sąmonėje - tendencijas, kurios iki šiol neturėjo progos pasireikšti arba joms bent jau nebuvo leidžiama laisvai reikštis mūsų sąmonėje.

Tokios tendencijos suformuoja nuolat pakibusį ir potencialiai destruktivų mūsų proto "šešėlių". Netgi tie polinkiai (tendencijos), kurie tam tikromis aplinkybėmis gali daryti teigiamą įtaką, yra paverčiami demonais, jeigu yra slopinami.

Štai kodėl daugelis geravalių žmonių visiškai suprantamai bijo sąmonės, o kartu ir psichologijos.

Mūsų laikai parodė, kas atsitinka, kai atveriami pragaro vartai. Įvyko tokie dalykai, kurių baisumo idiliškai nekaltame pirmajame mūsų amžiaus dešimtmetyje niekas negalėjo ir įsivaizduoti, ir apvertė pasaulį aukštyn kojom. Nuo to laiko pasaulis ir yra šizofrenijos būsenoje. Ne tik civilizuočiai Vokietija išliejo baisų savo primityvumą, jis taip pat valdo ir Rusiją, sukėlė gaisrą Afrikoje. Nenuostabu, kad Vakarų pasauliui neramu.

Šiuolaikinis žmogus nesupranta, kiek jo "racionalumas" (sunaikinęs jo sugebėjimą reaguoti į paslaptinius, magiškąsias simbolius ir idėjas), padarė jį priklausomą nuo psichikos "požemių". Jis išsilaisvino iš "prietarų" (bent

jau taip jis galvoja), bet kartu prarado tiek daug savo dvasinių vertybių, kad tai jau darosi pavojinga. Jo dvasinės ir moralinės tradicijos suiro, ir už šį suirimą jis moka pasaulio masto dezorientacija ir susiskaldymu.

Antropologai dažnai rašo, kas atsitinka primityviai visuomenei, kai jos dvasinės vertybės tampa atviros šiuolaikinės civilizacijos poveikiui. Žmonės praranda gyvenimo prasmę, socialinė organizacija suyra, jie moraliai žlunga. Mūsų padėtis dabar tokia pat. Bet mes niekada iš tikrųjų nesupratome, ką praradome, nes mūsų dvasios vadams, deja, labiau rūpėjo apginti savo institucijas, negu suprasti simbolių paslaptį. Mano nuomone, tikėjimas neatmeta mąstymo (kuris yra stipriausias žmogaus ginklas), bet, deja, daugelis tikinčiųjų, atrodo, taip bijo mokslo (kartu ir psichologijos), kad nenori matyti paslaptinių psichikos galių, kurios visada valdo žmogaus likimą. Iš visų daiktų mes atėmėme jų paslaptį ir dieviškąją pradžią; neliko nieko šventa.

Ankstesniais laikais, kai instinktyviosios sąvokos vyravo žmogaus prote, jo sąmoningas protas, be abejo, galėjo integruoti jas į vientisą psichinį modelį. Bet "civilizuotas" žmogus to nesugeba. Jo "tobulesnė" sąmonė panaikino priemones ir būdus, kuriais galima asimiliuoti pagalbinį instinktų ir sąmonės įnašą. Šie asimiliacijos ir integracijos organai buvo paslaptingi, magiški simboliai, visuotinu sutarimu laikomi šventais.

Pavyzdžiui, dabar kalbame apie "medžiagą" - materiją. Apibūdiname jos fizines savybes. Atliekame laboratorinius eksperimentus, kad parodytume kai kuriuos jos aspektus. Bet žodis "materija" lieka sausa, nežmoniška, grynai intelektualiai sąvoka, neturinti mums jokios psichinės reikšmės.

Kaip skyrėsi ankstesnis materijos įvaizdis - Didžioji Motina - apėmęs ir išreiškęs didelę emocinę Motinos Žemės reikšmę. Tai, kas anksčiau buvo dvasia, dabar tapatinama su intelektu, ir jau nebėra Visko Tėvas. Sąvoka nusmuko iki ribotų egocentriškai orientuotų žmogaus minčių; didžiulė emocinė energija, išreiškiama "mūsų Tėvo" vaizdinių, išnyko intelektualinės dykumos smėlynuose.

Šie du archetipiniai principai sudaro dviejų priešingų sistemų - Rytų ir Vakarų - pagrindą. Visuomenė ir jos lyderiai, be abejo, nesupranta, kad nėra esminio skirtumo, ar pagrindinį pasaulio principą vadinsime vyru ir tėvu (angl. dvasia - *spirit*), kaip daro Vakarai, ar moterimi ir motina (materija), kaip komunistai. Iš esmės mes mažai žinome ir apie vieną, ir apie kitą. Ankstesniais laikais šias pirmines priežastis garbindavo įvairiais ritualais, ir taip bent jau rodė, kokią psichinę reikšmę jie turi žmogui. Dabar jie tėra abstrakčios sąvokos.

Didėjant moksliniam pažinimui, mūsų pasaulis tampa vis labiau dehumanizuotas. Žmogus jaučiasi izoliuotas kosmose, nes jau nebėra susiliejęs su gamta ir prarado savo emocinį "nesąmoningą" tapatumą su gamtos reiškiniiais. Griaustinis jau nebėra pikto dievo balsas, o žaibas jau nėra jo keršto strėlė. Upėje jau nebėra dvasios ir joks medis nėra žmogaus gyvenimo įvaizdis, gyvatė nėra išminties įsikūnijimas, kalnų ola - didžiųjų demonų buveinė. Akmenys, augalai ir gyvūnai neprabyta į žmogų gyvais balsais, ir jis su jais nekalba, tikėdamas, kad jie jį girdi. Žmogaus ryšys su gamta išnyko, ir su juo išnyko giluminė emocinė energija, kurią teikė ši simbolinė jungtis.

Ši didžiulė praradimą kompensuoja mūsų sapnų simboliai. Jie atskleidžia pirminę mūsų prigimtį - jos instinktus ir ypatingą mąstyseną. Deja, simbolių turinys išreiškiamas gamtos kalba, kuri yra mums keista ir nesuprantama. Todėl mums iškyla uždavinys - išversti ją į racionalius dabartinės kalbos žodžius ir sąvokas, kalbos, kuri išsivadavo iš savo primityvių suvaržymų - ypač nuo mistinio bendravimo su dalykais, kuriuos apibūdina. Dabar, kai mes kalbame apie šmėklas ir kitas paslaptingas, antgamtinės figūras ir dievybes,

mes jau nebandome jų prisišaukti ar kaip nors kitaip užkerėti. Galia ir šlovė jau pasitraukė iš šių kadaise visagalių žodžių. Mes jau nebetikime magiškomis formulėmis; nebedaug liko tabu ir kitų panašių apribojimų; ir mūsų pasaulyje, atrodo, jau išnaikinti visi tokie "prietarai" - dvasios ir dievybės, kaip "raganos, burtininkai ir laumės", o ką jau kalbėti apie vilkolakius, vampyrus, miško dvasias ir kitas keistas būtybes, kurios gyveno pirmąsiais miškuose.

Tiksliau kalbant, mūsų pasaulio paviršius, atrodo yra apvalytas nuo visų prietarų ir iracionalių elementų. Tačiau ar tikrasis vidinis žmogaus pasaulis (o ne mūsų trokštamas fiktyvus jo išsivaizdavimas) taip pat išsivadavo iš primityvumo - čia jau kitas klausimas.

Ar skaičius 13 kai kuriems žmonėms vis dar nėra tabu? Argi nėra daugybės žmonių, kuriuos vis dar tebevaldo iracionalūs prietarai, projektai ir vaikiškos iliuzijos? Realistinis žmogaus proto vaizdas parodo daugybę tokių pirmąsčių bruožų ir liekanų, kurie atlieka savo vaidmenį taip, lyg per pastaruosius 500 metų nieko nebūtų ir atsitikę.

Labai svarbu įvertinti šį dalyką. Šių laikų žmogus - tai keistas įvairių bruožų, įgytų per ilgus jo protinio vystymosi amžius, mišinys. Mes turime reikalo su painia būtybe - žmogumi ir jo simboliais, ir turime kruopščiai ištirti jo proto vaisius. Skepticizmas ir moksliniai įsitikinimai jame egzistuoja greta senoviškų prietarų, pasenusių mąstymo ir jausenos įpročių, atkaklaus užsispyrėliško klaidingo aiškinimo ir aklo nemokšiško.

Tokios yra šiuolaikinės žmogiškosios būtybės, kurių simbolius mes, psichologai, tyrinėjame. Kad išaiškintume šiuos simbolius ir jų prasmę, būtina ištirti, ar jų atvaizdai (išraiškos) yra susijusios su grynai asmenine patirtimi, ar jas sapnas pasirinko, turėdamas kokį nors savo atskirą tikslą, iš bendrųjų sąmoningo žinojimo išteklių.

Pavyzdžiui, sapnas su skaičiumi 13. Čia neaišku, ar pats sapnuotojas tiki nelaimingomis šio skaičiaus savybėmis, ar sapnas tėra aliuzija į žmones, kurie vis dar pasiduoda šiam prietarui. Nuo atsakymo labai priklauso aiškinimas. Pirmuoju atveju tenka pripažinti, kad sapnuotojas tebėra nelaimingojo "13" valdžioje, todėl jis nejaukiai jausis ir tryliktame viešbučio kambaryje, ar sėdėdamas už stalo, kur yra trylika žmonių. Antruoju atveju "13" gali būti tik nemandagi, įžeidžianti pastaba. "Prietaringasis" sapnuotojas dar jaučia "13" "kerus"; "racionalėnis" sapnuotojas atmetė pirmąją emocinę skaičiaus 13 prasmę.

Šis pavyzdys parodo tai, kaip praktiškai patyrime pasirodo archetipai. Jie sykiu yra ir vaizdiniai, ir emocijos. Galima kalbėti apie archetipus tik tuo atveju, jei šie abu aspektai pasireiškia vienu metu. Kai yra tik vaizdinys, susiduriame su paprastu žodiniu vaizdu (vaizdingu žodžiu), kuris nėra labai svarbus. Bet kartu su emociniu aspektu vaizdinys įgyja dvasiškumo ir dieviškumo (arba psichinės energijos); jis tampa dinamišku ir gali sukelti kokias nors pasekmes.

Suprantu, kad sunku perprasti šią koncepciją, kadangi bandau apibūdinti žodžiais dalykus, kurie dėl savo prigimties negali būti tiksliai apibrėžti. Bet kadangi daugelis žmonių į archetipus žiūri taip, lyg jie būtų mechaninės sistemos dalis, kurią galima išmokti atmintinai, būtina įrodyti, kad tai nėra tiesiog pavadinimai ir netgi filosofinės sąvokos. Tai paties gyvenimo dalis - vaizdiniai, kurie yra neatsiejamai susieti su gyvu individu emocijų tiltais. Štai kodėl neįmanoma pateikti savavališką, sutartinę (ar universalią) bet kokio archetipo interpretaciją. Jis turi būti paaiškintas taip, kaip nurodo kiekvieno individo, su kuriuo jis yra susijęs, visa gyvenimo situacija.

Taigi, kai kalbame apie atsidavusį krikščionį, kryžiaus simbolį galima

interpretuoti tik krikščioniškame kontekste - nebent sapne būtų labai svarbi priežastis, verčianti žvelgti kitaip (už šio krikščioniško konteksto).

Ir netgi tuomet reikia turėti galvoje specifinę krikščionišką reikšmę. Bet negalima sakyti, kad visuomet ir visomis aplinkybėmis kryžiaus simbolis turi tą pačią reikšmę. Jei taip būtų, jis prarastų savo dvasiškumą, prarastų savo gyvybingumą ir taptų vien žodžiu.

Kas nejaučia ypatingų emocinių archetipo atspalvių, jo dvasios, tas nemato nieko daugiau kaip tik mitologinių sąvokų kratinių, kurios gali būti suvarstytos tik tam, kad būtų parodyta, jog viskas reiškia ką tik nori - arba visai nieko. Visi pasaulio lavonai yra chemiškai tapatūs, bet to negalime pasakyti apie gyvus individus. Archetipas atgyja tik tuomet, kai kantriai bandome atrasti, kodėl ir kaip jie tampa prasmingi gyvam individui.

Bergždžias dalykas vien vartoti žodžius, jei nežinai, kas už jų slypi. Tai ypač taikytina psichologijai, kur kalbama apie tokius archetipus kaip gyvybė, dvasia, išminčius, Didžioji Motina ir t.t. Galima viską žinoti apie šventuosius, išminčius, pranašus, kitus dieviškus žmones ir visas didžiąsias pasaulio motinas. Bet jeigu tai tik vaizdiniai, kurių dieviškumo niekada nepatyrėte, tai bus tas pats, lyg kalbėtumėte per sapną, - vis tiek nežinosite, apie ką kalbate. Jūsų vartojami žodžiai bus tušti ir beverčiai. Jie atgyja ir įgauna prasmę tik tada, kai bandoma atsižvelgti į jų dvasiškumą - t.y. jų ryšį su gyvu individu. Tik tada pradėsite suprasti, kad jų vardai reiškia labai mažai, o svarbiausia yra tai, kaip jie yra susiję su jumis.

Taigi, mūsų sapnų simbolių kurianti funkcija yra bandymas perkelti pirmą žmogaus protą į "tobulesnę", arba diferencijuotą, sąmonę, kur jis niekada anksčiau nebuvo, vadinasi, niekada kritiškai savęs paties neapmąstė. Nes prieš daugelį amžių šis pirmąs protas sudarė žmogaus asmenybės visumą. Tobulėjant žmogaus sąmonei, jo sąmoningas protas prarado sąlytį su tam tikra šios pirminės psichinės energijos dalimi. Sąmoningas protas niekada nepažino pirmąsio proto; nes jis buvo išmestas kaip nereikalingas, evoliucionuojant diferencijuotai sąmonei, kuri vienintelė apie jį ir galėtų žinoti.

Tačiau atrodo, kad tai, ką mes vadiname sąmone, išlaikė pirmąsies savybes, kurios sudarė dalį pirmąsio proto. Būtent į šias savybes nuolat nukreipia sapnų simboliai, tarytum sąmone norėtų susigražinti visus senus dalykus, kurių protas evoliucijos procese atsikratė - iliuzijų, fantazijų, archaiškų minties formų, pagrindinių instinktų ir t.t.

Būtent tai paaiškina pasipriešinimą, netgi baimę, kurią dažnai jaučia žmonės susidurdami su sąmone reiškiniiais. Šie sąmoneje išlikę seni, reliktiniai turiniai neretai nėra neutralūs ir indiferentiški. Priešingai, kartais jie turi tokį didelį "krūvį", kad būna daugiau negu neparankūs. Jie iš tikrųjų gali sukelti baimę. Kuo labiau jie yra slopinami, tuo labiau jie paplinta visoje asmenybėje, pasireikšdami neurozėmis.

Kaip tik dėl šios psichinės energijos tas reliktinis turinys tampa toks nepaprastai svarbus. Būtų lygiai taip pat, jei žmogus, kurį laiką buvęs be sąmone, staiga suprastų, kad jo atminty atsirado spraga - atrodo, kad buvo svarbių įvykių, kurių jis negali atsiminti. Kadangi, jo manymu, psichika yra išimtinai asmeninis dalykas (taip paprastai manoma), jis bando susigražinti tuos tariamai prarastus vaikystės prisiminimus. Tačiau jo vaikystės prisiminimų spragos tėra daug didesnio praradimo - pirmąsies psichikos praradimo - simptomas.

Kaip embrioniško kūno evoliucija pakartoja savo priešistorę, taip ir protas pereina ištiesas priešistorines stadijas. Svarbiausias sapnų uždavinys yra sugražinti priešistorinio - lygiai kaip ir vaikiško pasaulio

"prisiminimą", apimantį net pačių primityviausių instinktų lygmenį. Tokie prisiminimai kartais turi nuostabų gydantį poveikį, ką Froidas suprato jau seniai. Šis pastebėjimas patvirtina požiūrį, kad vaikystės prisiminimų spraga (vadinamoji amnezija) yra pozityvus praradimas, ir tos atminties atgavimas gali pagerinti ir praturtinti gyvenimą.

Kadangi vaikas fiziniu požiūriu yra mažas, o jo sąmoningos mintys menkos ir paprastos, mes nesuvokiame vaiko proto sudėtingumo, kuris kyla iš jo pradinio tapatumo su priešistorine psiche. "Pirminis protas" dalyvauja ir funkcionuoja vaike taip, kaip embrioninis kūnas pakartoja žmonijos evoliucijos stadijas. Jei skaitytojas pamena, ką esu anksčiau sakęs apie nuostabius vaiko sapnus, kuriuos jis padovanojo tėvui, jis gerai supras, ką turiu galvoje.

Vaikystės prisiminimų amnezijoje galima rasti keistų mitologinių fragmentų, kurie dažnai išryškėja vėlesnėse psichozėse. Tie vaizdiniai yra labai sakralūs, ir todėl labai svarbūs. Jei tokie prisiminimai dar kartą aplanko suaugusiuosius, gali kai kuriems sukelti rimtų psichologinių sutrikimų, o kitiems - išgyjimo stebuklą ar religinį atsivertimą. Dažnai jie sugražina gyvenimo dalį, kuri jau buvo užmiršta, ir kuri suteikia žmogui tikslą ir praturtina jo gyvenimą.

Vaikystės prisiminimų atsiminimas ir archetipinių psichikos elgsenos būdų atkūrimas gali praplėsti sąmonės horizontus ir labiau ją išskleisti, jei sąmoningam protui pavyks asimiliuoti ir integruoti prarastą ir vėl atgautą turinį. Kadangi šis turinys nėra neutralus, jo asimiliavimas pakeis asmenybę, ir pats kažkiek pasikeis. Šioje dalyje, vadinamoje "individualizacijos procesu" (jį aprašo Dr.M.-L. von Franz kitame knygos "Žmogus ir jo simboliai" skyriuje), simbolių interpretacija turi didelę praktinę reikšmę, kadangi simboliai yra natūralios pastangos sutaikyti ir iš naujo suvienyti psichikos priešybes.

Natūralu, kad vien pastebėti ir atmesti simbolius nebus tas pats, neturės to paties poveikio, - tai tiesiog atstatys seną neurotinę būseną ir sugriaus sintezės pastangas. Deja, tie nedažnai sutinkami žmonės, kurie neneigia archetipų egzistavimo, beveik visada laiko juos tik žodžiais ir užmiršta jų realumą. Kai taip (neteisėtai) atsisakoma jų sakralumo, prasideda begalinis jų keitimo procesas - kitaip tariant, lengvai slystama nuo vieno archetipo prie kito - kur viskas reiškia, ką tik nori. Tiesa, archetipų formos tam tikra prasme gali pakeisti viena kita. Bet yra ir išlieka jų sakralumas, jis išreiškia archetipinio įvykio vertę.

Į šią emocinę vertę reikia atsižvelgti ir ją pripažinti, įteisinti per visą intelektualinį sapno interpretavimo procesą. Labai lengva prarasti šią vertę, nes mąstymas ir jausmas yra tokie diametraliai priešingi, kad mąstymas beveik automatiškai atmeta jausmo vertybes ir atvirkščiai. Psichologija yra vienintelis mokslas, kuris turi atsižvelgti į vertės (t.y. jausmo) faktorių, kadangi tai yra ryšys tarp fizinių įvykių ir gyvenimo. Psichologija yra dažnai kaltinama, kad šiuo požiūriu ji nesanti moksliška; bet jos kritikai nesuvokia mokslinės ir praktinės tinkamo požiūrio į jausmą būtinybės.

Gydant skilimą

Mūsų intelektas sukūrė naują pasaulį, kuris valdo gamtą, ir jame apgyvendino pabaisiškas mašinas. Jos tokios neabejotinai naudingos, kad net neįsivaizduojame, kad galėtume jų atsikratyti ar išsivaduoti nuo tarnavimo joms. Žmogus privalo paklusti drąsiems savo mokslinio ir išradingo proto impulsams ir žavėtis savo nuostabiais pasiekimais. Tuo pat metu jo genialiam protui būdingas kraupus polinkis išradinėti daiktus, kurie darosi vis labiau

pavojingi,- nes tai yra vis tobulesnės masinės savižudybės priemonės.

Kadangi planetos gyventojų skaičius nesulaikomai didėja, žmogus pradėjo ieškoti būdų ir priemonių, kaip sustabdyti šį potvynį. Bet gamta gali užbėgti mums už akių, atgreždama prieš žmogų jo paties kūrybingą protą. Pavyzdžiui, vandenilinė bomba gali sėkmingai sustabdyti gyventojų skaičiaus didėjimą. Nors didžiuojamės tuo, kad valdome gamtą, vis dar esame jos aukos, nes net neišmokstame valdyti savo prigimties. Lėtai, bet neišvengiamai užsitraukiame nelaimę.

Jau nėra dievų, kuriuos galėtume pasikviesti sau į pagalbą. Didžiosios pasaulio religijos kenčia nuo vis didėjančio išsekimo, nes gelbstinti dievybė išnyko iš miškų, upių, kalnų ir gyvūnų, o dievas-žmogus dingo pasamones pasaulio požemiuose. Mes apgaudinėjame save, kad jie slapta tebeegzistuoja tarp mūsų praeities relikto. Mūsų dabartinį gyvenimą valdo Proto deivė - didžiausia ir tragiškiausia iliuzija. Mes įtikinėjame save, kad, pasitelkę protą, "nugalėjome gamtą".

Bet tai tik lozungas, kadangi vadinamasis gamtos užkariavimas pribloškia mus natūraliu gyventojų pertekliumi, ir prie mūsų rūpesčių dar prideda psichologinį nesugebėjimą padaryti būtinus politinius susitarimus. Žmonėms ir dabar tebėra visai natūralu ginčytis ir kovoti vieniems su kitais, įrodinėjant savo pranašumą. Kaipgi tada mes "nugalėjome gamtą"?

Kiekvienas pasikeitimas turi kur nors prasidėti,- ir tik atskiras žmogus gali jį patirti ir įvykdyti. Pokyčius iš tikrųjų turi pradėti individas - juo gali būti bet kuris iš mūsų. Niekas negali leisti sau dairytis ir laukti, kad kas nors padarytų tai, ko jis pats nenori daryti. Bet kadangi, regis niekas nežino, ką daryti, vertėtų kiekvienam iš mūsų paklausti, ar kartais jo ar jos pasamonė nežino ko nors, kas galėtų mums padėti.

Atrodo, kad sąmoningas protas čia negali nieko padaryti. Žmogus šiandien skausmingai suvokia, kad nei didžiosios religijos, nei įvairios filosofijos negali suteikti jam tų stiprių gaivinančių idėjų, kurios suteiktų saugumą, kurio jam reikia, kad galėtų gyventi tokiame dabarties pasaulyje.

Žinau, ką pasakytų budistai: viskas būtų gerai, jei žmonės eitų "aštuoneriopu tobulėjimo keliu" pagal Dharmos dėsnius ir teisingai pažintų save. Krikščionis pasakytų, kad jeigu žmonės tikėtų Dievą, mūsų pasaulis būtų geresnis. Racionalistas tvirtina - jei žmonės būtų protingesni ir sumanesni, visos mūsų problemos būtų įveikiamos. Bėda, kad nė vienas iš jų pats nepajėgia išspręsti šių problemų.

Krikščionys dažnai klausia, kodėl Dievas nekalba su jais, kaip būdavo anksčiau. Kai girdžiu tokius klausimus, aš visuomet prisimenu vieną rabiną, kurio klausė, kodėl taip yra, kad ankstesniais laikais Dievas dažnai pasirodydavo žmonėms, o dabar niekas jo nemato. Rabinas atsakė: "dabar jau nėra žmonių, kurie galėtų pakankamai žemai nusilenkti".

Atsakymas - kaip pirštu į akį. Mus taip užvaldė ir įkalino mūsų pačių subjektyvi sąmonė, kad užmiršome seniai žinomą dalyką - Dievas dažniausiai kalba per sapnus ir vizijas. Budistas atmeta pasamones fantazijas kaip nereikalingas iliuzijas, krikščionis tarp savęs ir pasamones pastato bažnyčią ir Bibliją, racionalusis intelektualas dar nežino, kad jo sąmonė - dar ne visa jo psichika. Šis nežinojimas gajus ir dabar, nepaisant, kad jau daugiau kaip 70 metų sąmonė buvo pagrindinė mokslinė sąvoka, be kurios negalėjo apsieiti joks rimtas psichologinis tyrinėjimas.

Mes negalime sau leisti ir toliau nelyg Visagalis Dievas spręsti apie gamtos reiškinių vertingumą arba nevertingumą. Botanikos žinių mes jau neįnagrinėjame pasenusiu skirstymu į naudingus ir nenaudingus augalus, o zoologijos - naiviu gyvūnų padalijimu į pavojingus ir nepavojingus. Bet vis

dar esame įpratę teigti, kad tai, kas sąmoninga, yra prasmė, o tai, kas nesąmoninga,- beprasmybė. Moksle toks teiginys būtų išjuoktas. Pavyzdžiui, ar mikrobai yra prasmingi, ar nesąmonė?

Kad ir kokia būtų sąmonė, ji yra natūralus reiškinys, sukuriantis simbolius, kurie, kaip paaiškėja, yra prasmingi. Negalima tikėtis, kad kas nors, niekad nepažvelgęs pro mikroskopą, būtų mikrobu žinovas; taip pat niekas, rimtai netyrinėjęs natūraliųjų simbolių, negali kompetentingai apie juos spręsti. Bet bendras nepakankamas žmogaus sielos įvertinimas yra toks didžiulis, kad nei didžiosios religijos, nei filosofijos, nei mokslinis racionalizmas nematė reikalo atidžiau į ją pažvelgti.

Nepaisant to, kad katalikų bažnyčia pripažįsta *somnia a Deo missa* (Dievo siunčiamus suapnus), daugelis mąstytojų nė nebandė suprasti sapnų. Abejoju, ar yra koks nors protestantų traktatas ar doktrina, kurie būtų nusileidę iki to, kad pripažintų galimybę, kad *vox Dei* gali būti išgirstas sapne. Bet jeigu teologas tikrai tiki Dievu, kuo remdamasis jis mano, kad Dievas negali prabilti per sapną?

Daugiau kaip pusę amžiaus tyrinėjau natūralius simbolius ir padariau išvadą, kad sapnai ir kiti simboliai nėra nei kvaili, nei bereikšmiai. Priešingai, sapnai teikia labai įdomios informacijos tiems, kurie bando suprasti jų simbolius. Rezultatai, be abejonės, mažai turi bendro su tokiais viso pasaulio didžiausiais rūpesčiais - kaip parduoti ir pirkti. Bet gyvenimo prasmės biznio sėkmė neišsemia, ir troškimų, kylančių iš žmogaus širdies gelmių, nenumalšina banko sąskaita.

Tokiu žmonijos istorijos laikotarpiu, kai visa energija išsekvojama tirti gamtai, labai mažai dėmesio skiriama žmogaus esmei - jo sielai (psichei), nors daug tyrinėjamos sąmonės funkcijos. Bet tikrai sudėtinga ir nepažįstama psichikos dalis, iš kurios kyla simboliai, dar beveik netyrinėta. Tiesiog neįtikėtina, kad, nors kiekvieną naktį gauname iš jos signalus, tačiau išsifruoti šią informaciją atrodo pernelyg varginantis darbas beveik visiems, išskyrus tik nedaugelį. Apie didžiausią žmogaus veiklos instrumentą - jo sielą (psichę), mažai mąstoma, jos dažnai nepaisoma ir ja nepasitikima. "Tai tik psichologija",- pernelyg dažnai reiškia: tai niekas.

Iš kur šis toks neteisingas nusistatymas? Mes dažniausiai taip įsigilinę į tai, ką galvojame, kad užmirštame paklausti, ką sąmoninė psichikos dalis galvoja apie mus. Zigmundo Froido idėjos daugeliui žmonių sutvirtino jau esančią panieką sielai (psichei). Iki Froido jos buvo tiesiog nepaisoma arba ji buvo neigiama; dabar ji tapo moralinių atliekų sąvartynu.

Šis dabartinis požiūris, be abejo, yra vienpusiškas ir neteisingas. Jis netgi neatitinka žinomų faktų. Mūsų dabartinės žinios apie sąmonę rodo, kad tai natūralus reiškinys, ir kad, kaip ir pati Gamta - bent jau *neutralus*. Joje visi žmogaus prigimties aspektai - šviesūs ir tamsūs, gražūs ir bjaurūs, geri ir blogi, išmintingi ir paiki. Individualių ir kolektyvinių simbolių studijos - milžiniškas uždavinys, ir jis dar toli gražu neatliktas. Bet pradžia jau padaryta. Pirmieji rezultatai teikia drąsos, ir atrodo, kad jie galės duoti atsakymą į daugelį dar neatsakytų dabarties žmonijai rūpimų klausimų.
